WIEDZA ZBLIŻA LUDZI

SOCJOLOGIA
LICEUM I TECHNIKUM

+80 WIZUALNYCH STRON Z SOCJOLOGII

Społeczeństwo to my

Marks
Durkheim
Weber
Simmel

Klasycy socjologii, kultura, nierówności, praca, polityka i obywatelstwo — jasno, wizualnie i praktycznie.

Ludzie
Relacje
Społeczeństwo
Zmiana

40 stron wyjaśniających + 40 stron ćwiczeń

Gotowe do druku i wykorzystania na lekcji

KLASYCY	KULTURA	NIERÓWNOŚCI	PRACA	POLITYKA	OBYWATELSTWO
Idee, które wyjaśniają świat	Normy, wartości i style życia	Społeczeństwo w liczbach i perspektywach	Rynek pracy i nowe wyzwania	Władza, instytucje i społeczne decyzje	Prawa, obowiązki i zaangażowanie

Wiedza daje więcej możliwości

Informacje o materiale

Społeczeństwo to my

O materiale

To wizualny materiał do nauki socjologii dla liceum i technikum. Zawiera **80 stron** pedagogicznych: **40 stron** wyjaśniających i **40 stron** ćwiczeń, uporządkowanych w **10 modułach tematycznych.**

Dla kogo?

- dla uczniów liceum i technikum
- dla nauczycieli prowadzących lekcje, powtórki i utrwalenie materiału
- do pracy na lekcji, samodzielnej nauki i przygotowania do sprawdzianów

Jak korzystać z materiału?

- można realizować moduły po kolei lub wybierać wybrane tematy
- strony wyjaśniające wprowadzają pojęcia i pokazują przykłady
- ćwiczenia pomagają utrwalić wiedzę i rozwijać myślenie socjologiczne
- materiał można drukować lub wykorzystywać na ekranie

Prawa autorskie i użycie edukacyjne

- materiał jest przeznaczony do użytku edukacyjnego
- można go wykorzystywać w pracy z klasą i do nauki własnej
- nie należy odsprzedawać, publikować ani rozpowszechniać go jako własnego produktu
- zachowaj integralność materiału i oznaczenie produktu

Język materiału: **polski**

Wiedza zbliża ludzi

Spis treści

Społeczeństwo to my

Ludzie Relacje Zmiana

10 modułów • 80 stron pedagogicznych

1. Wprowadzenie do socjologii | 04
2. Émile Durkheim | 13
3. Karl Marx | 22
4. Max Weber | 31
5. Kultura i społeczeństwo | 40
6. Socjalizacja i instytucje społeczne | 49
7. Różnice, nierówności i stratyfikacja | 58
8. Praca i społeczeństwo | 67
9. Władza, polityka i państwo | 76
10. Obywatelstwo, prawa i uczestnictwo społeczne | 85

Socjologia jest wszędzie

Ludzie tworzą społeczeństwo

To, co wydaje się indywidualne, jest też społeczne

Socjologia pomaga zauważyć społeczeństwo w codziennym życiu.

Obszary życia społecznego

rodzina	szkoła	media społecznościowe	praca	konsumpcja	nierówność	zasady	polityka
Relacje, role, wartości	Edukacja, socjalizacja, przyszłość	Komunikacja, wpływ, tożsamość	Zawody, organizacje, warunki pracy	Potrzeby, wybory, styl życia	Dostęp do dóbr, szanse, wykluczenie	Normy, prawa, wartości, kontrola społeczna	Władza, decyzje, instytucje, obywatelstwo

Pytania socjologiczne

- Dlaczego zachowujemy się inaczej w różnych grupach?
- Skąd biorą się nierówności?
- Dlaczego społeczeństwo potrzebuje zasad?
- Kto ma władzę — i dlaczego?

Wielkie pytania zaczynają się od codziennych obserwacji

> *Socjologia* uczy patrzeć szerzej — dostrzegać ludzi, relacje i struktury, które nas otaczają.

Mapa

JA → RODZINA → SZKOŁA → GRUPA → PRACA → PAŃSTWO → SPOŁECZEŃSTWO

MODUŁ 01

WPROWADZENIE DO SOCJOLOGII

Społeczeństwo to my

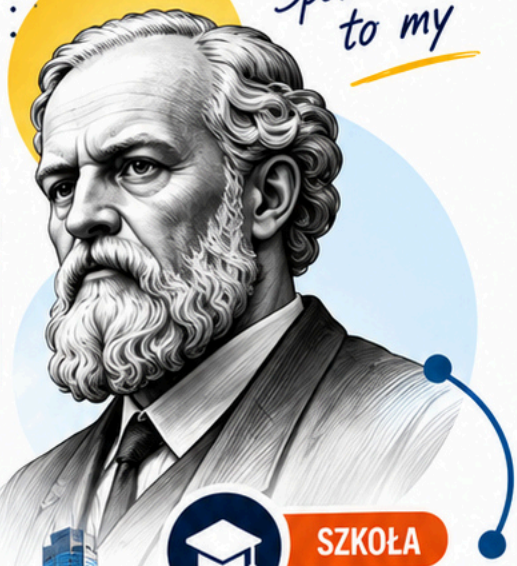

Jak patrzeć na codzienne życie oczami socjologa?

Pierwszy krok do myślenia socjologicznego

RODZINA

SZKOŁA

TRANSPORT

GRUPY SPOŁECZNE

PRACA

INSTYTUCJE

Ludzie
Relacje
Struktury
Zmiana

Czym jest socjologia?

Koncepcja

Socjologia to **systematyczne** badanie relacji, grup, instytucji i struktur **społecznych**.

Schemat

JEDNOSTKA ↔ GRUPY ↔ INSTYTUCJE ↔ SPOŁECZEŃSTWO

Przykłady

rodzina | szkoła | religia | praca | państwo | internet

Porównanie

Pytanie codzienne:
Dlaczego ta osoba to zrobiła?

Pytanie socjologiczne:
Jakie czynniki społeczne mogły wpłynąć na to zachowanie?

Jednostka i społeczeństwo

Społeczeństwo kształtuje nas każdego dnia

Ludzie tworzą społeczeństwo

Koncepcja

Wybory osobiste są kształtowane także przez warunki społeczne.

Co wpływa na jednostkę?

Rodzina

Wartości, wzorce zachowań, wsparcie emocjonalne.

Szkoła

Wiedza, normy, zasady, autorytety.

Przyjaciele

Akceptacja, styl życia, wspólne zainteresowania.

Media

Informacje, wzorce, reklama, kształtowanie opinii.

Kultura

Tradycje, wartości, język, symbole, styl życia.

Prawo

Reguły, ograniczenia, uprawnienia, konsekwencje działań.

Sytuacja ekonomiczna

Dochody, możliwości, warunki życia, dostęp do dóbr.

Przykład

Wybór ubrania = gust osobisty + grupa + moda + dochód + kultura.

Ważna myśl

Jesteśmy jednostkami, ale żyjemy w sieci wpływów społecznych.

Społeczeństwo to my

Dlaczego przestrzegamy zasad?

Koncepcja

Normy społeczne kierują zachowaniem i oczekiwaniami.

Codzienne sceny

Zasady są wszędzie wokół nas.

kolejka

podnoszenie ręki w klasie

zatrzymanie się na czerwonym świetle

Pytanie

Kto powiedział nam, że tak należy się zachować?

Normy łączą ludzi i umożliwiają wspólne życie.

Normy mogą być formalne lub nieformalne.

Schemat

Od zasad do reakcji społecznych.

NORMA → OCZEKIWANIE → ZACHOWANIE → REAKCJA SPOŁECZNA

Łączy to co osobiste z tym co społeczne

Wyobraźnia socjologiczna

Szersza perspektywa więcej rozumienia

Koncepcja

To umiejętność **łączenia doświadczeń jednostki** z szerszymi procesami społecznymi.

Porównanie

PROBLEM OSOBISTY	↔	ZJAWISKO SPOŁECZNE

To samo zjawisko można widzieć zarówno jako indywidualny problem, jak i efekt szerszych struktur społecznych.

Przykłady

bezrobocie jednostki	↔	bezrobocie masowe
trudności szkolne	↔	nierówny dostęp edukacyjny

Osobiste doświadczenia mają związek z szerszymi zjawiskami społecznymi.

Jak patrzeć szerzej?

Zastosuj „zoom socjologiczny" — spójrz na ***problem*** na różnych poziomach.

1 osoba

Zacznij od doświadczenia jednostki. Zrozum jej sytuację, uczucia i perspektywę.

2 grupa

Dostrzegaj wzorce i podobieństwa wśród innych ludzi. Sprawdź, czy to pojedynczy przypadek, czy szerszy trend.

3 społeczeństwo

Zobacz szerszy kontekst społeczny. Uwzględnij instytucje, politykę, kulturę i nierówności, które wpływają na życie ludzi.

Pomyśl jak socjolog

Ludzie
Relacje
Społeczeństwo
Zmiana

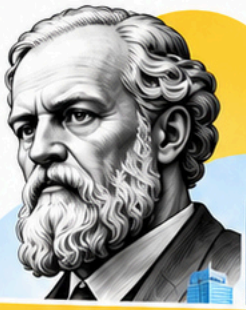

ĆWICZENIE 01/40

Szukaj wpływu grup, norm, instytucji, kultury i warunków społecznych.

Rozróżnij wyjaśnienia indywidualne i socjologiczne.

1 Uczeń rezygnuje ze szkoły.

Wyjaśnienie indywidualne:

Możliwe czynniki społeczne:

2 Młoda osoba kupuje określony model butów.

Wyjaśnienie indywidualne:

Możliwe czynniki społeczne:

3 Osoba nie może znaleźć pracy.

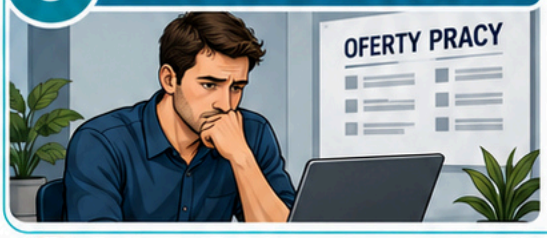

Wyjaśnienie indywidualne:

Możliwe czynniki społeczne:

4 Grupa bierze udział w demonstracji.

Wyjaśnienie indywidualne:

Możliwe czynniki społeczne:

ĆWICZENIE 02/40

Społeczeństwo w codziennym życiu

Małe sytuacje
Wielkie społeczeństwo

Ludzie
Relacje
Instytucje
Zmiana

Zauważ elementy społeczne w zwykłych sytuacjach dnia codziennego.

Osoba w uniformie idzie do pracy

Nastolatek ubiera się podobnie jak grupa

Rodzina je wspólny posiłek

Uczniowie w sali lekcyjnej

Ludzie używają telefonu w transporcie

Osoba bierze udział w działaniu politycznym

1. Jakie czynniki społeczne są tutaj obecne?

2. Jakie normy lub zasady pojawiają się?

3. Jakie grupy lub instytucje są zaangażowane?

4. Co ta sytuacja mówi o społeczeństwie?

Myśl szerzej!

ĆWICZENIE 03/40

Problem osobisty czy kwestia społeczna?

Połącz doświadczenie jednostki z szerszym kontekstem społecznym.

Ważne wymiary społeczne

- nierówność
- płeć
- dostęp do usług
- klasa społeczna
- organizacja miejska
- edukacja

	Sytuacja jednostki	Szerszy problem społeczny
1	 Młoda osoba pracuje i uczy się — jest wyczerpana.	
2	 Osoba nie ma internetu w domu.	
3	 Kobieta otrzymuje niższe wynagrodzenie.	
4	 Mieszkaniec ma trudności z dojazdem.	
5	 Uczeń wstydzi się mówić na lekcji.	

Ważna myśl

Socjologia pomaga zauważyć, że wiele „problemów jednostki" ma także przyczyny społeczne.

Wiedza zbliża ludzi

ĆWICZENIE 04/40

Mini podsumowanie modułu

Sprawdź, co zapamiętałeś/aś!
Uzupełnij, zaznacz, wyjaśnij i podaj przykład.

1 Uzupełnij

Wpisz brakujące słowa w zdaniach.

1. Socjologia bada _____.
2. Jednostka żyje wśród _____.
3. Normy społeczne wpływają na _____.
4. Wyobraźnia socjologiczna łączy doświadczenie jednostki z _____.

2 Prawda czy fałsz

Zaznacz, czy zdania są prawdziwe (P) czy fałszywe (F).

1	Socjologia obserwuje tylko zachowanie indywidualne.	☐ P	☐ F
2	Szkoła jest instytucją społeczną.	☐ P	☐ F
3	Każda decyzja jest wolna od wpływów społecznych.	☐ P	☐ F
4	Problem jednostki może być związany z kwestią społeczną.	☐ P	☐ F

3 Wyjaśnij

Napisz krótkie wyjaśnienia pojęć.

- **społeczeństwo** _____
- **norma** _____
- **instytucja** _____
- **wyobraźnia socjologiczna** _____

4 Przykład z własnego życia

Podaj jeden przykład z własnego życia, który można wyjaśnić socjologicznie.

MODUŁ 02

Émile Durkheim

Społeczeństwo, fakty społeczne i porządek zbiorowy

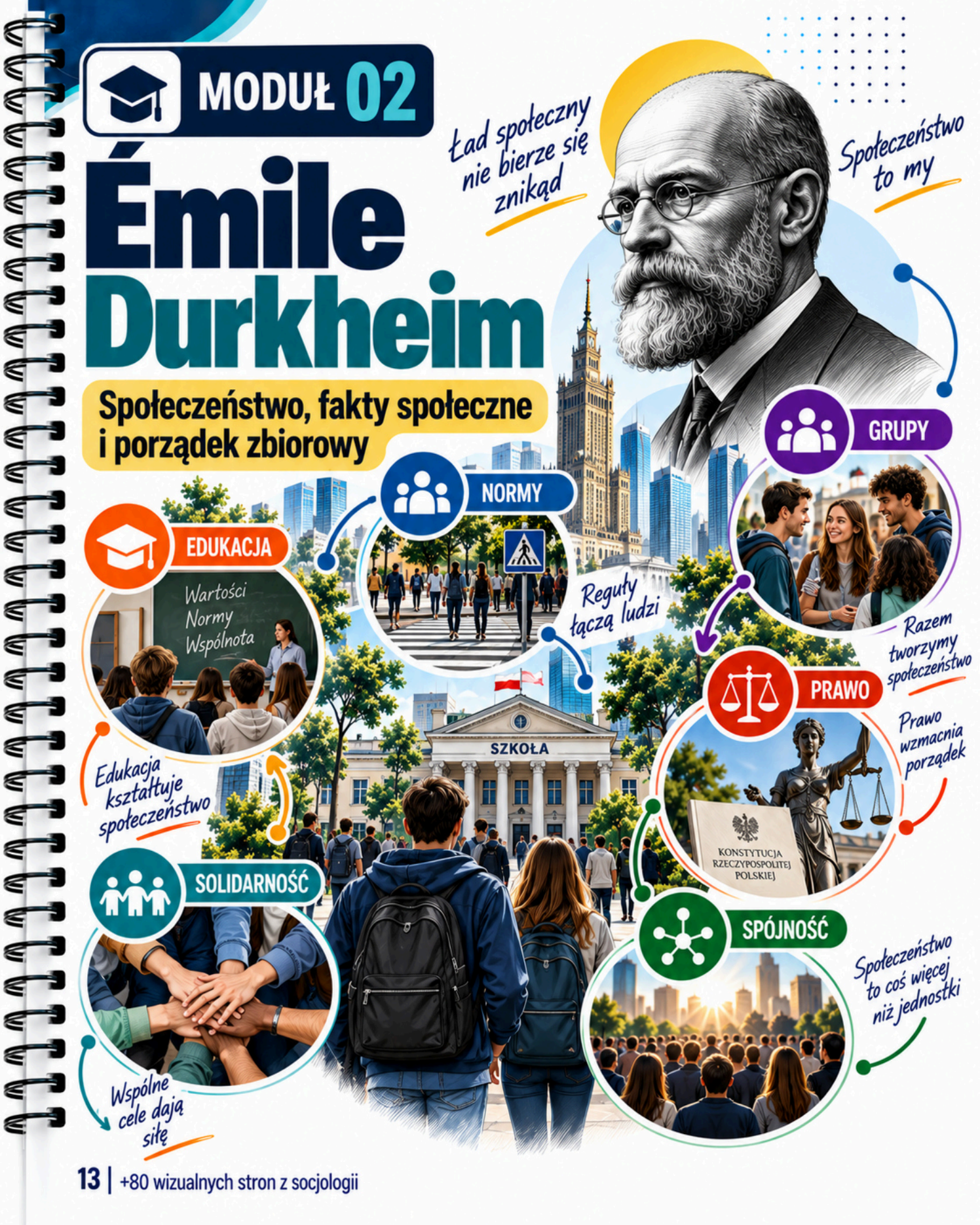

Wiedza zbliża ludzi

Kim był Émile Durkheim?

Społeczeństwo to my

Normy Solidarność Edukacja Porządek

Francuski socjolog, który pokazał, że społeczeństwo to coś więcej niż suma jednostek.

Najważniejsze fakty

- Klasyk socjologii
- Badał społeczeństwo jako rzeczywistość zbiorową
- Interesowały go porządek, normy, solidarność i edukacja

Pytanie Durkheima

Jak społeczeństwo utrzymuje ład i spójność?

Odpowiedź

Poprzez normy, wartości, instytucje i formy solidarności.

Kluczowe pojęcia w jego myśli

NORMY

Zasady i reguły kierujące naszymi działaniami.

EDUKACJA

Przekazuje wartości i kształtuje członków społeczeństwa.

SOLIDARNOŚĆ

Łączy ludzi i buduje więzi społeczne.

PORZĄDEK

Utrzymuje stabilność społeczeństwa.

MODUŁ 02

Wiedza zbliża ludzi

Fakty społeczne

Społeczeństwo to więcej niż jednostki

Émile Durkheim 1858–1917

Normy Wartości Instytucje Zwyczaje

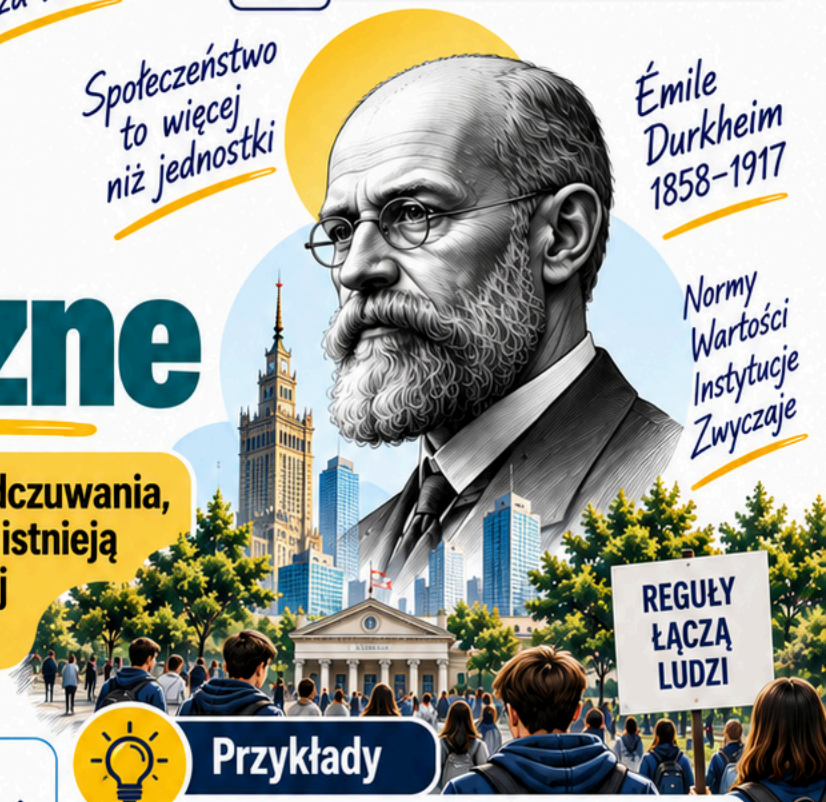

Sposoby działania, myślenia i odczuwania, które mają charakter zbiorowy, istnieją poza jednostką i wpływają na jej zachowanie.

Cechy

1. Są zewnętrzne wobec jednostki.
2. Wywierają nacisk.
3. Są zbiorowe.

Przykłady

- język
- prawa
- zasady szkolne
- zwyczaje
- kalendarz
- ceremonie

Schemat

FAKT SPOŁECZNY = **ZEWNĘTRZNY** (istnieje poza jednostką) + **ZBIOROWY** (dotyczy wielu ludzi) + **PRZYMUSZAJĄCY** (wywiera nacisk na zachowanie)

> *Fakty społeczne należy traktować jak rzeczy.*
>
> — Émile Durkheim

Wiedza zbliża ludzi

Dwa typy solidarności

Émile Durkheim 1858–1917

Społeczeństwo to więcej niż suma jednostek.

> *To, co nas łączy, jest różne w różnych społeczeństwach.*

Émile Durkheim wyróżnił dwa podstawowe rodzaje solidarności społecznej, które odpowiadają różnym typom społeczeństw.

Solidarność mechaniczna

JEDNOŚĆ PODOBIEŃSTWA

- społeczeństwa bardziej tradycyjne
- ludzie są do siebie bardziej podobni
- silnie podzielane wartości
- mniejszy podział pracy
- silna świadomość zbiorowa

> *Jednostka jest przede wszystkim częścią całości.*

Solidarność organiczna

JEDNOŚĆ RÓŻNORODNOŚCI

- społeczeństwa nowoczesne
- większe zróżnicowanie
- złożony podział pracy
- współzależność
- spójność oparta na wzajemnej potrzebie

> *Jednostki różnią się, ale łączą je wzajemne potrzeby.*

Przykład

Wiedza zbliża ludzi

Anomia – gdy normy tracą siłę

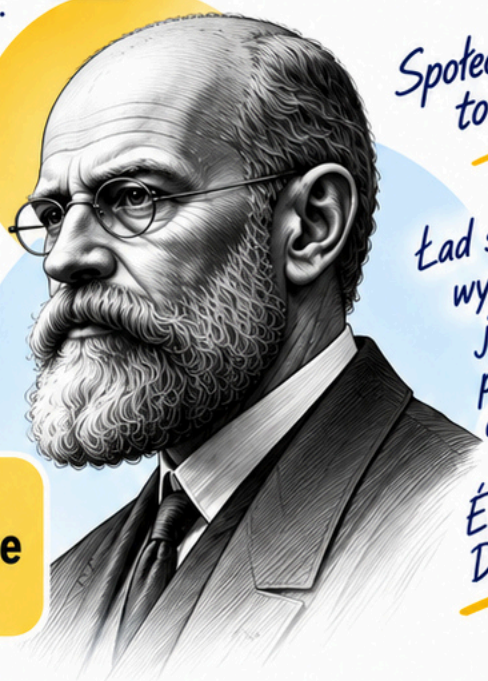

Społeczeństwo to my

Ład społeczny wymaga jasnych punktów odniesienia.

Émile Durkheim

Anomia to sytuacja, w której normy i odniesienia społeczne słabną lub stają się niejasne.

JAK POWSTAJE ANOMIA?

gwałtowna zmiana / kryzys / osłabienie norm

niepewność społeczna

anomia

Gdy brakuje jasnych kierunków

PRZYKŁADY

- bezrobocie masowe
- gwałtowne zmiany społeczne
- utrata zbiorowych punktów odniesienia

Niepewność rodzi pytania

WNIOSKI I ZNACZENIE

Durkheim pokazał, że nawet bardzo osobiste zjawiska mogą mieć wymiar społeczny.

ĆWICZENIE 05/40

Rozpoznaj fakty społeczne

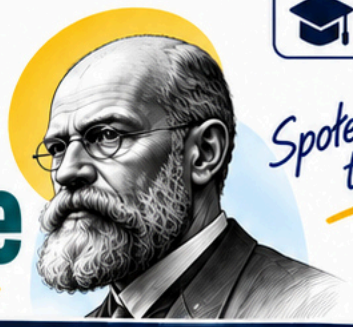

Społeczeństwo to my

Fakt społeczny jest zbiorowy, zewnętrzny i wywiera wpływ.

Dla każdego przykładu zaznacz, czy jest faktem społecznym i uzasadnij.

1 język kraju

Czy to fakt społeczny?
☐ TAK / ☐ NIE

Dlaczego?
.....
.....
.....

2 gust osobisty dotyczący koloru

Czy to fakt społeczny?
☐ TAK / ☐ NIE

Dlaczego?
.....
.....
.....

3 mundurek szkolny

Czy to fakt społeczny?
☐ TAK / ☐ NIE

Dlaczego?
.....
.....
.....

4 zasady ruchu drogowego

Czy to fakt społeczny?
☐ TAK / ☐ NIE

Dlaczego?
.....
.....
.....

5 moda grupowa

Czy to fakt społeczny?
☐ TAK / ☐ NIE

Dlaczego?
.....
.....
.....

6 indywidualny lęk przed zwierzęciem

Czy to fakt społeczny?
☐ TAK / ☐ NIE

Dlaczego?
.....
.....
.....

7 plan lekcji / rozkład szkolny

Czy to fakt społeczny?
☐ TAK / ☐ NIE

Dlaczego?
.....
.....
.....

8 ceremonia zakończenia roku

Czy to fakt społeczny?
☐ TAK / ☐ NIE

Dlaczego?
.....
.....
.....

Społeczeństwo to my

ĆWICZENIE 06/40

Jaka to solidarność?

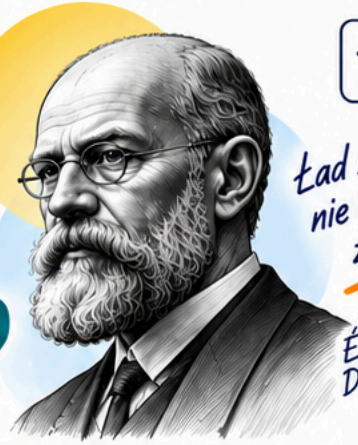

Émile Durkheim

Ład społeczny nie bierze się znikąd

PRZYPOMNIJ SOBIE!

PODOBIEŃSTWO	WSPÓŁZALEŻNOŚĆ
Solidarność mechaniczna łączy ludzi dzięki wspólnym normom, wartościom i podobieństwu.	Solidarność organiczna wynika z podziału pracy i wzajemnej zależności różnych ról.

Przyporządkuj sytuacje do solidarności mechanicznej albo organicznej.

1 mała wspólnota wiejska

- ☐ solidarność mechaniczna
- ☐ solidarność organiczna

2 szpital z wyspecjalizowanymi funkcjami

- ☐ solidarność mechaniczna
- ☐ solidarność organiczna

3 grupa tradycyjna

- ☐ solidarność mechaniczna
- ☐ solidarność organiczna

4 nowoczesne miasto

- ☐ solidarność mechaniczna
- ☐ solidarność organiczna

5 rodzina tradycyjna

- ☐ solidarność mechaniczna
- ☐ solidarność organiczna

6 miejska sieć usług

- ☐ solidarność mechaniczna
- ☐ solidarność organiczna

? PYTANIE OTWARTE

Dlaczego nowoczesne społeczeństwa bardziej przypominają solidarność organiczną?

Wiedza zbliża ludzi

Normy
Zmiana
Niepewność

ĆWICZENIE 07/40

Kiedy zasady przestają być jasne?

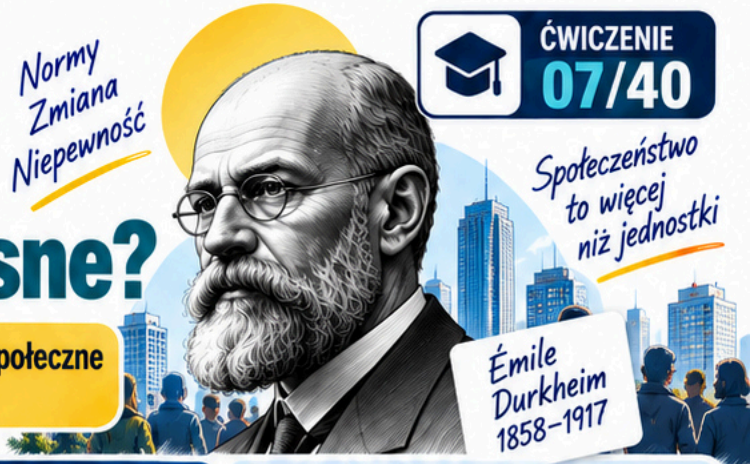

ANOMIA = sytuacja, w której normy społeczne tracą swoją siłę lub stają się niejasne.

1 Przeanalizuj sytuacje. Czy mogą prowadzić do anomii?

Zastanów się, jak każda sytuacja wpływa na siłę i jasność norm społecznych.

1 SZYBKA URBANIZACJA

2 KRYZYS EKONOMICZNY I ZAMKNIĘCIE FABRYKI

3 KONFLIKT POKOLEŃ I ZMIANA OCZEKIWAŃ

4 GRUPA BEZ JASNYCH ZASAD

2 Uzupełnij tabelę na podstawie powyższych sytuacji.

Nie ma jednej poprawnej odpowiedzi – liczy się dobre uzasadnienie!

Sytuacja	Czy może prowadzić do anomii?	Dlaczego?
1 szybka urbanizacja	.....	.....
2 kryzys ekonomiczny i zamknięcie fabryki	.....	.....
3 konflikt pokoleń i zmiana oczekiwań	.....	.....
4 grupa bez jasnych zasad	.....	.....

3 Czy każda zmiana społeczna prowadzi do anomii? Wyjaśnij.

.....

.....

.....

4 Schemat: od stabilności do anomii.

Uzupełnij schemat swoimi przykładami lub krótkimi opisami.

STABILNOŚĆ – Jasne i silne normy społeczne.

→ **ZMIANA** – Przemiany społeczne, nowe warunki.

→ **NIEPEWNOŚĆ** – Normy stają się mniej jasne.

→ **ANOMIA?** – Osłabienie norm, dezorientacja.

Wiedza zbliża ludzi

Społeczeństwo to coś więcej niż suma jednostek

ĆWICZENIE 08/40

Durkheim – sprawdź, co już rozumiesz

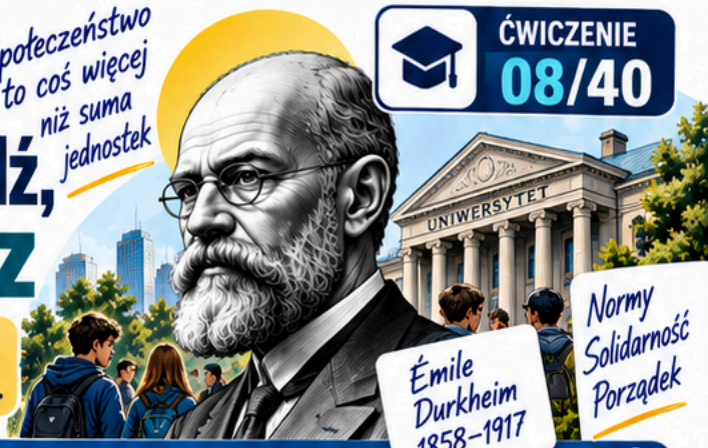

Zastosuj wiedzę w praktyce!
Połącz, rozpoznaj, uzupełnij i zastanów się.

1 Połącz

Połącz pojęcia z odpowiednimi definicjami. Wpisz literę (A–D) w odpowiednie pole.

A	Fakt społeczny	☐ Stan osłabienia norm społecznych, prowadzący do dezorientacji i poczucia braku sensu.
B	Solidarność mechaniczna	☐ Spójność społeczna oparta na podobieństwie, wspólnych przekonaniach i tradycji; charakterystyczna dla prostych społeczeństw.
C	Solidarność organiczna	☐ Zewnętrzny wobec jednostki sposób działania, myślenia i odczuwania, który wywiera na nią przymus.
D	Anomia	☐ Spójność społeczna oparta na współzależności i podziale pracy; charakterystyczna dla złożonych społeczeństw nowoczesnych.

2 Rozpoznaj przykład

Do każdego przykładu dopisz, o ile możliwe, właściwe pojęcie z zadania 1.

1.
kierowca na czerwonym świetle
.....

2. 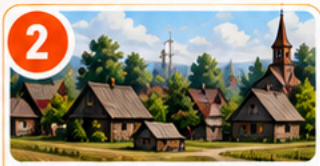
mała wspólnota tradycyjna
.....

3.

szpital
.....

4.
społeczeństwo w gwałtownej zmianie
.....

3 Uzupełnij mapę

Uzupełnij schemat, wpisując brakujące informacje.

ÉMILE DURKHEIM

- Społeczeństwo wpływa na jednostkę poprzez .....
- Solidarność ..... lub .....
- Osłabienie norm może prowadzić do .....

4 Zastanów się i odpowiedz

Wyjaśnij jednym zdaniem, dlaczego społeczeństwo jest czymś więcej niż sumą osób.

.....
.....
.....

MODUŁ 03

KARL MARX

Praca, klasy społeczne, nierówności i konflikt

> Aby zrozumieć społeczeństwo, Marx patrzył przede wszystkim na to, kto pracuje, kto posiada i jak dzielone są zasoby.

Wiedza zmienia świat

Praca tworzy społeczeństwo

Praca
Zmiana
Konflikt
Nierówności

PRACA

Praca to więcej niż zarobek

PRODUKCJA

Od pracy do bogactwa

KLASY

Różne klasy różne interesy

WŁASNOŚĆ

Własność kształtuje władze

NIERÓWNOŚCI

Nierówności dzielą społeczeństwo

KONFLIKT

Konflikt napędza zmianę

Kim był Karl Marx?

Praca
Produkcja
Zmiana
Nierówności

Jak sposób organizacji produkcji wpływa na całe społeczeństwo?

1818–1883

filozof • ekonomista • myśliciel społeczny

Najważniejsze fakty

- Urodził się w Trewirze w Niemczech w 1818 roku.
- Studiował filozofię, prawo i historię.
- Krytykował kapitalizm i analizował społeczeństwo nowoczesne.
- Jego idee miały ogromny wpływ na ruchy społeczne i polityczne na całym świecie.
- Zmarł w 1883 roku w Londynie.

Pytania, które stawiał

- KTO POSIADA?
- KTO PRACUJE?
- KTO DECYDUJE?
- JAK DZIELONE SĄ ZASOBY?
- JAKIE POWSTAJĄ NIERÓWNOŚCI?

Kontekst epoki

Rewolucja przemysłowa zmieniła sposób życia i pracy ludzi.

Miliony robotników pracowało w trudnych warunkach za niskie wynagrodzenie.

Rosły nierówności między klasą posiadającą środki produkcji a tymi, którzy sprzedają swoją pracę.

Trzy idee

Najważniejsze elementy myśli Marksa, które do dziś pomagają zrozumieć społeczeństwo.

1 Społeczeństwo się zmienia.

Żaden system społeczny nie jest trwały – społeczeństwa przechodzą kolejne etapy rozwoju dzięki zmianom w sposobie produkcji.

2 Grupy mają różne interesy.

W społeczeństwie istnieją grupy (np. klasa posiadaczy i klasa pracujących), które mają odmienne interesy i często pozostają w konflikcie.

3 Konflikt może prowadzić do zmiany.

Sprzeczności społeczne i konflikty między grupami mogą prowadzić do głębokich przemian społecznych, np. rewolucji.

Wiedza zbliża ludzi

Materialna organizacja społeczeństwa

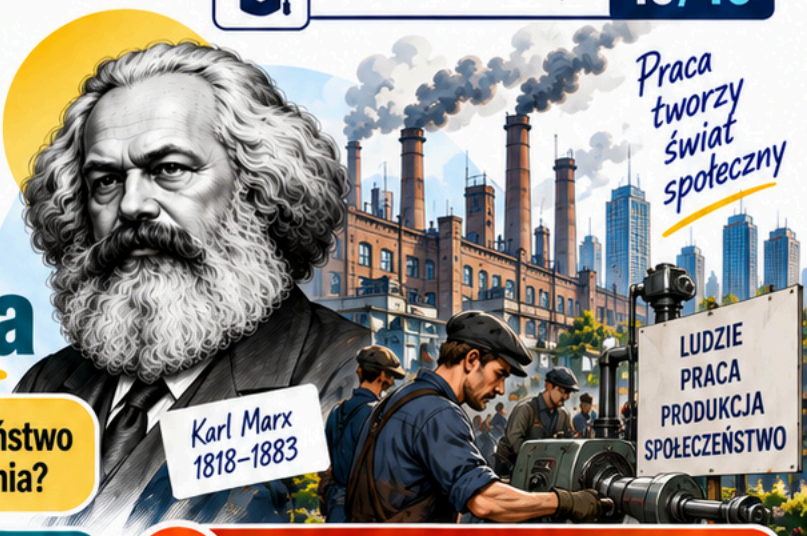

Praca tworzy świat społeczny

Co jest potrzebne, aby społeczeństwo mogło funkcjonować każdego dnia?

1 SIŁY WYTWÓRCZE

To wszystko, co pozwala ludziom wytwarzać dobra i zaspokajać potrzeby.

pracownicy	maszyny	narzędzia	technologia	wiedza
ludzie i ich umiejętności, siła pracy	urządzenia ułatwiające produkcję	proste i złożone narzędzia pracy	sposoby wytwarzania, innowacje	doświadczenie, kształcenie, know-how

2 STOSUNKI PRODUKCJI

To społeczne relacje między ludźmi, które określają, jak przebiega produkcja, kto ma do niej dostęp i kto czerpie z niej korzyści.

Kto posiada?
Kto jest właścicielem środków produkcji (np. ziemi, fabryk, maszyn)?

Kto pracuje?
Kto wykonuje pracę i na jakich warunkach?

Kto kontroluje produkcję?
Kto podejmuje decyzje o tym, co, jak i dla kogo jest wytwarzane?

Jak dzielony jest efekt pracy?
W jaki sposób rozdzielane są dobra, zyski i wynagrodzenia?

SIŁY WYTWÓRCZE + **STOSUNKI PRODUKCJI**

SPOSÓB PRODUKCJI
Określa, w jaki sposób społeczeństwo wytwarza dobra i organizuje życie materialne.

ORGANIZACJA SPOŁECZEŃSTWA
Wpływa na strukturę społeczną, instytucje, kulturę, prawo, politykę i sposób życia ludzi.

Marx nie twierdził, że pieniądze wyjaśniają wszystko.
Podkreślał jednak znaczenie organizacji produkcji.

To, jak wytwarzamy dobra, kształtuje nasze społeczeństwo.

Wiedza zbliża ludzi

Klasy społeczne i konflikt interesów

Historia to walka klas

Według Karola Marksa społeczeństwo kapitalistyczne jest podzielone na klasy, których interesy są sprzeczne, co prowadzi do konfliktów społecznych.

BURŻUAZJA

grupa posiadająca środki produkcji.

WŁASNOŚĆ

- Posiada fabryki, ziemię, kapitał.
- Czerpie zysk z pracy innych.
- Dąży do maksymalizacji zysków.
- Ma wpływ na gospodarkę i politykę.

PROLETARIAT

pracownicy utrzymujący się głównie ze sprzedaży pracy.

PRACA

- Nie posiada środków produkcji.
- Sprzedaje swoją siłę roboczą.
- Otrzymuje płacę za wykonaną pracę.
- Ma wspólne interesy jako klasa.

Różne interesy ten sam świat

RELACJA MIĘDZY KLASAMI

Pracownik sprzedaje swoją pracę, a właściciel wypłaca płacę.
To podstawowa relacja w gospodarce kapitalistycznej.

WŁAŚCICIEL → **płaca** → **PRACOWNIK**

PRACOWNIK ← **praca** ← **WŁAŚCICIEL**

RÓŻNE INTERESY

Klasy społeczne mają odmienne cele, co prowadzi do napięć i konfliktów.

WŁAŚCICIEL: ograniczyć koszty

- Niższe płace.
- Wyższa wydajność pracy.
- Większe zyski.
- Utrzymanie kontroli nad produkcją.

SPRZECZNE INTERESY

PRACOWNIK: wyższa płaca i warunki

- Wyższe wynagrodzenie.
- Lepsze warunki pracy.
- Krótszy czas pracy.
- Większe bezpieczeństwo i prawa socjalne.

KONFLIKT KLASOWY może obejmować:

Sprzeczne interesy prowadzą do różnych form konfliktu na wielu poziomach.

negocjacje
Rozmowy między pracownikami a pracodawcami.

strajk
Zbiorowe wstrzymanie pracy w celu wywarcia nacisku.

spór polityczny
Walka o wpływ na prawo i politykę społeczną.

prawa
Dążenie do nowych regulacji i ochrony pracowników.

warunki pracy
Spór o bezpieczeństwo, czas pracy i standardy zatrudnienia.

Wiedza zbliża ludzi

Praca i alienacja

Człowiek nie powinien się w pracy tracić, lecz odnajdywać.

Praca tworzy świat – ale czy człowieka wyzwala?

ALIENACJA = poczucie oddzielenia od własnej pracy i jej sensu.

Cztery wymiary alienacji

Marx wyróżnił cztery powiązane ze sobą wymiary alienacji w warunkach społeczeństwa kapitalistycznego.

1 Od produktu

Tworzę coś, ale produkt nie należy do mnie.

Efekt mojej pracy staje się własnością kogoś innego, obcego mi.

2 Od procesu pracy

Nie decyduję, jak wykonywana jest praca.

Praca staje się przymusem, podlegam zewnętrznej kontroli, tracę autonomię i możliwość decydowania.

3 Od innych ludzi

Relacje mogą być konkurencyjne.

Inni ludzie stają się rywalami, a nie partnerami we wspólnym działaniu.

4 Od samego siebie

Praca może tracić twórczy sens.

Nie mogę w pełni rozwijać swoich zdolności i realizować siebie. Praca przestaje być źródłem spełnienia.

Ważne!

Nie każda praca jest automatycznie alienująca.

Alienacja jest szczególnie silna w warunkach pracy podporządkowanej, rutynowej i nastawionej wyłącznie na zysk. Praca może też być źródłem sensu, rozwoju, współpracy i satysfakcji — zależy od jej organizacji, celu i społecznego kontekstu.

Lepszy świat pracy jest możliwy!

Pytanie do refleksji

Czy alienacja może istnieć także poza XIX-wieczną fabryką?

Wiedza zbliża ludzi

ĆWICZENIE 09/40

Kto posiada? Kto pracuje? Kto decyduje?

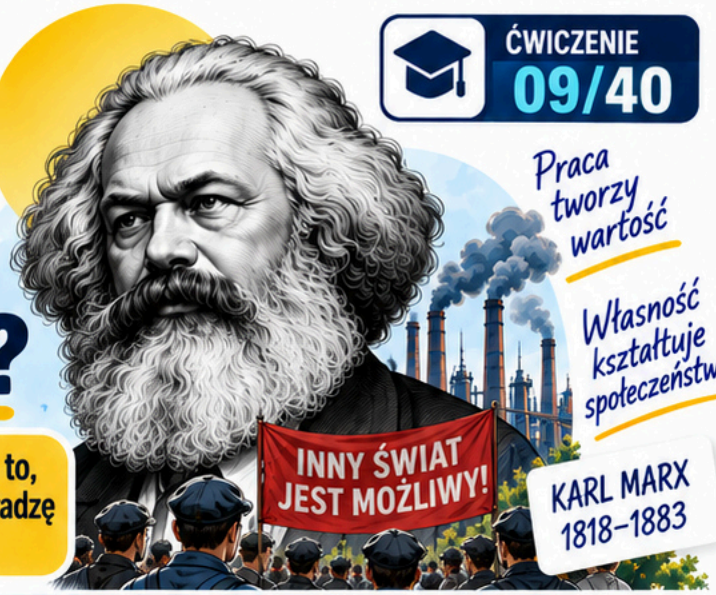

Praca tworzy wartość

Własność kształtuje społeczeństwo

Własność środków produkcji wpływa na to, kto pracuje, kto czerpie zyski i kto ma władzę w społeczeństwie.

1. Przeanalizuj sytuacje

Przeczytaj opisy i zastanów się, kto posiada, kto pracuje i kto decyduje w każdej sytuacji. Następnie uzupełnij tabelę.

1 Mała piekarnia

Pan Tomasz prowadzi małą piekarnię. Sam ją założył, sam pracuje i zatrudnia dwie osoby.

Duża fabryka

Fabryka należy do dużej korporacji. Pracuje w niej kilkuset pracowników. O najważniejszych decyzjach decyduje zarząd firmy.

Kurier aplikacyjny

Kurier dostarcza jedzenie przez aplikację. Nie posiada samochodu ani firmy. Korzysta z platformy, która ustala zasady pracy i wynagrodzenie.

2 Uzupełnij tabelę na podstawie powyższych sytuacji.

Sytuacja	Kto posiada?	Kto pracuje?	Kto decyduje?
1 Mała piekarnia	.....	.....	.....
2 Duża fabryka	.....	.....	.....
3 Kurier aplikacyjny	.....	.....	.....

3 Odpowiedz na pytania.

Skorzystaj z powyższych sytuacji. Uzasadnij swoje odpowiedzi.

1. Kto posiada miejsce/sprzęt? .....
2. Kto wykonuje pracę? .....
3. Kto podejmuje najważniejsze decyzje? .....
4. Czy jedna osoba może jednocześnie pracować i być właścicielem? .....

4 Refleksja

Dlaczego dla Marksa pytanie o własność jest ważne? .....

.....

.....

Wiedza zbliża ludzi

Różne interesy tworzą społeczeństwo

ĆWICZENIE 10/40

Różne pozycje, różne interesy

FABRYKA NOVA osiągnęła większy zysk niż rok wcześniej.

Jakie są interesy różnych grup związanych z fabryką?

1 Uzupełnij tabelę na podstawie powyższego scenariusza.

Pomyśl, jakie cele i powody mogą mieć poszczególne osoby.

Osoba	Czego chce?	Dlaczego?
1 Właściciel	.....	.....
2 Pracownik	.....	.....
3 Kierownik	.....	.....
4 Inwestor	.....	.....

2 Możliwe wyjścia

Które rozwiązanie wydaje się najbardziej korzystne? Uzasadnij w tabeli lub w odpowiedzi poniżej.

NEGOCJACJA
Strony rozmawiają i szukają wspólnego rozwiązania.

KOMPROMIS
Każda strona rezygnuje z części swoich żądań.

KONFLIKT
Strony nie osiągają porozumienia, co może prowadzić do strajku, sporów lub zmian w prawie.

3 Zastanów się i odpowiedz.

Czy konflikt między grupami może prowadzić do zmian w prawie lub organizacji pracy?

.....

.....

.....

.....

Wiedza zbliża ludzi

ĆWICZENIE 11/40

Czy to alienacja?

Alienacja to sytuacja, w której człowiek traci kontrolę, sens i więź z innymi w swojej pracy.

1 Przeczytaj sytuacje. Czy to alienacja?

Każda sytuacja może wiązać się z różnym poziomem alienacji. Przeanalizuj i oceń, korzystając z podanych kryteriów.

1 Anna wykonuje ten sam ruch na taśmie.

Codziennie powtarza te same czynności. Nie ma wpływu na produkt ani sposób pracy. Czuje się jak trybik w maszynie.

2 Piotr sam projektuje i tworzy produkt.

Samodzielnie wymyśla, projektuje i tworzy gotowy produkt. Ma realny wpływ na kształt swojej pracy i widzi jej efekty.

3 Marek pracuje przez aplikację.

Wykonuje zlecenia przez aplikację. Nie zna klientów, nie ma stałego zespołu ani wpływu na zasady. Czuje się zależny od algorytmu.

4 Zespół kreatywny współtworzy projekt.

Wspólnie planują, dyskutują i tworzą projekt. Dzielą się pomysłami, mają realny wpływ na efekty swojej pracy.

2 Oceniaj

Oceń każdą sytuację pod kątem czterech wymiarów alienacji.
Zaznacz: **1** – brak alienacji, **2** – niewielka, **3** – umiarkowana, **4** – duża alienacja.

Wymiary alienacji	1 Anna	2 Piotr	3 Marek	4 Zespół
od produktu	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4
od procesu pracy	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4
od innych ludzi	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4
od własnej aktywności	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4

3 Oceń na skalach

Zaznacz na skali, jak oceniasz każdą sytuację. Postaw kropkę na odpowiednim miejscu.

Kontrola

1 Anna — 2 Piotr — 3 Marek — 4 Zespół

DUŻA KONTROLA ——— MAŁA KONTROLA

Poczucie sensu

1 Anna — 2 Piotr — 3 Marek — 4 Zespół

DUŻE POCZUCIE SENSU ——— MAŁE POCZUCIE SENSU

4 Zastanów się

Czy alienacja zależy tylko od zawodu, czy także od organizacji pracy?

.....

.....

.....

KARL MARX — POŁĄCZ WSZYSTKIE IDEE

ĆWICZENIE 12/40

Zobacz, jak pojęcia Marksa tworzą spójną całość. Wykorzystaj wiedzę i rozwiąż zadanie na podstawie przykładu.

> „Nie chodzi tylko o to, by rozumieć świat, ale by go zmieniać."
> — KARL MARX

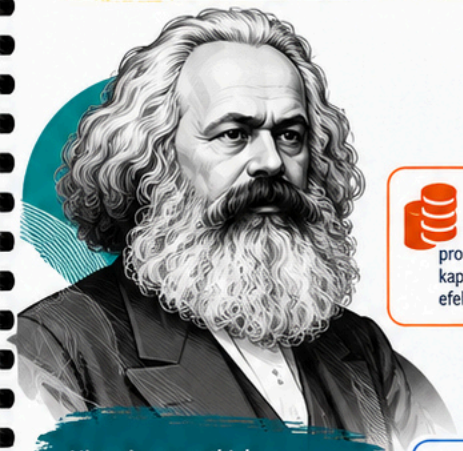

PRODUKCJA
Proces tworzenia dóbr i usług, oparty na pracy ludzkiej i środkach produkcji.

WŁASNOŚĆ
Kto posiada środki produkcji (ziemię, maszyny, kapitał) i kontroluje efekty pracy innych?

KLASY SPOŁECZNE
Podział społeczeństwa na klasy wynikający z miejsca w procesie produkcji.

KARL MARX

ALIENACJA
Wyobcowanie człowieka z efektów swojej pracy, od innych ludzi i od własnej istoty.

KONFLIKT
Sprzeczność interesów między klasami społecznymi, wynikająca z nierównego dostępu do własności.

> „Historia wszystkich dotychczasowych społeczeństw jest historią walki klas."
> — KARL MARX

FABRYKA ALFA

1000 produktów dziennie, właściciel posiada maszyny i kapitał, pracownicy wykonują produkcję.

ZADANIE

Na podstawie opisu fabryki Alfa odpowiedz na pytania. Wykorzystaj pojęcia Marksa i połącz je w całość.

1. Kto posiada środki produkcji?
2. Kto wykonuje pracę?
3. Jakie pozycje klasowe widać?
4. Jaki konflikt interesów może się pojawić?
5. Czy możliwa jest alienacja?

ŁAŃCUCH IDEI MARKSA

Uzupełnij schemat i zobacz, jak pojęcia są ze sobą powiązane.

WŁASNOŚĆ (własność środków produkcji) → **KLASY SPOŁECZNE** (podział społeczeństwa) → **RÓŻNE INTERESY** (cele klas społecznych) → **KONFLIKT** (walka klas) → **MOŻLIWA ZMIANA** (przekształcenie społeczeństwa)

PERSPEKTYWA MARKSA: Kto posiada, kto pracuje i jak dzielone są zasoby?

MODUŁ 04

MAX WEBER

Działanie społeczne, władza, racjonalizacja i biurokracja

Poznaj jednego z najważniejszych myślicieli socjologii, który pokazał, że kluczem do zrozumienia społeczeństwa jest **sens**, jaki ludzie przypisują swoim działaniom.

SENS

Ludzie działają, bo nadają swoim czynom **znaczenie**.

DZIAŁANIE

Działanie społeczne to zachowanie ukierunkowane na innych ludzi i ich reakcje.

MOTYWACJA

To, dlaczego działamy, jest kluczowe dla rozumienia społeczeństwa.

KIM BYŁ MAX WEBER?

- Niemiecki socjolog (1864–1920)
- Twórca socjologii rozumiejącej
- Analizował religię, władzę, biurokrację i proces racjonalizacji
- Łączył socjologię, historię, politykę i ekonomię

WŁADZA

To zdolność do narzucania własnej woli, nawet wbrew opornym.

REGUŁY

Ludzkie działanie coraz częściej podporządkowane jest formalnym zasadom.

RACJONALIZACJA

Nowoczesne społeczeństwa dążą do większej przewidywalności, kontroli i efektywności — także poprzez biurokrację.

Dwie osoby mogą zrobić dokładnie to samo — ale czy zawsze robią to z tego samego powodu?

KIM BYŁ MAX WEBER?

Socjologia to próba zrozumienia ludzi, a nie tylko ich liczenia.

STRONA WYJAŚNIAJĄCA 13/40

„Socjologia ma rozumieć ludzi, a nie ich osądzać."

— Max Weber

1864–1920
niemiecki socjolog i ekonomista

Jeden z twórców współczesnej socjologii.

TRZY WIELKIE PYTANIA

Weber uważał, że socjologia powinna odpowiadać na pytania o sens ludzkiego działania:

1 CO LUDZIE ROBIĄ?

Ludzie nie tylko reagują – oni działają.

2 DLACZEGO TO ROBIĄ?

Każde działanie ma jakieś powody i motywacje.

3 JAKI SENS NADAJĄ SWOJEMU DZIAŁANIU?

Ludzie przypisują swoim działaniom znaczenia – i to one są kluczem do zrozumienia społeczeństwa.

SOCJOLOGIA ROZUMIEJĄCA

Trzeba rozumieć znaczenie, jakie ludzie nadają działaniom.

Weber tworzył tzw. socjologię rozumiejącą (Verstehende Soziologie). Socjolog nie powinien tylko opisywać, ile razy coś się dzieje, ale przede wszystkim dociekać, co to znaczy dla samych działających ludzi.

To samo zachowanie może mieć różne znaczenia!

PRZYKŁADY: TEN SAM CZYN – RÓŻNE ZNACZENIA

Dwie osoby idą do kościoła z różnych powodów.

- Idę do kościoła, bo wierzę w Boga.
- Idę do kościoła, bo to ważna tradycja rodzinna i spotykam tam bliskich.

Dwie osoby uczą się z różnych motywacji.

- Uczę się, żeby mieć dobrą pracę i wysokie zarobki.
- Uczę się, bo sprawia mi to przyjemność i chcę lepiej rozumieć świat.

TRZY IDEE

W socjologii Webera kluczowe są trzy założenia:

1 Działanie ma sens.

Ludzie działają świadomie lub w sposób znaczący, a ich działania są zrozumiałe, jeśli poznamy ich sens.

2 Działanie odnosi się do innych.

Działania ludzi są zawsze skierowane do innych – uwzględniają ich obecność, oczekiwania i reakcje.

3 Społeczeństwo można interpretować.

Społeczeństwo to sieć znaczeń. Zadaniem socjologa jest je interpretować, a nie tylko mierzyć czy klasyfikować.

CZTERY TYPY DZIAŁANIA SPOŁECZNEGO

Według Maxa Webera

Max Weber (1864–1920)

Rozumieć społeczeństwo to rozumieć sens, który ludzie nadają swoim działaniom.

> „Socjologia ma rozumieć sens działania społecznego."
> — Max Weber

STRONA WYJAŚNIAJĄCA 14/40

DZIAŁANIE SPOŁECZNE: Działanie mające sens i uwzględniające innych.

TYP IDEALNY: Narzędzie analizy, nie „idealny człowiek".

1 DZIAŁANIE CELOWO-RACJONALNE

Działanie nastawione na osiągnięcie celu, z wykorzystaniem racjonalnej analizy środków.

CEL → analiza środków → wybór → działanie

SŁOWO KLUCZOWE: **SKUTECZNOŚĆ**

PRZYKŁAD:
Student wybiera studia, ponieważ chce zdobyć dobrze płatną pracę. Analizuje kierunki, porównuje oferty i podejmuje decyzję.

2 WARTOŚCIOWO-RACJONALNE

Działanie zgodne z wyznawaną wartością, niezależnie od możliwych konsekwencji.

„Działam, bo uważam, że to słuszne."

SŁOWO KLUCZOWE: **WARTOŚĆ**

PRZYKŁAD:
Osoba angażuje się w ochronę środowiska, ponieważ uważa to za moralnie słuszne, nawet jeśli nie przynosi to osobistych korzyści.

3 AFEKTYWNE

Działanie wynikające z emocji, uczuć i nastrojów.

„Działam, bo tak czuję!"

SŁOWO KLUCZOWE: **EMOCJE**

PRZYKŁAD:
Kibic świętuje zwycięstwo ulubionej drużyny, ponieważ odczuwa radość i ekscytację.

4 TRADYCYJNE

Działanie wynikające ze zwyczaju, przyzwyczajenia lub utartych wzorców.

„Zawsze robiliśmy to w ten sposób."

SŁOWO KLUCZOWE: **ZWYCZAJ**

PRZYKŁAD:
Rodzina spotyka się na obiedzie w niedzielę, bo „tak się zawsze robiło".

WAŻNE: Jedno działanie może mieć kilka motywacji.

DLACZEGO LUDZIE UZNAJĄ WŁADZĘ?

Ludzie nie podporządkowują się tylko sile. Uznają władzę, gdy uważają ją za uprawnioną, słuszną i zgodną z przyjętymi wartościami.

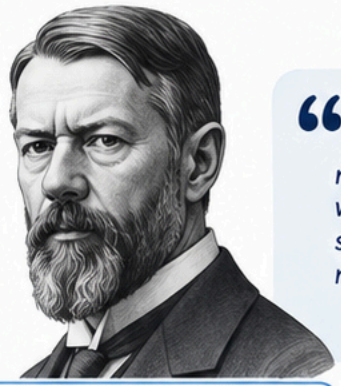

> *Władza jest szansą na narzucenie własnej woli w ramach jakiegoś stosunku społecznego, nawet wbrew oporowi innych.*
>
> — Max Weber

WŁADZA

możliwość wpływania na zachowanie innych.

PANOWANIE PRAWOMOCNE

władza uznawana za uprawnioną.

Ludzie częściej słuchają tych, których uważają za właściwych przywódców, a nie tylko tych, którzy mają siłę.

TRZY TYPY

Max Weber wyróżnił trzy idealne typy panowania prawomocnego. Ludzie uznają władzę z różnych powodów.

1 TRADYCYJNE

— bo tak było od dawna.

Ludzie podporządkowują się, bo wierzą w tradycję, zwyczaj i historię.

2 CHARYZMATYCZNE

— bo wierzymy w wyjątkowe cechy lidera.

Ludzie uznają władzę, bo wierzą w niezwykłe cechy, osobowość i wizję przywódcy.

3 LEGALNE

— bo istnieją formalne zasady i urząd.

Ludzie podporządkowują się, bo uznają prawo, instytucje i formalne procedury.

PRZYKŁAD

Policjant ma autorytet wynikający z urzędu i prawa, nie z osobistej znajomości.

To urząd nadaje mu prawo do wydawania poleceń, a nie jego prywatne cechy.

PODSUMOWANIE

Trzy typy panowania prawomocnego różnią się źródłem uznania władzy.

	Tradycyjny	Charyzmatyczny	Legalny
Typ władzy	Tradycyjny	Charyzmatyczny	Legalny
Źródło uznania	zwyczaj	osoba lidera	prawo i urząd
Na czym się opiera?	tradycja i historia	wiara w wyjątkowe cechy przywódcy	formalnie ustalone zasady

RACJONALIZACJA I BIUROKRACJA

Nowoczesne społeczeństwo opiera się na porządku, procedurach i obliczalności.

Pojęcia te szczególnie rozwijał **Max Weber**, opisując proces racjonalizacji jako jedną z kluczowych cech nowoczesności.

„Racjonalizacja oznacza rosnące znaczenie wiedzy, obliczalności i przewidywalności w organizacji życia społecznego."

— ***Max Weber***

RACJONALIZACJA

Rosnąca rola obliczalności, przewidywalności, efektywności i procedur.

BIUROKRACJA

Sposób organizowania dużych instytucji przez formalne zasady, stanowiska i procedury.

CECHY BIUROKRACJI

Idealny typ biurokracji (według Webera) ma następujące cechy:

HIERARCHIA
Jasny system podległości i nadzoru.

PODZIAŁ ZADAŃ
Specjalizacja stanowisk i precyzyjne zakresy obowiązków.

FORMALNE REGUŁY
Działanie oparte na pisanych przepisach i procedurach.

DOKUMENTACJA
Systematyczne prowadzenie dokumentów i akt.

KWALIFIKACJE
Dobór pracowników na podstawie wiedzy i kompetencji.

BEZOSOBOWOŚĆ
Decyzje wynikają z reguł, a nie z osobistych relacji czy emocji.

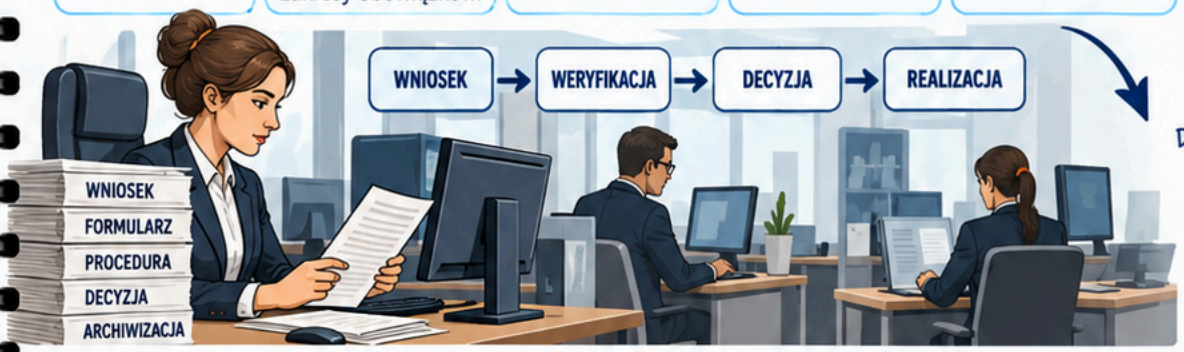

PROCEDURY DBAJĄ O PORZĄDEK, ALE MOGĄ TEŻ OGRANICZAĆ CZŁOWIEKA.

ZALETY

- **przewidywalność**
  Można przewidzieć przebieg działań i decyzji.
- **organizacja**
  Sprawne funkcjonowanie dużych instytucji.
- **ciągłość**
  Niezależność od pojedynczych osób.
- **odpowiedzialność**
  Jasny podział kompetencji i możliwość rozliczenia.

PROBLEMY

- **nadmiar reguł**
  Zbyt dużo procedur spowalnia działanie.
- **wolność decyzji ograniczona**
  Pracownicy mają mały wpływ na decyzje.
- **mała elastyczność**
  Trudno dostosować się do nowych sytuacji.
- **„człowiek jako numer"**
  Ryzyko traktowania ludzi przedmiotowo, bez uwzględnienia ich indywidualnych potrzeb.

DLACZEGO ONI TO ROBIĄ?

Poznaj motywacje ludzkich działań i sprawdź, jak działają w codziennym życiu.

„Sociologia to zrozumienie sensu działań ludzi."
Max Weber

ĆWICZENIE 13/40

TWOJE ZADANIE:
Przeczytaj opisy sytuacji i określ, jaki typ motywacji według Maxa Webera najlepiej pasuje do danego działania. Możesz też krótko uzasadnić swoją odpowiedź.

MOTYWACJA DZIAŁANIA

Max Weber wyróżnił **cztery idealne typy motywacji**, które pomagają zrozumieć, dlaczego ludzie działają.

CELOWO-RACJONALNE
Działanie dla osiągnięcia celu.

WARTOŚCIOWO-RACJONALNE
Działanie zgodne z przekonaniami i wartościami.

AFEKTYWNE
Działanie pod wpływem emocji i uczuć.

TRADYCYJNE
Działanie z przyzwyczajenia, w oparciu o tradycję i zwyczaj.

1

Maja planuje naukę dla wyniku.

Maja tworzy plan nauki, żeby dostać się na wymarzone studia. Ustala harmonogram i systematycznie się uczy.

Jaki typ motywacji?
- ☐ celowo-racjonalne
- ☐ wartościowo-racjonalne
- ☐ afektywne
- ☐ tradycyjne

Uzasadnij swoją odpowiedź (opcjonalnie):

2

Jakub oddaje portfel, bo uważa to za słuszne.

Jakub znalazł portfel na ulicy. Mógł go zatrzymać, ale oddaje go właścicielowi, bo uważa, że tak należy.

Jaki typ motywacji?
- ☐ celowo-racjonalne
- ☐ wartościowo-racjonalne
- ☐ afektywne
- ☐ tradycyjne

Uzasadnij swoją odpowiedź (opcjonalnie):

3

Ola krzyczy z radości.

Ola dowiaduje się, że jej ulubiona drużyna wygrała mecz. Zaczyna krzyczeć, skakać i cieszyć się razem ze znajomymi.

Jaki typ motywacji?
- ☐ celowo-racjonalne
- ☐ wartościowo-racjonalne
- ☐ afektywne
- ☐ tradycyjne

Uzasadnij swoją odpowiedź (opcjonalnie):

4

Rodzina powtarza świąteczny zwyczaj.

Każdego roku rodzina spotyka się przy wigilijnym stole, dzieli się opłatkiem i śpiewa kolędy – tak jak robią to od pokoleń.

Jaki typ motywacji?
- ☐ celowo-racjonalne
- ☐ wartościowo-racjonalne
- ☐ afektywne
- ☐ tradycyjne

Uzasadnij swoją odpowiedź (opcjonalnie):

5

Natalia działa w wolontariacie z kilku powodów.

Natalia pomaga w schronisku dla zwierząt, bo lubi zwierzęta, chce robić coś wartościowego, poznaje nowych ludzi i zdobywa doświadczenie.

Jaki typ motywacji?
- ☐ celowo-racjonalne
- ☐ wartościowo-racjonalne
- ☐ afektywne
- ☐ tradycyjne

Uzasadnij swoją odpowiedź (opcjonalnie):

PAMIĘTAJ!

Typy Webera są narzędziami analizy.

Prawdziwe działania często mają kilka motywacji.

CZY TO JEST BIUROKRACJA?

ĆWICZENIE 14/40

Poznaj, przeanalizuj, oceń – zrozum, jak działa państwo i instytucje.

Biurokracja to sposób organizacji pracy oparty na formalnych zasadach, hierarchii i dokumentach. Występuje w urzędach, firmach i wielu innych instytucjach.

PRZYKŁAD Z ŻYCIA | URZĄD MIEJSKI NOWA

Anna chce zarejestrować działalność gospodarczą. Udaje się do Urzędu Miejskiego w Nowej. Musi przejść przez kilka etapów, wypełnić formularze, dołączyć wymagane dokumenty i poczekać na decyzję. Każdy krok jest określony przepisami, a sprawa trafia do odpowiednich wydziałów. Anna nie zna osób, które podejmują decyzję – liczą się dokumenty i zgodność z procedurą.

PROCES W URZĘDZIE

Jakie kroki musi wykonać Anna? Uzupełnij etapy procesu.

1	2	3	4	5	6	7	8
Pobierz formularz	uzupełnij	dołącz dokumenty	złóż	sprawdzenie	zatwierdzenie	rejestracja	odbiór

ROZPOZNAJ ELEMENTY BIUROKRACJI

W przykładzie znajdź sytuacje, które pokazują poniższe cechy biurokracji. Napisz krótki opis lub cytat z tekstu.

hierarchia	formalne reguły	podział zadań	dokumentacja	bezosobowość

OCEŃ DZIAŁANIE BIUROKRACJI

Czy poniższe stwierdzenia to zaleta, problem, a może to zależy? Zaznacz jedną opcję w każdym wierszu.

	ZALETA	PROBLEM	TO ZALEŻY
Wszyscy są traktowani na podstawie tych samych zasad.	○	○	○
Procedury mogą wydłużać czas załatwiania spraw.	○	○	○
Decyzje opierają się na dokumentach, a nie na znajomościach.	○	○	○
Trudno się zorientować, do kogo się zwrócić.	○	○	○
Dzięki dokumentacji można sprawdzić, jak podjęto decyzję.	○	○	○

ZASTANÓW SIĘ

Dlaczego bezosobowe zasady mogą być jednocześnie sprawiedliwe i frustrujące?

DLACZEGO ICH SŁUCHAMY?

ĆWICZENIE 15/40

Różni ludzie mają władzę z różnych powodów. Zastanów się, co sprawia, że uznajemy ich za autorytet.

Przyjrzyj się ilustracjom, przeczytaj opisy i odpowiedz na pytania.

1 Król dziedziczny → tradycyjne

Jego władza wynika z tradycji, zwyczaju i dziedziczenia. Rządzi, bo „tak było od zawsze".

? Dlaczego ludzie go słuchają?

.....

.....

2 Sędzia → legalne

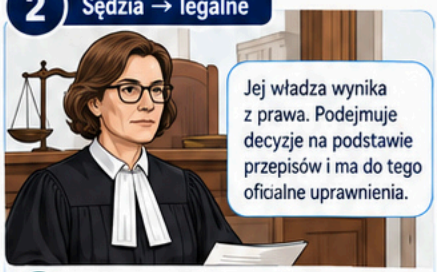

Jej władza wynika z prawa. Podejmuje decyzje na podstawie przepisów i ma do tego oficjalne uprawnienia.

? Dlaczego ludzie ją słuchają?

.....

.....

3 Lider ruchu → charyzmatyczne

Jego władza wynika z charyzmy – potrafi inspirować, poruszać emocje i przekonywać ludzi do wspólnej wizji.

? Dlaczego ludzie go słuchają?

.....

.....

4 Dyrektor szkoły → legalne

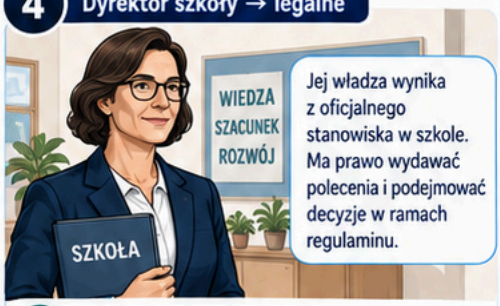

Jej władza wynika z oficjalnego stanowiska w szkole. Ma prawo wydawać polecenia i podejmować decyzje w ramach regulaminu.

? Dlaczego ludzie ją słuchają?

.....

.....

5 Polityk wybrany prawnie i silnie charyzmatyczny → połączenie

Jego władza łączy w sobie dwa źródła – legitymację prawną (bo został wybrany w wyborach) oraz charyzmę (inspiruje i mobilizuje ludzi).

? Dlaczego ludzie go słuchają?

.....

.....

TRZY TYPY PANOWANIA – W SKRÓCIE

TRADYCYJNE
„Tak było od dawna."

- opiera się na zwyczaju, tradycji i dziedziczeniu
- ludzie słuchają, bo tak było od pokoleń
- często występuje w dawnych monarchiach

CHARYZMATYCZNE
„Wierzymy w tę osobę."

- opiera się na niezwykłych osobistych cechach przywódcy
- ludzie słuchają, bo wierzą w jego wizję i osobowość
- może pojawić się w ruchach społecznych, rewolucjach, ale także w polityce

LEGALNE
„Tak mówią przepisy."

- opiera się na prawie i oficjalnych stanowiskach
- ludzie słuchają, bo uznają ważność przepisów i instytucji
- typowe dla nowoczesnych państw i dużych organizacji

? Który typ panowania jest szczególnie ważny dla nowoczesnego państwa i dużych organizacji?

.....

.....

SPÓJRZ NA SPOŁECZEŃSTWO OCZAMI WEBERA

Zrozum, że społeczeństwo to nie tylko struktury, lecz przede wszystkim sens, jaki ludzie nadają swoim działaniom.

ĆWICZENIE 16/40

„Socjologia jest nauką interpretującą działanie społeczne."
Max Weber

KIM BYŁ MAX WEBER?

- Niemiecki socjolog (1864–1920).
- Twórca socjologii rozumiejącej (interpretatywnej).
- Badał sens działań ludzi, władzę, racjonalizację i biurokrację.
- Uważał, że socjologia powinna rozumieć znaczenia, jakie ludzie nadają swoim działaniom.

> „Nie interesuje nas to, «co jest», lecz to, «co to znaczy» dla działających ludzi."
> Max Weber

DLACZEGO WEBER JEST WAŻNY?

- Pokazuje, że ludzie działają z określonymi motywami i znaczeniami.
- Pomaga zrozumieć, jak działa władza, biurokracja i nowoczesne społeczeństwa.
- Jego analizy są kluczowe do zrozumienia szkoły, państwa, organizacji i życia codziennego.

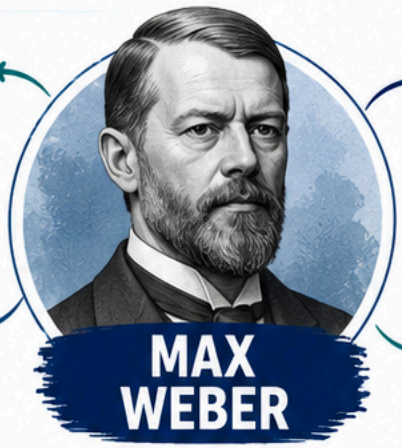

DZIAŁANIE SPOŁECZNE

Działanie, któremu jednostka nadaje sens i które jest ukierunkowane na innych.

Nie każde zachowanie jest działaniem społecznym!

WŁADZA

Możliwość narzucenia własnej woli mimo oporu innych.

Trzy typy legitymizacji władzy:
- tradycyjna
- charyzmatyczna
- racjonalno-prawna (biurokratyczna)

TYPY DZIAŁANIA

- racjonalne celowo
- racjonalne wartościowo
- afektywne (emocjonalne)
- tradycyjne (z przyzwyczajenia)

RACJONALIZACJA I BIUROKRACJA

Proces, w którym społeczeństwo staje się coraz bardziej uporządkowane, obliczalne i oparte na zasadach.

Biurokracja to najbardziej efektywna, ale też „bezduszna" forma organizacji.

JEDEN DZIEŃ — WIELE POJĘĆ WEBERA

Zobacz, jak pojęcia Webera pomagają zrozumieć codzienne sytuacje w szkole.

UCZEŃ PLANUJĄCY WYNIK

Uczy się, aby dostać się na wymarzone studia.

Działanie racjonalne celowo

IDENTYFIKATOR W SZKOLE

Noszenie identyfikatora wynika z regulaminu szkoły.

Działanie tradycyjne

NAUCZYCIEL Z KWALIFIKACJAMI

Uczy, bo wierzy w wartość edukacji i rozwój młodych ludzi.

Działanie racjonalne wartościowo

DYREKTOR STOSUJĄCY REGULAMIN

Podejmuje decyzję na podstawie przepisów, niezależnie od sympatii.

Władza racjonalno-prawna

EMOCJONALNA REAKCJA UCZNIA

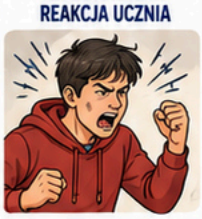

Reaguje złością na nieoczekiwaną ocenę.

Działanie afektywne

SZKOLNY RYTUAŁ

Wspólne odśpiewanie hymnu to działanie oparte na tradycji i wartościach.

Działanie tradycyjne

PORÓWNANIE AUTORÓW

Różne spojrzenia na społeczeństwo.

DURKHEIM — normy i więzi

- Społeczeństwo jako system norm i wartości.
- Ład społeczny i integracja.
- Fakty społeczne istnieją niezależnie od jednostek.

Co nas łączy? Jakie normy utrzymują społeczeństwo?

MARX — własność i klasy

- Społeczeństwo jako pole walki klas.
- Własność środków produkcji.
- Nierówności i konflikt.

Kto ma władzę ekonomiczną? Jakie są interesy klas?

WEBER — sens działania i organizacja władzy

- Społeczeństwo jako sieć znaczeń i motywów.
- Typy działania, władza, biurokracja.
- Nowoczesność i racjonalizacja.

Dlaczego ludzie działają? Jaki sens nadają swoim działaniom?

TWOJA REFLEKSJA

Połącz pojęcia z przykładami.

1. Który z opisanych przykładów najlepiej pokazuje działanie społeczne? Uzasadnij, odwołując się do Webera.

2. Jakie znaczenie ma biurokracja w Twojej szkole? Czy widzisz jej zalety i wady?

MODUŁ 05

KULTURA I SPOŁECZEŃSTWO

Normy, wartości, symbole i różne sposoby życia

Kultura to wszystko, co tworzą ludzie: sposób myślenia, działania, komunikowania się i nadawania znaczeń światu. Łączy nas, różnicuje i zmienia się wraz ze społeczeństwem.

„Człowiek jest istotą kulturową."
— Clifford Geertz

CZYM JEST KULTURA?

Kultura to system znaczeń, wartości, norm, symboli i wzorów zachowań, które są przekazywane między pokoleniami i kształtują nasze życie.

> *Kultura nie jest czymś, co się posiada. Kultura to coś, w czym się żyje.*
> — Pierre Bourdieu

DLACZEGO WARTO JĄ POZNAWAĆ?

- Pomaga zrozumieć innych ludzi.
- Ułatwia funkcjonowanie w społeczeństwie.
- Tłumaczy, dlaczego myślimy i działamy tak, a nie inaczej.
- Pozwala dostrzec różnorodność świata.

Smaki także łączą ludzi. ♡

JĘZYK
Sposób komunikowania się i wyrażania znaczeń.

SYMBOLE
Znaki, które niosą znaczenie (np. flaga, krzyż, logo).

WARTOŚCI
To, co uznajemy za ważne i dobre.

NORMY
Zasady zachowania akceptowane w społeczeństwie.

KULTURA

ZWYCZAJE
Powtarzalne sposoby działania (np. świętowanie).

RELIGIA
System wierzeń i praktyk duchowych.

JEDZENIE
Tradycje kulinarne i sposoby odżywiania się.

STYL ŻYCIA
Sposób życia, ubierania się, spędzania czasu i realizacji własnych celów.

KULTURA W NASZYM CODZIENNYM ŻYCIU

- **W rodzinie** — uczymy się pierwszych norm i wartości.
- **W szkole** — poznajemy wiedzę, symbole i historię.
- **Wśród przyjaciół** — tworzymy własne zwyczaje i styl życia.
- **W mediach** — spotykamy różne wzory kultury.
- **W przestrzeni publicznej** — doświadczamy symboli, tradycji i różnorodności.
- **W świecie** — poznajemy inne kultury i uczymy się otwartości.

Czy wszystko, co robisz na co dzień, jest wyłącznie twoim osobistym wyborem?

Uczymy się kultury.

CO OZNACZA TEN SYMBOL?

Ten sam symbol może mieć różne znaczenia w różnych sytuacjach. Sprawdź, jak kontekst, kultura i społeczeństwo nadają znaczenie.

1 SYMBOLE:

Spójrz na poniższe symbole i odpowiedz na pytania. Pamiętaj: znaczenie symbolu może się zmieniać w zależności od kultury, sytuacji, czasu i grupy społecznej.

serce

Jakie znaczenie może mieć?

Czy znaczenie jest uniwersalne?

Jak kontekst zmienia symbol?

czerwone światło

Jakie znaczenie może mieć?

Czy znaczenie jest uniwersalne?

Jak kontekst zmienia symbol?

pierścionek

Jakie znaczenie może mieć?

Czy znaczenie jest uniwersalne?

Jak kontekst zmienia symbol?

mundurek

Jakie znaczenie może mieć?

Czy znaczenie jest uniwersalne?

Jak kontekst zmienia symbol?

flaga

Jakie znaczenie może mieć?

Czy znaczenie jest uniwersalne?

Jak kontekst zmienia symbol?

gest dłoni

Jakie znaczenie może mieć?

Czy znaczenie jest uniwersalne?

Jak kontekst zmienia symbol?

2 MINI-SPOŁECZEŃSTWO:

Stwórz symbol oznaczający „zaufanie".

SYMBOL:

ZNACZENIE:

JAK GRUPA GO UCZY?

Symbole działają, ponieważ uczymy się ich znaczenia od innych ludzi.

3 JĘZYK:

Wymyślone słowo „**MARA**".

Co musi się wydarzyć, aby grupa zaczęła rozumieć je tak samo?

MARA

Pomyśl o roli komunikacji, powtarzania, wyjaśnień, kontekstu i wspólnych doświadczeń.

CO NALEŻY DO KULTURY?

Przedmioty, idee, normy, symbole – wszystko to tworzy kulturę!

ZAZNACZ:

M = kultura materialna, **N** = kultura niematerialna, **M+N** = oba

	PRZYKŁAD	M	N	M+N
	książka	○	○	○
	język polski	○	○	○
	obrączka i jej znaczenie	○	○	○
	zasada czekania w kolejce	○	○	○
	telefon	○	○	○
	normy używania telefonu	○	○	○
	flaga	○	○	○
	rodzinna recepta	○	○	○

POŁĄCZ:

Dopasuj elementy kultury materialnej i niematerialnej.

mundurek	rola ucznia
obrączka	znaczenie małżeństwa
świątynia	wierzenia
telefon	normy komunikacji

WARTOŚCI, NORMY I SANKCJE

Jak społeczeństwo wpływa na nasze zachowania?

Wartości, normy i sankcje to podstawowe elementy życia społecznego. Wskazują, co jest ważne, jak powinniśmy się zachowywać oraz jakie konsekwencje spotykają nas za przestrzeganie lub łamanie zasad.

OD WARTOŚCI DO REAKCJI SPOŁECZNEJ

Nasze zachowania są wynikiem wartości, norm oraz oczekiwań innych ludzi.

WARTOŚĆ
To, co uznajemy za ważne i dobre.

→

NORMA
Zasada mówiąca, jak powinniśmy się zachowywać.

→

ZACHOWANIE
To, co faktycznie robimy.

→

REAKCJA SPOŁECZNA
Ocena naszego zachowania – nagroda lub kara.

WARTOŚCI

To trwałe przekonania o tym, co jest dobre, ważne i pożądane.

- uczciwość
- wolność
- rodzina
- równość
- bezpieczeństwo
- szacunek

> *Wartości łączą ludzi i nadają sens ich działaniom.*
> — Talcott Parsons

NORMY

To zasady, które mówią, jak należy się zachowywać w danej sytuacji.

FORMALNE

- prawa
- regulaminy
- zasady szkolne

Są spisane i oficjalne.
Ich przestrzeganie jest obowiązkowe.

NIEFORMALNE

- kolejka
- wdzięczność
- sposób zachowania

Powstają w codziennym życiu i są niepisane, ale powszechnie uznawane.

SANKCJE

To reakcje społeczne na przestrzeganie lub łamanie norm.

POZYTYWNE

- nagroda
- pochwała
- uznanie

Wzmacniają pożądane zachowania i motywują do ich powtarzania.

NEGATYWNE

- mandat
- krytyka
- kara
- wykluczenie

Zniechęcają do łamania norm i chronią porządek społeczny.

PRZYKŁAD W PRAKTYCE

Zobacz, jak to wszystko działa w realnym życiu.

WARTOŚĆ
uczciwość
Uważamy, że szczerość i uczciwość są ważne.

→

NORMA
zakaz oszukiwania
Nie wolno oszukiwać na sprawdzianach ani w życiu codziennym.

→

ZACHOWANIE
naruszenie
Ktoś ściąga na sprawdzianie.

→

REAKCJA SPOŁECZNA
utrata zaufania / kara
Nauczyciel wystawia ocenę niedostateczną, koledzy tracą zaufanie.

Przestrzeganie wartości i norm buduje lepsze relacje i silniejsze społeczeństwo.

CZYM JEST KULTURA?

KULTURA TO NIE TYLKO SZTUKA.

Kultura to wszystko, co tworzą ludzie: sposoby życia, myślenia, działania i nadawania znaczeń światu. Obejmuje zarówno codzienne zwyczaje, jak i wielkie idee. Łączy nas, uczy, porządkuje rzeczywistość i nadaje jej sens.

KULTURA W CODZIENNYM ŻYCIU

Kultura przejawia się w wielu aspektach naszego życia. Oto kilka przykładów:

POWITANIE
Sposoby witania się (np. uścisk dłoni, ukłon, „cześć").

JEDZENIE
Tradycyjne potrawy i zwyczaje związane z jedzeniem.

UBIÓR
Styl ubierania się, który wyraża przynależność i tożsamość.

JĘZYK
Sposób komunikacji i wyrażania myśli.

RODZINA
Role, relacje i modele życia rodzinnego.

ŚWIĘTA
Obchody, rytuały i ważne wydarzenia wspólnotowe.

SZKOŁA
Sposoby nauczania, wartości i zasady przekazywane młodszym pokoleniom.

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA
Miejsca, które dzielimy, i zasady wspólnego życia (np. parki, ulice).

CECHY KULTURY

Kultura ma kilka ważnych cech:

JEST UCZONA
Nie rodzimy się z kulturą – uczymy się jej od innych, np. w rodzinie, szkole i w społeczeństwie.

JEST SPOŁECZNA
Kultura istnieje dzięki ludziom i między ludźmi. Łączy nas i tworzy wspólnoty.

JEST SYMBOLICZNA
Kultura opiera się na znakach, symbolach i znaczeniach, które nadają sens ludziom, przedmiotom i zdarzeniom.

MOŻE SIĘ ZMIENIAĆ
Kultura nie jest stała – zmienia się wraz z ludźmi, nowymi doświadczeniami, technologią i kontaktami z innymi kulturami.

DWA WYMIARY KULTURY

Kultura obejmuje zarówno to, co materialne, jak i to, co niematerialne.

KULTURA MATERIALNA

domy, ubrania, narzędzia, telefony, książki, pojazdy

KULTURA NIEMATERIALNA

wartości, przekonania, zasady, język, tradycje, symbole

Kultura mówi nam nie tylko, CO istnieje, ale również CO to znaczy.

ETNOCENTRYZM I RELATYWIZM KULTUROWY

Dwie perspektywy, które kształtują nasz sposób patrzenia na świat.

Każdy z nas wychowuje się w określonej kulturze. To, co jest dla nas „normalne", „dobre" czy „właściwe", wynika z naszych doświadczeń, wartości i zwyczajów. Sposób, w jaki oceniamy inne kultury, ma ogromne znaczenie dla relacji między ludźmi.

ETNOCENTRYZM

Ocenianie innych kultur przez standardy własnej kultury.

- ✗ Własna kultura jest punktem odniesienia.
- ✗ Inne kultury oceniane jako gorsze, dziwne lub nielogiczne.
- ✗ Może prowadzić do dyskryminacji, uprzedzeń i konfliktów.

RELATYWIZM KULTUROWY

Próba zrozumienia praktyki w jej własnym kontekście.

- ✓ Każdą kulturę należy rozumieć w jej własnym kontekście.
- ✓ Praktyki mają swoje historyczne, społeczne i symboliczne znaczenie.
- ✓ Sprzyja dialogowi, empatii i współpracy między ludźmi.

JAK STOSOWAĆ PODEJŚCIE RELATYWISTYCZNE?

OBSERWUJ
Zauważ, co się dzieje. Nie oceniaj od razu.

→

POZNAJ KONTEKST
Dowiedz się, jakie są tło historyczne, społeczne i kulturowe.

→

ZROZUM ZNACZENIE
Sprawdź, jakie wartości, przekonania i cele stoją za daną praktyką.

→

DOPIERO ANALIZUJ
Oceń skutki, porównaj z innymi normami, rozważ konsekwencje i możliwe dylematy.

TEN SAM ZWYCZAJ – DWA SPOSOBY PATRZENIA

PERSPEKTYWA ETNOCENTRYCZNA

„Kobiety powinny mieć równe prawa i same decydować, w co się ubierają. Ten zwyczaj jest opresyjny."

✗ Szybka ocena na podstawie własnych norm.

PERSPEKTYWA RELATYWISTYCZNA

„Chusta może być wyrazem wiary, tradycji, tożsamości lub osobistego wyboru. Jej znaczenie zależy od kontekstu i indywidualnych historii kobiet."

✓ Najpierw zrozumienie, potem refleksja.

WAŻNE: RELATYWIZM ≠ AUTOMATYCZNA AKCEPTACJA

Można rozumieć kontekst, a jednocześnie analizować skutki i prawa ludzi.
Relatywizm kulturowy nie oznacza, że wszystko jest dobre – oznacza, że zanim ocenimy, staramy się zrozumieć, dlaczego dana praktyka istnieje i jakie ma znaczenie.

WARTOŚĆ, NORMA CZY SANKCJA?

Poznaj, rozróżniaj i zobacz, jak to działa w życiu codziennym.

PAMIĘTAJ!

- **WARTOŚĆ** = co jest ważne
- **NORMA** = jak należy się zachować
- **SANKCJA** = jak reaguje grupa

1 SKLASYFIKUJ:

Przyporządkuj poniższe przykłady do odpowiedniej kategorii. Wpisz je w odpowiednie kolumny.

uczciwość | zakaz oszustwa | kara za ściąganie | szacunek | ustąpienie miejsca | pochwała | bezpieczeństwo | czerwone światło | mandat | równość

WARTOŚĆ	NORMA	SANKCJA
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.
5.	5.	5.

2 TWÓRZ ŁAŃCUCH:

Uzupełnij schemat, tworząc własne przykłady. Pokaż, jak wartość prowadzi do normy, a norma do sankcji.

	WARTOŚĆ (co jest ważne)	→ NORMA (jak należy się zachować)	→ SANKCJA (jak reaguje grupa)
1		→	→
2		→	→
3		→	→

? Pomyśl!

- Czy ta sama wartość może prowadzić do różnych norm?
- Czy sankcje zawsze są negatywne?
- Jakie wartości są szczególnie ważne w Twojej szkole, rodzinie lub wśród przyjaciół?

3 FORMALNA / NIEFORMALNA:

Przyporządkuj poniższe przykłady do sankcji formalnych lub nieformalnych. Wpisz je w odpowiednie kolumny.

mandat | spojrzenie krytyczne | nagroda szkolna | pochwała | zawieszenie

SANKCJE FORMALNE (wynikają z prawa lub regulaminów)	SANKCJE NIEFORMALNE (pochodzą od ludzi, z otoczenia)
1.	1.
2.	2.
3.	3.

NAJPIERW ZROZUM, POTEM OCENIAJ

Poznawaj, analizuj, szanuj – dopiero wtedy wyciągaj wnioski.

Ludzie różnią się kulturami, ale wszyscy nadają sens światu. Zanim ocenisz czyjeś zachowania, spróbuj zrozumieć, jakie mają znaczenie w ich kontekście.

„Nie można zrozumieć innej kultury, mierząc ją własną miarą."
– Edward T. Hall

PRZYKŁAD FIKCYJNY: SPOŁECZNOŚĆ LUMI

Lumi to wyspiarska społeczność, która ceni harmonię, szacunek i bliskość międzyludzką. Ich codzienne życie opiera się na następujących zasadach:

- powitanie dłonią na sercu
- starsza osoba zaczyna posiłek
- niebieski symbolizuje bliskość
- głośne rozmowy w transporcie są niegrzeczne
- pomoc starszym jest wartością

Inna kultura, ten sam świat – więcej perspektyw ♡

1 ZADANIA:

Wskaż symbol, normę, wartość i zwyczaj.

A	Powitanie dłonią na sercu.	To jest:
B	Starsza osoba zaczyna posiłek.	To jest:
C	Niebieski symbolizuje bliskość.	To jest:
D	Głośne rozmowy w transporcie są niegrzeczne.	To jest:
E	Pomoc starszym jest wartością.	To jest:

2 OCEŃ WYPOWIEDZI:

E = etnocentryczna R = relatywistyczna

Zaznacz, czy każda wypowiedź jest etnocentryczna **(E)**, czy relatywistyczna **(R)**.

1	„To dziwne, że u nich czeka się, aż starsza osoba zacznie jeść."	☐ E	☐ R
2	„W ich kulturze cisza w transporcie to wyraz szacunku."	☐ E	☐ R
3	„Niebieski jako symbol bliskości nie ma sensu, u nas to kolor smutku."	☐ E	☐ R
4	„Pomaganie starszym pokazuje, jak ważna jest wspólnota w tej kulturze."	☐ E	☐ R
5	„Ich zwyczaje są gorsze niż nasze."	☐ E	☐ R

WAŻNE: Relatywizm kulturowy nie oznacza rezygnacji z analizy skutków.

Możemy starać się zrozumieć znaczenie danej praktyki, a jednocześnie krytycznie oceniać jej konsekwencje – np. gdy narusza prawa człowieka.

3 ZASTANÓW SIĘ:

1. Co możesz zyskać, poznając zwyczaje innych kultur?
2. W jakich sytuacjach trudno jest uniknąć etnocentryzmu? Jak możesz nad tym pracować?
3. Czy istnieją sytuacje, w których warto ocenić praktyki innej kultury? Uzasadnij swoją odpowiedź.

4 MAPA POJĘĆ:

Uzupełnij schemat. Każdy element wpływa na kolejny.

KULTURA (Całość sposobu życia ludzi.) → **WARTOŚCI** → **NORMY** → **SYMBOLE** → **ZNACZENIA** → **ZACHOWANIA**

MODUŁ 06

SOCJALIZACJA I INSTYTUCJE SPOŁECZNE

Jak uczymy się życia w społeczeństwie?

Od urodzenia uczymy się, jak myśleć, czuć i działać wśród innych. Socjalizacja sprawia, że stajemy się członkami społeczeństwa, a instytucje społeczne pomagają nam w tym procesie.

SOCJALIZACJA

SOCJALIZACJA:
Proces uczenia się norm, wartości, ról, języka i sposobów działania.

> „Jesteśmy tym, czego nauczyliśmy się od innych ludzi."
> — Émile Durkheim

Pierwsze lekcje życia zaczynają się w domu.

Szkoła otwiera nowe możliwości.

Razem tworzymy siebie!

RODZINA
Pierwsze wzorce zachowań, miłość, wsparcie i wartości.

SZKOŁA
Wiedza, dyscyplina, zasady, przygotowanie do dorosłego życia.

RÓWIEŚNICY
Przyjaźnie, akceptacja, wspólne normy, style życia.

SOCJALIZACJA

MEDIA
Informacje, wzorce kultury, opinie, style życia.

RELIGIA
System wartości, normy moralne, tradycja i wspólnota.

PRACA
Rola zawodowa, odpowiedzialność, niezależność.

PAŃSTWO
Prawo, instytucje, obywatelstwo, porządek społeczny.

INSTYTUCJE:
rodzina, edukacja, gospodarka, państwo, religia.

> „Społeczeństwo istnieje dlatego, że przekazujemy sobie wiedzę, wartości i zasady."
> — Talcott Parsons

SKĄD WIESZ, JAK ZACHOWAĆ SIĘ W SPOŁECZEŃSTWIE?

DLACZEGO TO WAŻNE?

- Pomaga zrozumieć, jak kształtuje się nasza osobowość.
- Wyjaśnia, skąd biorą się normy i wartości.
- Pokazuje rolę instytucji w życiu ludzi.
- Ułatwia analizę zmian społecznych.
- Zachęca do świadomego uczestnictwa w społeczeństwie.

GDZIE SPOTYKASZ SOCJALIZACJĘ?

- **W domu** — uczysz się podstaw życia z innymi.
- **W szkole** — poznajesz wiedzę i zasady.
- **Wśród rówieśników** — kształtujesz tożsamość.
- **W mediach** — odkrywasz nowe idee i wzory.
- **W instytucjach** — działasz jako obywatel.
- **W świecie** — poznajesz inne kultury i uczysz się otwartości.

SYMBOLE I JĘZYK – JAK NADAJEMY ŚWIATU ZNACZENIE?

Symbole i język pozwalają nam rozumieć świat, komunikować się i tworzyć wspólne rzeczywistości.

Nie widzimy świata „takim, jaki jest", ale tak, jak nadajemy mu znaczenia. Robimy to za pomocą symboli – a najważniejszym systemem symboli jest język.

SYMBOL: co to takiego?

Symbol to coś, co reprezentuje określone znaczenie rozumiane **przez grupę**.

Symbole nie mają znaczenia same w sobie – to ludzie nadają im sens.

PRZYKŁADY SYMBOLI W NASZYM ŻYCIU

SŁOWA
np. „dom", „wolność"

KOLORY
np. czerwień = niebezpieczeństwo, biel = czystość

GESTY
np. kciuk w górę = zgoda (w niektórych kulturach obraza)

FLAGI
np. flaga Polski = państwo, naród, tożsamość

ZNAKI
np. znak ostrzegawczy = uwaga

MUNDURY
np. mundur = władza, przynależność do instytucji

PRZEDMIOTY RELIGIJNE
np. krzyż = wiara, duchowość, tradycja

PRZYKŁAD: CZERWONE ŚWIATŁO

Znaczenie czerwonego światła nie wynika z jego koloru „naturalnie", lecz jest społecznie wyuczone. Wszyscy korzystamy z tego samego znaczenia, bo nauczyliśmy się go w społeczeństwie.

DLACZEGO SYMBOLE SĄ WAŻNE?

- Umożliwiają komunikację.
- Łączą ludzi we wspólnoty.
- Pozwalają tworzyć kulturę.
- Porządkują rzeczywistość.
- Wpływają na nasze myślenie i działanie.

„Człowiek żyje w świecie znaczeń, a nie tylko rzeczy."
– Alfred Schütz

To samo zjawisko może mieć różne znaczenia w różnych kulturach, grupach społecznych i sytuacjach.

JĘZYK = SYSTEM SYMBOLI

Język to najważniejszy system symboli. Pozwala nazywać, przekazywać, zapamiętywać i tworzyć kategorie.

Nowe słowa = nowe możliwości myślenia!

JAK POWSTAJE ZNACZENIE?

Znaczenie nie tkwi w symbolu samym w sobie, lecz powstaje w wyniku interakcji z ludźmi i kontekstem.

SYMBOL np. słowo, znak, obraz, gest + **GRUPA** ludzie, którzy nadają znaczenie + **KONTEKST** sytuacja, kultura, czas, miejsce = **ZNACZENIE** to, co symbol reprezentuje dla danej grupy w danej sytuacji

TEN SAM SYMBOL – RÓŻNE ZNACZENIA

Gołąb = pokój (w wielu kulturach)

Gołąb = Duch Święty (w chrześcijaństwie)

Gołąb = naiwność (w potocznym użyciu)

Znaczenie zależy od kultury, tradycji, doświadczeń i sytuacji. Dlatego warto być otwartym na różne interpretacje.

SOCJALIZACJA – JAK UCZYMY SIĘ ŻYCIA W SPOŁECZEŃSTWIE?

„Nie rodzimy się członkami społeczeństwa. Stajemy się nimi."

SOCJALIZACJA:

Proces uczenia się norm, wartości, ról społecznych, języka i zachowań.

CZYM JEST SOCJALIZACJA?

To proces, w którym człowiek uczy się, jak funkcjonować w społeczeństwie, przyswaja kulturę swojej grupy i nabywa umiejętności potrzebne do życia wśród innych ludzi.

> *„Społeczeństwo nie tylko nas kształtuje, ale też daje nam narzędzia, byśmy mogli kształtować je sami."*
>
> — *Anthony Giddens*

UCZYMY SIĘ PRZEZ:

- obserwację
- naśladowanie
- reakcję innych
- praktykę
- interpretację

SOCJALIZACJA PIERWOTNA

rodzina i najbliższe środowisko.

- pierwsze doświadczenia społeczne
- nauka podstawowych norm i wartości
- rozwój języka, emocji i więzi

SOCJALIZACJA WTÓRNA

szkoła, uczelnia, praca, organizacje, nowe role.

- poszerzanie wiedzy i kompetencji
- adaptacja do różnych grup i instytucji
- przygotowanie do pełnienia ról społecznych
- ciągłe uczenie się przez całe życie

SOCJALIZACJA TRWA CAŁE ŻYCIE

DZIECIŃSTWO
Pierwsze więzi, język, podstawowe normy.

SZKOŁA
Nauka, przyjaźnie, zasady, odkrywanie świata.

DORASTANIE
Poszukiwanie tożsamości, większa samodzielność, nowe relacje.

PRACA
Obowiązki, współpraca, rozwój zawodowy, nowe role.

RODZINA
Tworzenie własnych więzi, przekazywanie wartości.

STAROŚĆ
Refleksja, mądrość, przekazywanie doświadczeń.

WAŻNE: SOCJALIZACJA ≠ UTRATA INDYWIDUALNOŚCI

Uczymy się zasad życia w społeczeństwie, ale jednocześnie rozwijamy własne zainteresowania, poglądy i sposób bycia. Socjalizacja daje nam narzędzia, a nie odbiera naszej wyjątkowości.

> *„Socjalizacja to wspólna podróż — uczymy się od innych, ale także wpływamy na innych."*
>
> — *Erving Goffman*

KTO UCZY NAS SPOŁECZEŃSTWA?

Od rodziny po media – wszyscy nas kształtują.

Socjalizacja to proces, w którym uczymy się norm, wartości, wiedzy i sposobów działania, dzięki którym stajemy się pełnoprawnymi członkami społeczeństwa. Trwa całe życie i dokonuje się w różnych środowiskach.

> „Każdy, kogo spotykamy, czego doświadczamy, czego słuchamy i co obserwujemy, uczy nas, jak żyć w społeczeństwie."
> — Peter L. Berger

CZYM SĄ AGENCI SOCJALIZACJI?

To osoby, grupy i instytucje, które przekazują nam wzorce zachowań, wartości, normy i wiedzę o świecie. Działają świadomie lub nieświadomie, w sposób bezpośredni lub pośredni.

> „Nie rodzimy się członkami społeczeństwa. Stajemy się nimi dzięki innym ludziom."
> — Émile Durkheim

DLACZEGO AGENCI SĄ WAŻNI?

- Pomagają nam zrozumieć świat.
- Przekazują normy i wartości.
- Ułatwiają funkcjonowanie w społeczeństwie.
- Kształtują naszą tożsamość.

AGENTY SOCJALIZACJI

RODZINA
język, wartości, zwyczaje

- Uczy podstawowych norm i wartości.
- Kształtuje pierwsze wzorce zachowań.
- Daje poczucie bezpieczeństwa i przynależności.

SZKOŁA
wiedza, reguły, punktualność, autorytet

- Przekazuje wiedzę o świecie.
- Uczy przestrzegania reguł i dyscypliny.
- Wprowadza autorytety i ocenę społeczną.

RÓWIEŚNICY
język grupy, styl, przynależność

- Uczą języka i kodów grupy.
- Wzmacniają poczucie przynależności.
- Wpływają na styl życia i zainteresowania.

MEDIA
modele życia, opinie, konsumpcja

- Dostarczają informacji i wzorców zachowań.
- Kształtują opinie i postawy.
- Wpływają na potrzeby i konsumpcję.

RELIGIA
rytuały, wartości, wspólnota

- Przekazuje system wartości.
- Uczy rytuałów i tradycji.
- Daje poczucie sensu i wspólnoty.

PRACA
reguły organizacyjne i role zawodowe

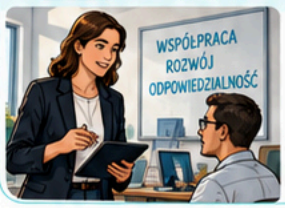

- Uczy reguł organizacyjnych.
- Wprowadza role społeczne.
- Daje doświadczenie odpowiedzialności i samodzielności.

WAŻNE: Agenci mogą przekazywać sprzeczne komunikaty. Jednostka może je przyjąć, odrzucić, połączyć lub reinterpretować.

STATUS SPOŁECZNY I ROLE SPOŁECZNE

Nasze miejsce w społeczeństwie i to, co z nim robimy

Każdy z nas zajmuje różne pozycje w społeczeństwie i pełni wiele ról. To, kim jesteśmy i co robimy, zależy od otoczenia, oczekiwań innych ludzi i naszych własnych wyborów.

STATUS

Pozycja w grupie lub strukturze.
Przykłady: uczeń, córka, pracownik, obywatel.

ROLA

Zbiór oczekiwań wobec osoby zajmującej dany status.

STATUS = „Kim jestem?"
ROLA = „Jak powinienem działać?"

JEDNA OSOBA — WIELE STATUSÓW

- **UCZEŃ** (status w szkole)
- **SYN** (status w rodzinie)
- **PRZYJACIEL** (status w grupie rówieśniczej)
- **CZŁONEK KLUBU** (status w organizacji)
- **PRACOWNIK** (status zawodowy)
- **OBYWATEL** (status w państwie)
- **WOLONTARIUSZ** (status w społeczności lokalnej)
- **KOLEGA** (status w grupie znajomych)

TYPY STATUSÓW

STATUS PRZYPISANY

Otrzymujemy go niezależnie od własnych działań.
Przykłady: określone relacje rodzinne, wiek, płeć, miejsce urodzenia, pochodzenie społeczne.

Nie wybieramy wszystkiego w życiu, ale to też ma znaczenie.

STATUS OSIĄGANY

Zdobywamy go dzięki własnym działaniom, wysiłkowi i wyborom.
Przykłady: zawód, rola lidera, student, ekspert, przedsiębiorca.

Możemy współtworzyć swój status.

KONFLIKT RÓL

Sprzeczne oczekiwania między rolami, które pełni jedna osoba.

RÓŻNE ROLE, RÓŻNE WYMAGANIA — CZASEM TRUDNO WSZYSTKO POGODZIĆ.

NAPIĘCIE ROLI

Trudne do pogodzenia oczekiwania w ramach jednej roli.

TE SAMEJ ROLI TOWARZYSZĄ RÓŻNE, CZASEM SPRZECZNE OCZEKIWANIA.

WARTO PAMIĘTAĆ

- Każdy z nas ma wiele statusów.
- Każdy status wiąże się z określonymi rolami.
- Statusy mogą być przypisane lub osiągane.
- Role mogą się ze sobą konfliktować lub tworzyć napięcia.
- Świadomość własnych statusów i ról pomaga lepiej rozumieć siebie i innych.

INSTYTUCJE SPOŁECZNE

Trwałe filary naszego życia

Instytucje społeczne porządkują codzienne życie, wyznaczają zasady, role i wartości. Dzięki nim społeczeństwo działa, ludzie współpracują, a ważne potrzeby są zaspokajane.

STRONA WYJAŚNIAJĄCA 24/40

DEFINICJA:

Trwały i uporządkowany sposób organizowania ważnego obszaru życia społecznego.

> „Instytucje są regułami gry w społeczeństwie."
> — Émile Durkheim

PRZYKŁADY INSTYTUCJI SPOŁECZNYCH

RODZINA

GŁÓWNE FUNKCJE:
- opieka
- socjalizacja
- wsparcie

EDUKACJA

GŁÓWNE FUNKCJE:
- wiedza
- kwalifikacje
- socjalizacja

GOSPODARKA

GŁÓWNE FUNKCJE:
- produkcja
- praca
- wymiana

PAŃSTWO I PRAWO

GŁÓWNE FUNKCJE:
- regulacja
- bezpieczeństwo
- administracja

RELIGIA

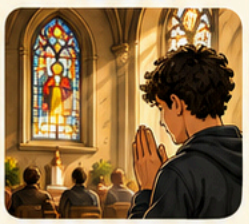

GŁÓWNE FUNKCJE:
- znaczenia
- rytuały
- wspólnota

WAŻNE:

Instytucja społeczna ≠ konkretny budynek.

Edukacja = instytucja. Konkretna szkoła = organizacja.

JAK DZIAŁAJĄ INSTYTUCJE SPOŁECZNE?

Od potrzeb ludzi do realnych efektów.

POTRZEBA → Ludzie mają określone potrzeby (np. bezpieczeństwa, wiedzy, wsparcia).

NORMY → Powstają zasady i wartości, które określają, co jest właściwe.

ROLE → Ludzie pełnią określone role (np. rodzic, nauczyciel, urzędnik, pracownik).

ORGANIZACJE → Tworzy się zorganizowane struktury (np. szkoły, firmy, urzędy).

DZIAŁANIA → Instytucje realizują swoje funkcje w codziennym życiu społecznym.

EFEKTY → Zaspokajane są potrzeby, utrzymywany jest porządek społeczny i rozwija się społeczeństwo.

KTO MNIE TEGO NAUCZYŁ?

ĆWICZENIE 21/40

Agenci socjalizacji – od rodziny po media.

To, kim jesteśmy, w dużej mierze jest wynikiem procesu socjalizacji. Uczymy się norm, wartości, ról społecznych i wzorów zachowań od różnych ludzi, grup i instytucji. Każdy z nas ma wielu „nauczycieli życia".

CZYM JEST SOCJALIZACJA?

Socjalizacja to proces, w którym jednostka uczy się i internalizuje normy, wartości, wzory zachowań i role społeczne, dzięki czemu staje się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa.

> „Społeczeństwo istnieje w jednostkach, nie poza nimi."
> – Émile Durkheim

Pierwsze lekcje życia zaczynają się w domu. ♡

Media dostarczają wzorów, które często chcemy naśladować. ♡

WYBIERZ AGENTA:

Kto najbardziej nauczył tej rzeczy? Zaznacz lub wpisz.

RODZINA | SZKOŁA | RÓWIEŚNICY | MEDIA | RELIGIA | PRACA

1.

dziecko mówi „proszę" → _____

2.

młody człowiek używa slangu → _____

3.
uczeń uczy się punktualności → _____

4.
moda poznana z internetu → _____

5.
pracownik uczy się formalnych maili → _____

6.
osoba poznaje rytuały wspólnoty → _____

7.

sprzeczne oczekiwania rodziny i grupy → _____

MAPA: JA → osoby, grupy i instytucje wpływające na zachowanie.

Wpisz, narysuj strzałki, dodaj przykłady. Możesz użyć symboli lub słów kluczowych.

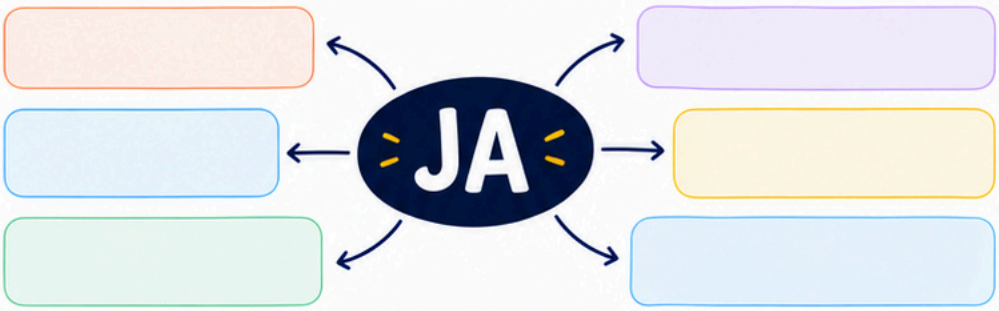

JEDNA OSOBA – WIELE RÓL

ĆWICZENIE 22/40

Różne role, jeden człowiek – ta sama Kasia.

Każdy z nas pełni w życiu wiele ról społecznych. Role wiążą się z pewnymi oczekiwaniami, które mogą się uzupełniać, ale czasem też wchodzić ze sobą w konflikt.

POSTAĆ: KASIA, 19 LAT

CZYM SĄ ROLE SPOŁECZNE?

Rola społeczna to zestaw **oczekiwań** dotyczących tego, jak powinna zachowywać się osoba zajmująca dany status w społeczeństwie. Pełnimy wiele ról jednocześnie, a ich realizacja kształtuje naszą tożsamość.

> *Nie jesteśmy tylko tym, kim jesteśmy, lecz także tym, za kogo uważają nas inni.*
>
> — George H. Mead

ZADANIA:

1. rozróżnij status i oczekiwanie roli
2. połącz status z oczekiwaniem
3. rozpoznaj konflikt ról

CASO:

egzamin + dodatkowa zmiana w pracy + ważny mecz.

Kasia ma w tym samym tygodniu egzamin na uczelni, dodatkową zmianę w pracy i ważny mecz w swojej drużynie. Czuje się przeciążona i nie wie, jak to wszystko pogodzić.

1. STATUS CZY OCZEKIWANIE?

Zaznacz, czy podane stwierdzenia to **status (S)**, czy oczekiwanie roli **(O)**.

Stwierdzenie	S	O
Studentka	☐	☐
Powinna się uczyć i zdawać egzaminy.	☐	☐
Pracownica	☐	☐
Powinna być punktualna i rzetelna w pracy.	☐	☐
Córka	☐	☐
Powinna wspierać rodzinę i dbać o relacje.	☐	☐
Przyjaciółka	☐	☐
Powinna być obecna, słuchać i pomagać.	☐	☐
Sportsmenka Powinna regularnie trenować i angażować się w drużynie.	☐	☐

2. POŁĄCZ W PARY

Połącz każdy status z odpowiednim oczekiwaniem roli.

Studentka	Wspierać, być blisko, spędzać czas razem.
Pracownica	Dobrze się uczyć, zdawać egzaminy.
Córka	Trenować i uczestniczyć w zawodach.
Siostra	Być lojalna, słuchać, udzielać wsparcia.
Przyjaciółka	Wykonywać obowiązki, być zaangażowana.
Sportsmenka	Dbać o rodzinę, pomagać w codziennych sprawach.

3. KONFLIKT RÓL

Zaznacz, które role Kasi mogą wchodzić w konflikt w opisanej sytuacji. Wybierz przynajmniej dwa przykłady.

- ☐ studentka ↔ pracownica
- ☐ studentka ↔ sportsmenka
- ☐ pracownica ↔ przyjaciółka
- ☐ sportsmenka ↔ przyjaciółka
- ☐ córka ↔ siostra
- ☐ pracownica ↔ córka

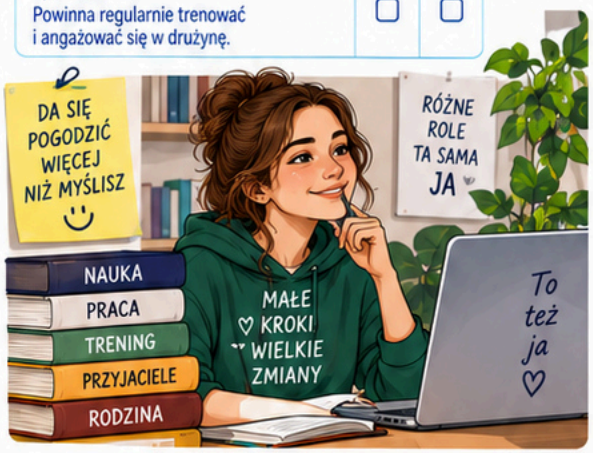

ODPOWIEDZ NA PYTANIA:

1. Jakie role wchodzą w konflikt?

2. Jak można próbować go rozwiązać?

Twoje przemyślenia też mają znaczenie!

ĆWICZENIE 23/40

ROZŁÓŻ INSTYTUCJĘ SPOŁECZNĄ NA CZĘŚCI

INSTYTUCJA: EDUKACJA

Zrozum, jak działa edukacja i co ją tworzy.

Każda instytucja społeczna to uporządkowany system ról, norm, wartości i organizacji, który zaspokaja ważne potrzeby ludzi i wpływa na całe społeczeństwo.

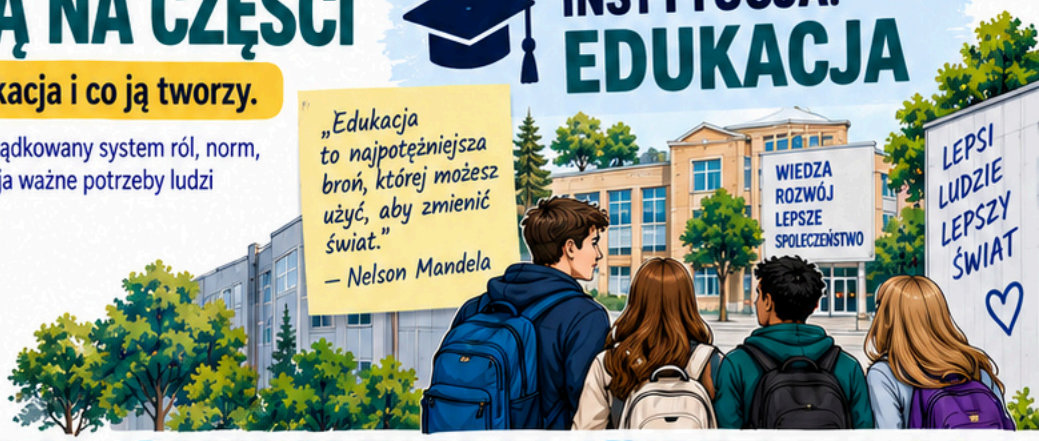

1 Jakie potrzeby społeczne organizuje?

Jakie potrzeby ludzi i społeczeństwa zaspokaja instytucja edukacji? (np. przekazywanie wiedzy, rozwój kompetencji, integracja społeczna)

.....
.....
.....
.....

2 Jakie role występują?

Kto bierze udział w edukacji? Jakie pełni role? (np. uczniowie, nauczyciele, dyrektorzy, rodzice, państwo)

.....
.....
.....
.....

3 Jakie normy są formalne i nieformalne?

Jakie zasady regulują funkcjonowanie edukacji? Podziel je na formalne (np. prawo, regulaminy) i nieformalne (np. zwyczaje, niepisane zasady).

NORMY FORMALNE	NORMY NIEFORMALNE
.....	.....
.....	.....
.....	.....

4 Instytucja czy organizacja?

Czy edukacja to instytucja społeczna, organizacja, czy jedno i drugie? Uzasadnij swoją odpowiedź.

.....
.....
.....
.....
.....

5 Funkcja główna czy skutek dodatkowy?

Wybierz jedną funkcję główną edukacji (np. socjalizacja, przekazywanie wiedzy) i jeden skutek dodatkowy (np. selekcja społeczna, nierówności). Wyjaśnij swój wybór.

FUNKCJA GŁÓWNA	SKUTEK DODATKOWY
.....	.....
.....	.....
.....	.....

6 Co się zmieni bez ocen?

Wyobraź sobie, że w szkołach nie ma ocen. Jakie mogą być pozytywne i negatywne skutki dla uczniów, nauczycieli i społeczeństwa?

⊕ MOŻLIWE KORZYŚCI	⊖ MOŻLIWE ZAGROŻENIA
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

7 Przeanalizuj inną instytucję.

Wybierz inną instytucję społeczną (np. rodzina, religia, media, gospodarka) i krótko przeanalizuj jej elementy, korzystając z poniższego schematu.

WYBRANA INSTYTUCJA:
.....

KRÓTKA ANALIZA:
.....
.....
.....
.....
.....

Jak działa instytucja społeczna? Poznaj mechanizm!

POTRZEBA → Niezaspokojone potrzeby ludzi tworzą podstawę instytucji.

ROLE → Ludzie pełnią określone role społeczne.

NORMY → Działanie regulują normy i wartości.

ORGANIZACJE → Powstają organizacje (np. szkoły, uczelnie).

DZIAŁANIA → Wspólne działania prowadzą do realizacji celów.

„Edukacja nie napełnia naczynia, lecz rozpala ogień." – Plutarch

– Pomyśl, jak te elementy łączą się w całość.

JAK SPOŁECZEŃSTWO STAJE SIĘ CZĘŚCIĄ NASZEGO CODZIENNEGO ŻYCIA?

ĆWICZENIE 24/40

Od pierwszych kontaktów z innymi ludźmi, przez szkołę, media i grupy rówieśnicze – nieustannie uczymy się zasad, wartości i ról, które pozwalają nam funkcjonować w społeczeństwie.

CASO: ADAM – PIERWSZY DZIEŃ W NOWEJ SZKOLE

Zobacz, jak różne sytuacje w ciągu jednego dnia pokazują, że społeczeństwo jest obecne w naszym codziennym życiu.

KARTA IDENTYFIKACYJNA

Adam otrzymuje kartę identyfikacyjną, która pozwala mu korzystać z biblioteki, stołówki i innych szkolnych przestrzeni.

PODNOSZENIE RĘKI

Na lekcji Adam podnosi rękę, aby zabrać głos. Stosuje się do obowiązujących zasad i okazuje szacunek wobec nauczyciela i innych osób.

SLANG RÓWIEŚNICZY

Podczas przerwy Adam używa potocznego języka i slangowych wyrażeń. Dzięki temu łatwiej nawiązuje kontakt z rówieśnikami i czuje się częścią grupy.

ROLA PREZENTERA

Adam prezentuje przed klasą projekt o życiu szkoły. Pełni rolę prezentera, co wiąże się z określonymi oczekiwaniami i zasadami zachowania.

INNA ROLA NA TRENINGU

Po lekcjach Adam jest zawodnikiem drużyny koszykówki. W tej roli obowiązują go inne zasady, oczekiwania i zachowania niż w szkole.

ZADANIA:

Odpowiedz na pytania na podstawie ilustracji i własnej wiedzy. Wpisz krótkie odpowiedzi w wyznaczone miejsca.

1. **rozpoznaj normę**
   Jaką normę społeczną widać w sytuacji z podnoszeniem ręki?
2. **socjalizację wtórną**
   Który przykład z historii Adama najlepiej pokazuje socjalizację wtórną?
3. **agenta socjalizacji**
   Kto w przedstawionych sytuacjach jest agentem socjalizacji?
4. **rolę społeczną**
   Jaką rolę społeczną pełni Adam podczas prezentacji w klasie?
5. **wielość ról**
   Podaj dwa różne przykłady ról, które pełni Adam w ciągu jednego dnia.

PRAWDA / FAŁSZ

Zaznacz, czy zdania są prawdziwe (P), czy fałszywe (F).

1	Socjalizacja kończy się w dzieciństwie.	P F
2	Jedna osoba może mieć wiele statusów.	P F
3	Instytucja to zawsze budynek.	P F
4	Agenci mogą przekazywać sprzeczne oczekiwania.	P F
5	Role tworzą oczekiwania.	P F

MODUŁ 07

RÓŻNICE, NIERÓWNOŚCI I STRATYFIKACJA

Dlaczego ludzie mają różne zasoby, szanse i pozycje społeczne?

W społeczeństwie nie wszyscy startujemy z tego samego miejsca. Różnimy się zasobami, możliwościami i doświadczeniami, a to wpływa na nasze szanse życiowe. Socjologia pomaga zrozumieć, skąd biorą się te różnice i jakie mają konsekwencje.

RÓŻNICA ≠ NIERÓWNOŚĆ

Różnice to naturalne i wartościowe zróżnicowanie ludzi (np. wiek, płeć, pochodzenie, zainteresowania, styl życia).
Nierówności pojawiają się wtedy, gdy te różnice prowadzą do nieproporcjonalnego dostępu do zasobów, szans i władzy.

> *„Równość nie oznacza, że wszyscy są tacy sami, lecz że wszyscy mają równe prawa do rozwoju swoich możliwości."*
> — Amartya Sen

NIERÓWNOŚĆ SPOŁECZNA:

różnice w dostępie do cenionych zasobów, możliwości i pozycji.

- Jest zjawiskiem społecznym.
- Ma charakter systemowy.
- Może być większa lub mniejsza.
- Wpływa na jakość życia ludzi.
- Nie zawsze wynika z indywidualnych wyborów.

GŁÓWNE ZASOBY, KTÓRE DAJĄ PRZEWAGĘ

DOCHÓD
Regularne wpływy finansowe.

MAJĄTEK
Posiadane dobra (np. mieszkanie, ziemia).

EDUKACJA
Wiedza, umiejętności, kwalifikacje.

WŁADZA
Możliwość podejmowania decyzji i wpływu na innych.

PRESTIŻ
Uznanie i szacunek społeczny.

ZDROWIE
Dobra kondycja fizyczna i psychiczna.

SIECI KONTAKTÓW
Relacje, które dają wsparcie, informacje i możliwości.

STRATYFIKACJA:

trwały system hierarchicznych nierówności.

- Dzieli społeczeństwo na warstwy (np. klasy społeczne).
- Ma charakter długotrwały i powtarzalny.
- Dotyczy wielu wymiarów życia (ekonomia, władza, prestiż).
- Wpływa na szanse życiowe kolejnych pokoleń.
- Nie jest tylko wynikiem indywidualnych zasług – kształtują ją także instytucje i struktury społeczne.

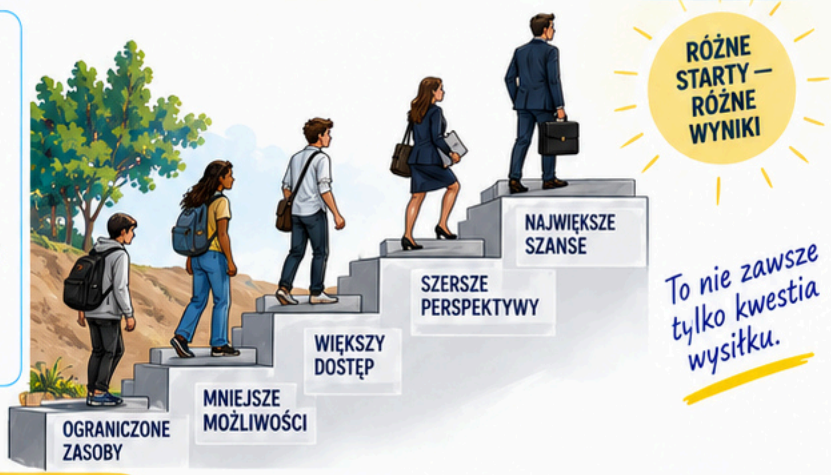

Czy sukces człowieka zależy wyłącznie od jego wysiłku?

Sprawiedliwsze społeczeństwo zaczyna się od świadomości.

RÓŻNICA ≠ NIERÓWNOŚĆ

Nie każda różnica oznacza niesprawiedliwość.

Ludzie różnią się od siebie – to naturalne. Nierówność pojawia się wtedy, gdy niektórzy mają znacznie mniejszy dostęp do ważnych zasobów, możliwości i praw, co ogranicza ich życiowe szanse.

RÓŻNICA

Ludzie nie są identyczni.

Różnice dotyczą cech, zainteresowań, zdolności, stylu życia, pochodzenia, poglądów, wrażliwości. Są naturalną częścią życia społecznego i same w sobie nie są ani dobre, ani złe.

NIERÓWNOŚĆ

Różnica w dostępie do cenionych zasobów lub szans.

Nierówność występuje, gdy niektóre osoby lub grupy mają systematycznie mniejsze możliwości zaspokajania swoich potrzeb i realizacji celów życiowych. Może być wynikiem struktury społecznej, instytucji i relacji władzy.

CENIONE ZASOBY I SZANSE

To, do czego dostęp jest nierówno rozłożony w społeczeństwie.

- dochód i majątek
- edukacja
- władza
- prestiż
- zdrowie
- kapitał społeczny

PRZYKŁADY – GDZIE JEST RÓŻNICA, A GDZIE NIERÓWNOŚĆ?

różne zainteresowania → **różnica**

To naturalne, że mamy różne pasje.

różny dostęp do komputera / internetu → **możliwa nierówność edukacyjna**

Brak dostępu ogranicza szanse na naukę i rozwój.

DOCHÓD ≠ MAJĄTEK

Dochód
to bieżące wpływy finansowe (np. wynagrodzenie za pracę).

Majątek
to zgromadzone zasoby materialne (np. mieszkanie, ziemia, oszczędności, akcje), które mogą dawać dochód w przyszłości.

STRATYFIKACJA

Trwały system nierówności.

Stratyfikacja społeczna to uporządkowanie społeczeństwa w warstwy (klasy, grupy, stany), w którym niektórzy mają więcej zasobów, władzy i prestiżu, a inni mniej. Pozycja społeczna często jest przekazywana z pokolenia na pokolenie.

TRZY PODEJŚCIA DO RÓWNOŚCI

Równość może oznaczać różne rzeczy.

RÓWNOŚĆ FORMALNA

Wszyscy mają takie same prawa i są traktowani jednakowo przez prawo.

„Te same zasady dla wszystkich."

RÓWNOŚĆ SZANS

Wszyscy mają podobne możliwości startu i rozwoju (np. dostęp do edukacji, opieki zdrowotnej, rynku pracy).

„Równe możliwości."

RÓWNOŚĆ REZULTATÓW

Stara się zmniejszać różnice w efektach życiowych poprzez wsparcie dla osób w gorszej sytuacji (np. programy wyrównawcze).

„Bardziej wyrównane efekty."

WAŻNE:

NIERÓWNOŚCI SĄ WIELOWYMIAROWE.

Jedna osoba może mieć wysokie wykształcenie, ale niski dochód, być zdrowa, ale mieć mniejszą władzę społeczną.
Nierówności na różnych polach mogą się wzajemnie wzmacniać lub osłabiać.

KLASY I WARSTWY SPOŁECZNE

Różne drogi, wspólna przyszłość.

STRONA WYJAŚNIAJĄCA 26/40

Różne pozycje, różne szanse, jedno społeczeństwo.

Społeczeństwo nie jest jednolite – tworzą je ludzie o różnym statusie społecznym i ekonomicznym. Klasy i warstwy społeczne pomagają zrozumieć, dlaczego mamy różne możliwości, style życia i doświadczenia.

CZYM SĄ KLASY I WARSTWY?

To grupy ludzi, które zajmują podobną pozycję w społeczeństwie ze względu na dostęp do zasobów, możliwości życiowe, styl życia i uznanie społeczne. Klasy i warstwy pomagają opisać nierówności społeczne.

> *„Pozycję społeczną określa nie to, kim jesteśmy dziś, lecz to, jakie mamy możliwości działania w społeczeństwie."*

OD CZEGO ZALEŻY POZYCJA SPOŁECZNA?

Na pozycję społeczną mogą wpływać m.in.:

- dochód
- majątek
- wykształcenie
- zawód
- prestiż
- władza
- sieci społeczne

KLASA SPOŁECZNA

Duża grupa ludzi zajmujących podobną pozycję społeczno-ekonomiczną.

PRZYKŁADY:

- klasa pracownicza – osoby, które utrzymują się głównie z pracy najemnej
- klasa średnia – np. specjaliści, urzędnicy, nauczyciele
- klasa wyższa – osoby posiadające duży majątek i kontrolujące zasoby ekonomiczne

WARSTWA SPOŁECZNA

Mniejsza grupa ludzi, która zajmuje podobną pozycję ze względu na styl życia, wykształcenie, prestiż, zawód lub inne cechy.

PRZYKŁADY:

- warstwa inteligencka – wysoki poziom wykształcenia i prestiżu
- warstwa urzędnicza – praca w administracji
- warstwa robotnicza – praca fizyczna
- warstwa rolnicza – praca w rolnictwie
- warstwa artystyczna – twórcy kultury

Warstwy mogą istnieć wewnątrz klas społecznych – np. w klasie średniej są różne warstwy (nauczyciele, lekarze, przedsiębiorcy).

DWA PODEJŚCIA DO STRUKTURY SPOŁECZNEJ

MARX

klasa – miejsce w produkcji i własności.

- Podział społeczeństwa wynika z miejsca w procesie produkcji.
- Kluczowe jest to, kto posiada środki produkcji (własność).
- Dwie główne klasy: burżuazja (właściciele) i proletariat (pracownicy).

WEBER

klasa + status/prestiż + władza.

- Pozycja społeczna zależy nie tylko od dochodu, ale też od prestiżu i władzy.
- Wyróżnia trzy wymiary: klasę ekonomiczną, status społeczny i władzę.
- Struktura społeczna jest bardziej złożona i wielowymiarowa.

WAŻNE:

Granice klas nie są zawsze ostre.
Pozycja społeczna ≠ tylko dochód.

- Można mieć wysokie wykształcenie, ale niski dochód.
- Prestiż zawodu bywa większy niż jego wynagrodzenie.
- Sieci społeczne mogą otwierać nowe możliwości.
- Pozycja społeczna może się zmieniać w czasie życia.

MOBILNOŚĆ SPOŁECZNA

Zmiany pozycji w społeczeństwie. Drogi, bariery, szanse.

Mobilność społeczna pokazuje, że społeczeństwo nie jest całkowicie zamknięte — ludzie mogą zmieniać swoją pozycję społeczną. Zależy to od wielu czynników, zarówno indywidualnych, jak i strukturalnych.

„Społeczeństwo daje szanse, ale nie wszystkim w jednakowym stopniu."

MOBILNOŚĆ SPOŁECZNA:

Zmiana pozycji społecznej.

> „Żadne społeczeństwo nie jest całkowicie otwarte ani całkowicie zamknięte."
>
> — Piotr Sztompka

DLACZEGO WARTO JĄ BADAĆ?

- Pokazuje, jak działa społeczeństwo.
- Ujawnia nierówności i bariery.
- Pomaga ocenić, czy szanse są równe.
- Wskazuje, co można zmienić.

RODZAJE MOBILNOŚCI SPOŁECZNEJ

PIONOWA W GÓRĘ

Awans społeczny – przejście na wyższą pozycję społeczną.

Np. z robotnika na specjalistę, z ucznia na menedżera.

PIONOWA W DÓŁ

Degradacja społeczna – przejście na niższą pozycję społeczną.

Np. utrata pracy, spadek statusu i dochodów.

POZIOMA

Zmiana pozycji w obrębie tego samego poziomu społecznego.

Np. zmiana zawodu, z jednej firmy do innej, przejście między branżami.

WEWNĄTRZPOKOLENIOWA

Zmiana pozycji w trakcie życia tej samej osoby.

Np. rozwój kariery od stażysty do dyrektora.

MIĘDZYPOKOLENIOWA

Zmiana pozycji między pokoleniami.

Np. dzieci osiągają wyższy status społeczny niż rodzice.

MOBILNOŚĆ ABSOLUTNA I WZGLĘDNA

MOBILNOŚĆ ABSOLUTNA

Faktyczna zmiana pozycji społecznej jednostki w stosunku do innych.

Np. awans z pracownika fizycznego na kierownika.

MOBILNOŚĆ WZGLĘDNA

Zmiana pozycji względem innych członków społeczeństwa (tzw. pozycja relatywna).

Np. pozostanie na tym samym szczeblu, ale wyższa ranga dzięki spadkowi innych.

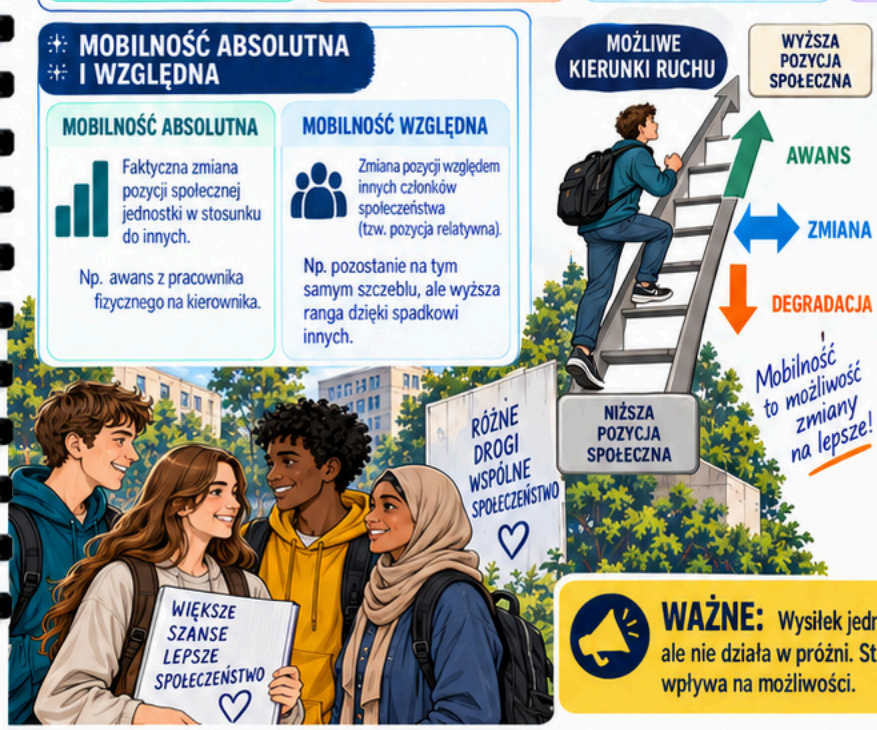

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA MOBILNOŚĆ SPOŁECZNĄ

- **Edukacja** — Wykształcenie i zdobyte kwalifikacje zwiększają szanse na awans.
- **Rynek pracy** — Dostępność miejsc pracy i zapotrzebowanie na kompetencje.
- **Gospodarka** — Tempo wzrostu gospodarczego, sytuacja ekonomiczna kraju.
- **Polityka publiczna** — Państwowe programy wsparcia (np. stypendia, polityka społeczna).
- **Sieci społeczne** — Kontakty, znajomości i wsparcie innych ludzi.
- **Kapitał ekonomiczny** — Zasoby finansowe ułatwiające dostęp do edukacji, pracy, i lepszych warunków życia.
- **Miejsce zamieszkania** — Różnice między miastem a wsią, regionem bogatszym a uboższym.
- **Sytuacja rodzinna** — Status społeczny rodziny, wsparcie bliskich, obowiązki opiekuńcze.

WAŻNE: Wysiłek jednostki ma znaczenie, ale nie działa w próżni. Struktura społeczna wpływa na możliwości.

DLACZEGO NIERÓWNOŚCI MOGĄ TRWAĆ PRZEZ POKOLENIA?

Dzisiejsze decyzje tworzą jutrzejsze możliwości.

Mechanizmy, które łączą teraźniejszość z przyszłością

Nierówności społeczne nie znikają same – często są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Dzieje się tak, ponieważ różnice w zasobach, możliwościach i warunkach życia wpływają na edukację, pracę, dochody i start kolejnego pokolenia.

JAK DZIAŁA MECHANIZM?

NIERÓWNE ZASOBY NA STARCIE
Różny kapitał rodziny, w której się rodzimy.

→ **NIERÓWNE MOŻLIWOŚCI**
Ograniczone lub szersze szanse rozwoju.

→ **EDUKACJA**
Różny dostęp do dobrej edukacji i jej jakości.

→ **PRACA**
Różne szanse na stabilne i dobrze płatne zatrudnienie.

→ **DOCHÓD**
Zróżnicowane zarobki i stabilność finansowa.

→ **ZASOBY KOLEJNEGO POKOLENIA**
Większe lub mniejsze możliwości startu dla dzieci.

RODZAJE ZASOBÓW, KTÓRE MAJĄ ZNACZENIE

ZASOBY EKONOMICZNE
- dochody i oszczędności
- własność (np. mieszkanie)
- stabilność finansowa
- możliwość inwestowania w edukację i rozwój dzieci

ZASOBY KULTUROWE
- wiedza, umiejętności, nawyki
- znajomość „kodów kulturowych"
- dostęp do dóbr kultury
- sposób mówienia, styl życia, aspiracje edukacyjne

SIECI KONTAKTÓW (SPOŁECZNE)
- rodzina, znajomi, znajomości
- wsparcie, rekomendacje
- dostęp do informacji o szansach
- pomoc w trudnościach

MIEJSCE ZAMIESZKANIA
- jakość szkoły w okolicy
- dostęp do usług i infrastruktury
- bezpieczeństwo i warunki życia
- prestiż i możliwości w regionie

EFEKT KUMULACYJNY

Nawet niewielkie różnice na starcie mogą z czasem prowadzić do dużych rozbieżności. Przewagi i bariery mają tendencję do kumulowania się.

POZYTYWNA SPIRALA (PRZEWAGA)

mała przewaga → więcej możliwości → kolejna przewaga

NEGATYWNA SPIRALA (BARIERY)

mała bariera → mniej możliwości → kolejna bariera

TRANSMISJA MIĘDZYPOKOLENIOWA

WAŻNE: POCHODZENIE SPOŁECZNE ≠ PRZEZNACZENIE

- Nierówności mają tendencję do trwania, ale nie są niezmienne.
- Ludzie mogą przełamywać bariery dzięki edukacji, wsparciu, politykom społecznym i własnej determinacji.
- Społeczeństwo może tworzyć bardziej równe szanse.

REPRODUKCJA ≠ BRAK ZMIANY

- Reprodukcja społeczna oznacza tendencję do powtarzania nierówności, a nie całkowity brak ruchliwości.
- W każdym społeczeństwie istnieją osoby, które zmieniają swoją pozycję społeczną.
- Dlatego ważne są działania, które zwiększają równość szans i ograniczają dziedziczenie nierówności.

RÓŻNICA CZY NIERÓWNOŚĆ?

Sprawdź, co to różnica, a co nierówność!

W społeczeństwie ludzie **różnią się od siebie** na wiele sposobów. Nie każda różnica oznacza jednak nierówność. Nierówność pojawia się, gdy różnice łączą się z niejednakowym dostępem do zasobów, praw, szans lub możliwości.

„Równość nie polega na tym, że wszyscy są tacy sami, lecz na tym, że każdy ma równe szanse na rozwój."
— Martha Nussbaum

ĆWICZENIE 25/40

PRZYPOMNIJ SOBIE!

Różnica to naturalne zróżnicowanie między ludźmi (np. zainteresowania, wygląd, miejsce pochodzenia).

Nierówność to sytuacja, w której niektórzy mają gorszy dostęp do ważnych zasobów, praw lub szans.

OZNACZENIA:

- **R** = różnica
- **N** = nierówność
- **R+N** = różnica związana z możliwą nierównością

TWOJE ZADANIE:

Przeczytaj przykłady i oceń, czy dotyczą one różnicy (R), nierówności (N), czy różnicy związanej z możliwą nierównością (R+N).
Wpisz odpowiednią literę w puste pole obok każdego przykładu.

1. różne gusta muzyczne ☐
2. komputer własny vs tylko biblioteka ☐
3. różne zawody ☐
4. 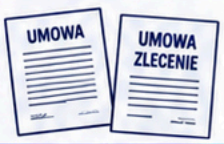

różne warunki zatrundnienia ☐
5. różne miejsce zamieszkania ☐
6. różne kolory ubrań ☐
7. różne płace w odmiennych zawodach ☐
8. 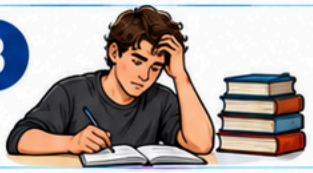 ten sam egzamin, różne warunki przygotowania ☐

DO PRZEMYŚLENIA:

Jak rozpoznać nierówność społeczną? Na co warto zwracać uwagę, analizując różnice między ludźmi?

MAPA ZASOBÓW I SZANS

ĆWICZENIE 26/40

„Równość szans nie polega na tym, że wszyscy dostają to samo, lecz na tym, że każdy ma realną możliwość rozwoju."
— Amartya Sen

Różne starty – różne możliwości – ten sam cel.

Każdy z nas wchodzi w dorosłość z innymi zasobami. To, jakie mamy możliwości, zależy od wielu czynników: rodziny, szkoły, miejsca zamieszkania, relacji, czasu czy dostępu do technologii.

POZNAJ BOHATERÓW

Trzy osoby, trzy różne sytuacje życiowe. Przeczytaj opisy i przeanalizuj ich zasoby.

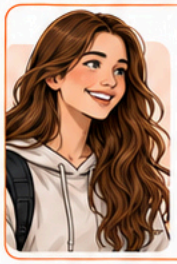

OLA

- mieszka w małym mieście
- rodzice mają średnie dochody
- bardzo dobre wyniki w nauce
- dojazd do szkoły zajmuje 1,5 godziny
- aktywnie działa w wolontariacie

BARTEK

- mieszka w dużym mieście
- rodzice dobrze zarabiają
- ma dostęp do nowoczesnego sprzętu i internetu
- uczęszcza na dodatkowe kursy
- ma szeroką sieć znajomych

MARTA

- mieszka na wsi
- rodzina ma trudną sytuację finansową
- ma dobre wyniki, ale brak jej wiary w siebie
- ograniczony dostęp do internetu
- musi pracować dorywczo
- ma niewiele czasu na naukę

PRZEANALIZUJ I UZUPEŁNIJ

Oceń, jakie zasoby posiada każda osoba. Wpisz: wysoki, średni lub niski poziom zasobów (na podstawie opisów). Możesz dodać krótkie uzasadnienie.

RODZAJ ZASOBÓW	OLA		BARTEK		MARTA	
	Poziom	Uzasadnienie	Poziom	Uzasadnienie	Poziom	Uzasadnienie
Ekonomiczne dochody, sytuacja materialna						
Edukacyjne wiedza, umiejętności, wyniki w nauce						
Technologiczne dostęp do internetu, sprzęt						
Społeczne rodzina, znajomi, wsparcie						
Lokalne miejsce zamieszkania, infrastruktura						
Czas ilość wolnego czasu, inne obowiązki						

JAKIE ZASOBY POMAGAJĄ?

Które z zasobów są najważniejsze, aby osiągnąć cel? Zaznacz 3 najważniejsze i uzasadnij swój wybór.

1. .....
2. .....
3. .....

CEL: DOSTAĆ SIĘ NA DOBRY KIERUNEK STUDIÓW

JAKIE BARIERY WYSTĘPUJĄ?

Co utrudnia każdej z osób osiągnięcie celu? Zwróć uwagę na różnice w sytuacji.

1. .....
2. .....
3. .....

ZMIANA INSTYTUCJONALNA

Jakie działania państwa lub instytucji mogą zwiększyć szanse na równość?

- ☐ bezpłatny transport
- ☐ dostęp do internetu
- ☐ stypendium
- ☐ inne: .....

TA SAMA POLITYKA → RÓŻNY WPŁYW, zależnie od sytuacji początkowej.

REFLEKSJA

Czy wszyscy naprawdę mają równe szanse?
Co jeszcze można zrobić, aby zwiększyć dostęp do edukacji?

DRABINA MOBILNOŚCI SPOŁECZNEJ

ĆWICZENIE 27/40

„Społeczeństwo daje szanse, ale to ludzie wchodzą na kolejne szczeble drabiny."
– Anthony Giddens

Ruch w górę, w dół, na boki – zmiany w życiu ludzi.

Mobilność społeczna to **zmiana** pozycji społecznej jednostki lub grupy w strukturze społeczeństwa. Może oznaczać awans, spadek lub utrzymanie podobnej pozycji. **Zmiany** te mogą zachodzić w ciągu życia jednej osoby lub **między** pokoleniami.

JAK ROZUMIEĆ MOBILNOŚĆ SPOŁECZNĄ?

Mobilność społeczna to przechodzenie między różnymi pozycjami społecznymi, np. ze względu na wykształcenie, zawód, dochody, prestiż czy styl życia.

Może dotyczyć zarówno pojedynczych osób, jak i całych grup.

RODZAJE MOBILNOŚCI – UŻYJ TYCH OZNACZEŃ

- ↑ = **pionowa w górę** *(awans)*
- ↓ = **pionowa w dół** *(spadek)*
- → = **pozioma** *(zmiana na podobnym poziomie)*

- **W** = **wewnątrzpokoleniowa** *(w życiu jednej osoby)*
- **M** = **międzypokoleniowa** *(między pokoleniami, np. rodzice → dzieci)*

ZADANIE 1. Zaklasyfikuj poniższe sytuacje. Wpisz odpowiednie oznaczenia (strzałka + W lub M).

1 Anna awansuje.

Anna po kilku latach pracy otrzymała awans na stanowisko kierownicze w tej samej firmie.

2 Piotr zmienia szkołę na podobne stanowisko.

Piotr przeniósł się z jednej szkoły do innej, gdzie pracuje jako nauczyciel na podobnym stanowisku.

3 Marta osiąga inną pozycję niż rodzice.

Rodzice Marty mają wykształcenie zawodowe, a ona ukończyła studia i została prawniczką.

4 Tomasz doświadcza spadku.

Tomasz stracił pracę w wyniku likwidacji firmy i obecnie wykonuje prostsze prace dorywcze.

5 Gospodarka tworzy nowy sektor.

W wyniku rozwoju technologii powstał nowy sektor „zielonej energii", co stworzyło wiele nowych miejsc pracy.

ZADANIE 2. Które czynniki mogą sprzyjać mobilności społecznej? Zaznacz te, które według Ciebie mają największe znaczenie.

- ☐ edukacja
- ☐ kryzys
- ☐ kontakty
- ☐ transport
- ☐ dyskryminacja
- ☐ wzrost branży
- ☐ majątek
- ☐ zdrowie
- ☐ stypendia

DO PRZEMYŚLENIA:

Które czynniki są najważniejsze w Twoim życiu?
Co może pomóc Ci wejść na wyższy szczebel drabiny społecznej?

NIERÓWNOŚĆ POD LUPĄ SOCJOLOGA

ĆWICZENIE 28/40

„Nie rodzimy się równi, lecz społeczeństwo może być bardziej sprawiedliwe."
— Anthony Giddens

Jak miejsce, w którym żyjemy, kształtuje nasze możliwości?

Nierówności społeczne nie są przypadkowe – wynikają z różnego dostępu do zasobów, instytucji i szans. Ten sam region może być bardzo zróżnicowany. Sprawdź, jak kontekst miejsca wpływa na życie ludzi.

DWA MIASTA – JEDEN REGION

Te same możliwości formalne, różne warunki życia.

NOVA RIVA

Ten sam region.
Dwie różne rzeczywistości.
Czy to nadal równe szanse?

DZIELNICA NOVA

WIĘCEJ MOŻLIWOŚCI

- dobra szkoła (blisko)
- częsty transport publiczny
- biblioteka i dom kultury
- więcej miejsc pracy
- szybki internet
- park i tereny rekreacyjne

NOVA – dzielnica, w której łatwiej się rozwijać.

DZIELNICA RIVA

MNIEJ MOŻLIWOŚCI

- szkoła daleko
- mało transportu
- brak biblioteki / domu kultury
- mniej miejsc pracy
- słaby internet
- długi dojazd do miasta

RIVA – dzielnica, w której codzienność jest trudniejsza.

1 WSKAŻ NIERÓWNOŚCI

Które z podanych obszarów przedstawiają nierówności między dzielnicami? Zaznacz wszystkie, które pasują.

- ☐ edukacja
- ☐ transport
- ☐ dostęp do kultury
- ☐ rynek pracy
- ☐ internet
- ☐ warunki mieszkaniowe
- ☐ środowisko i rekreacja
- ☐ poczucie bezpieczeństwa

2 POKAŻ POŚREDNIE SKUTKI

Wybierz jedną nierówność i opisz jej 2–3 pośrednie skutki dla życia ludzi. Użyj przykładów z dzielnic NOVA i RIVA.

3 UZUPEŁNIJ CYKL REPRODUKCJI NIERÓWNOŚCI

Uzupełnij brakujące elementy w cyklu. Pokaż, jak nierówności mogą się przekazywać z pokolenia na pokolenie.

4 ROZPOZNAJ MOBILNOŚĆ KAMILA

Kamil wychował się w dzielnicy RIVA. Dzięki stypendium skończył studia i pracuje obecnie w dużej firmie w innym mieście.

Jaki typ mobilności społecznej przedstawia ten przykład?

- ☐ mobilność pionowa w górę
- ☐ mobilność pionowa w dół
- ☐ mobilność horyzontalna
- ☐ brak mobilności

„Pochodzę z małej dzielnicy, ale chcę mieć większe możliwości."
— Kamil

5 OCEŃ POLITYKĘ PUBLICZNĄ

Które działania mogłyby zmniejszyć nierówności między dzielnicami? Zaznacz 2–3 najważniejsze i uzasadnij wybór.

- ☐ budowa nowej szkoły w Rivie
- ☐ więcej połączeń komunikacyjnych
- ☐ rozwój bibliotek i domów kultury
- ☐ programy stypendialne
- ☐ tworzenie miejsc pracy w regionie
- ☐ dostęp do szybkiego internetu
- ☐ rewitalizacja przestrzeni publicznej

Moje uzasadnienie:

6 ZBUDUJ MAPĘ POJĘĆ

Wpisz w ramki krótkie hasła lub przykłady z tekstu i ilustracji. Połącz je strzałkami.

MODUŁ 08

PRACA I SPOŁECZEŃSTWO

Jak praca organizuje czas, role, relacje i całe społeczeństwo?

Praca to nie tylko sposób na zarobek, ale także źródło tożsamości, wspólnoty i zmian społecznych. Kształtuje nasze życie codzienne, wpływa na relacje z innymi i buduje całe społeczeństwa.

CZYM JEST PRACA?

Praca to celowe, zorganizowane działanie człowieka, które prowadzi do wytworzenia dóbr lub usług, zaspokaja potrzeby i ma znaczenie społeczne. To także rola społeczna, źródło dochodu, sensu życia i poczucia przynależności.

> *Praca jest jednym z najważniejszych wymiarów życia społecznego – łączy jednostki, organizuje czas i buduje świat, w którym żyjemy.*

DLACZEGO PRACA JEST WAŻNA?

- Zapewnia środki do życia.
- Nadaje strukturę codzienności.
- Kształtuje tożsamość i poczucie wartości.
- Łączy ludzi i tworzy wspólnoty.
- Wpływa na rozwój społeczeństw.

PRACA

- **DOCHÓD** – Źródło utrzymania i niezależności.
- **CZAS** – Organizuje rytm dnia i życia.
- **TOŻSAMOŚĆ** – Wpływa na to, kim jesteśmy.
- **STATUS** – Daje pozycję społeczną.
- **RELACJE** – Łączy z innymi ludźmi.
- **PRODUKCJA** – Tworzy dobra i usługi.
- **TECHNOLOGIA** – Zmienia sposób i warunki pracy.
- **PRAWA** – Reguluje zasady, chroni pracowników.

PRACA W NASZYM CODZIENNYM ŻYCIU

- Daje środki na mieszkanie, edukację, leczenie.
- Pozwala realizować pasje i cele.
- Buduje relacje i poczucie przynależności.
- Wpływa na nasze prawa, sytuację i przyszłość.
- Jest częścią większych procesów społecznych.

EWOLUCJA PRACY W SPOŁECZEŃSTWIE

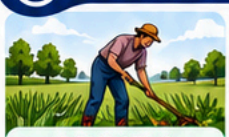

ROLNICTWO
Praca fizyczna na roli, rytm natury.

FABRYKA
Masowa produkcja, praca w zakładzie.

BIURO
Praca umysłowa, organizacja i administracja.

PLATFORMA CYFROWA
Elastyczne formy pracy, aplikacje i usługi.

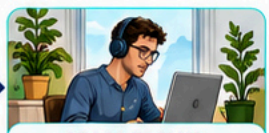

PRACA ZDALNA
Nowe technologie, praca z dowolnego miejsca.

SOCJOLOGICZNE SPOJRZENIE NA PRACĘ

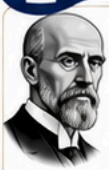

DURKHEIM
podział pracy

- Podział pracy łączy ludzi i wzmacnia solidarność.
- Specjalizacja tworzy współzależność.

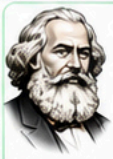

MARX
własność i konflikt

- Praca jest źródłem wartości, ale w kapitalizmie prowadzi do wyzysku.
- Stosunki własności kształtują nierówności i konflikty.

WEBER
organizacja i racjonalizacja

- Nowoczesna praca staje się bardziej zorganizowana, biurokratyczna i racjonalna.
- Racjonalizacja zwiększa efektywność, ale może prowadzić do „żelaznej klatki".

PRACA JAKO ZJAWISKO SPOŁECZNE

Praca łączy ludzi, buduje społeczeństwa i daje możliwość rozwoju.

Różne prace. Wspólny świat.

Więcej niż zarabianie – praca kształtuje ludzi i społeczeństwo.

Praca to świadoma, celowa działalność człowieka, która polega na wytwarzaniu dóbr i usług, zaspokajaniu potrzeb oraz rozwijaniu siebie i społeczności. Praca ma wymiar indywidualny, społeczny i kulturowy – wpływa na to, kim jesteśmy, jak żyjemy i jak wygląda świat wokół nas.

CZYM JEST PRACA?

Praca to działalność człowieka ukierunkowana na osiągnięcie określonego celu, przynosząca wartość – innym ludziom lub sobie samemu. Może być wykonywana za wynagrodzeniem lub bezpłatnie, w różnych formach i miejscach.

> *„Praca nadaje sens naszemu życiu, kształtuje nas, łączy z innymi ludźmi i pozwala budować lepszy świat."*
>
> — Zygmunt Bauman

KTÓRE OSOBY PRACUJĄ?

Praca to nie tylko etat – wiele działań to także praca, nawet jeśli nie jest płatna.

PRACA vs ZATRUDNIENIE

PRACA	≠	ZATRUDNIENIE
Szersze pojęcie – obejmuje wszelką działalność człowieka, która przynosi wartość.		Formalna forma pracy, uregulowana prawnie (np. umowa o pracę, umowa zlecenie).

- Każde zatrudnienie jest pracą.
- Nie każda praca jest formalnym zatrudnieniem.

RODZAJE PRACY

Jedna rzeczywistość – wiele form pracy.

PŁATNA
Wykonywana za wynagrodzeniem.

NIEODPŁATNA
Wykonywana bez wynagrodzenia, np. w ramach wolontariatu, pomocy sąsiedzkiej.

OPIEKUŃCZA
Związana z opieką nad dziećmi, osobami starszymi lub zależnymi.

FORMALNA
Regulowana prawnie, np. na podstawie umowy.

NIEFORMALNA
Wykonywana poza formalnymi strukturami, np. w rodzinie, sąsiedztwie, na czarno.

PRACA MOŻE DAWAĆ:

dochód	tożsamość	status	relacje	strukturę czasu	poczucie celu
Środki do życia i niezależność finansowa.	Poczucie, kim jesteśmy i co wnosimy do świata.	Uznanie społeczne i prestiż.	Kontakt z innymi ludźmi i poczucie przynależności.	Organizację dnia i rytm życia.	Możliwość realizacji pasji i większy sens życia.

MOŻE TEŻ WIĄZAĆ SIĘ Z:

stresem	niepewnością	konfliktem	znużeniem	ryzykiem	alienacją
Presja, wysokie wymagania, zmęczenie.	Ryzyko utraty pracy, zmiany, brak stabilności.	Różnice interesów, trudne relacje w pracy.	Rutyna, przeciążenie, wypalenie zawodowe.	Zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa.	Poczucie oderwania od innych ludzi i braku sensu.

PODZIAŁ PRACY – DLACZEGO NIE ROBIMY WSZYSTKIEGO SAMI?

Każdy ma swoją rolę, razem tworzymy coś większego!

Specjalizacja pozwala nam osiągać więcej.

W nowoczesnym społeczeństwie rzadko ktoś wytwarza wszystko samodzielnie. Dzielimy zadania, bo dzięki temu możemy być bardziej efektywni, tworzyć lepsze produkty i usługi oraz zaspokajać złożone potrzeby.

PODZIAŁ PRACY:

Podział procesu produkcji na wyspecjalizowane zadania.

> „Nikt z nas nie jest tak mądry jak wszyscy razem."
> — Ken Blanchard

DLACZEGO DZIELIMY ZADANIA?

- Możemy osiągać lepszą jakość.
- Wykorzystujemy różne umiejętności.
- Szybciej wykonujemy pracę.
- Możemy zaspokajać bardziej złożone potrzeby.
- Tworzymy miejsca pracy i współpracujemy z innymi.

PRZYKŁAD RESTAURACJI

W restauracji każdy ma swoją rolę i wykonuje inne zadania:

- **Kucharz** – Przygotowuje potrawy.
- **Kelner** – Obsługuje gości, przyjmuje zamówienia.
- **Kierownik** – Organizuje pracę, dba o jakość i finanse.
- **Dostawca** – Dostarcza produkty spożywcze.
- **Księgowy** – Prowadzi rozliczenia i kontroluje koszty.

JAK TO DZIAŁA?

Od dostawy do zadowolonego klienta – przykład współpracy w restauracji.

1. DOSTAWCA – Dostarcza świeże produkty (np. warzywa, mięso, napoje).

2. KUCHARZ – Przygotowuje potrawy z dostarczonych składników.

3. KELNER – Podaje potrawy gościom i dba o ich potrzeby.

GOŚCIE – Otrzymują smaczne jedzenie i miłą obsługę.

4. KIEROWNIK – Koordynuje pracę, kontroluje jakość i organizuje zespół.

5. KSIĘGOWY – Rozlicza przychody i koszty, planuje budżet.

SPECJALIZACJA

większa wiedza, szybkość, produktywność.

- Robimy to, w czym jesteśmy najlepsi.
- Wykonujemy zadania szybciej.
- Osiągamy wyższą jakość.
- Powstaje więcej dóbr i usług.

WSPÓŁZALEŻNOŚĆ

im większa specjalizacja, tym większa zależność od innych.

- Potrzebujemy pracy innych ludzi.
- Tworzymy sieć powiązań.
- Problemy jednej części systemu wpływają na wszystkich.
- Współpraca jest konieczna do sprawnego działania całości.

RÓŻNE PERSPEKTYWY SOCJOLOGICZNE

Socjologowie różnie wyjaśniają znaczenie podziału pracy.

DURKHEIM

solidarność organiczna.

- Podział pracy łączy ludzi we współzależność.
- Każdy pełni inną funkcję, ale wszyscy są potrzebni.
- Tworzy to solidarność organiczną w nowoczesnych społeczeństwach.

MARX

kto kontroluje organizację pracy i podział rezultatów?

- Podział pracy może prowadzić do wyzysku i alienacji.
- Ważne jest, kto posiada środki produkcji i kontroluje pracę innych.
- Efekty pracy trafiają głównie do właścicieli kapitału.

TECHNOLOGIA

część zadań znika, część się zmienia, nowe zadania powstają?

- Technologia automatyzuje wiele zadań.
- Znikają niektóre zawody, inne się zmieniają.
- Powstają nowe zadania i profesje (np. programiści, specjaliści ds. AI).

RYNEK PRACY, ZATRUDNIENIE I BEZROBOCIE

Jak społeczeństwo organizuje dostęp do pracy?

Rynek pracy to miejsce spotkania osób poszukujących pracy z pracodawcami. Łączy on kwalifikacje, wynagrodzenia, prawo, instytucje i całą gospodarkę. To złożony system, który wpływa na życie jednostek i rozwój społeczeństwa.

RYNEK PRACY

Rynek pracy to system powiązań między osobami poszukującymi pracy, pracodawcami, kwalifikacjami, wynagrodzeniami, prawem, instytucjami i gospodarką.

RYNEK PRACY TO:

osoby oferujące pracę (pracownicy) + pracodawcy + kwalifikacje i umiejętności + wynagrodzenia + prawo pracy + instytucje (np. urzędy pracy) + gospodarka (np. koniunktura)

ZATRUDNIENIE

Zatrudnienie oznacza wykonywanie pracy na podstawie różnych form relacji zawodowej. Daje dochód, ale także możliwość rozwoju, zdobywania doświadczenia i budowania pozycji społecznej.

RÓŻNE FORMY RELACJI ZAWODOWEJ:

- **etat** (umowa o pracę)
- umowa zlecenie
- samozatrudnienie (działalność gospodarcza)
- praca czasowa (np. sezonowa)

BEZROBOCIE

Bezrobocie to sytuacja, w której osoba zdolna i gotowa do pracy, poszukuje zatrudnienia, ale go nie znajduje. Nie oznacza braku chęci do pracy, lecz brak odpowiednich ofert lub możliwości jej podjęcia.

TYPY BEZROBOCIA

FRYKCYJNE

Wynika z naturalnych zmian między kolejnymi miejscami pracy, np. po ukończeniu szkoły, zmianie pracy lub przeprowadzce.

STRUKTURALNE

Powstaje na skutek niedopasowania kwalifikacji pracowników do wymagań rynku pracy, np. gdy zanika popyt na dane zawody (przez automatyzację, zmiany technologiczne).

CYKLICZNE

Związane z sytuacją gospodarczą. Pojawia się w czasie spowolnienia gospodarczego, gdy firmy ograniczają zatrudnienie.

SEZONOWE

Wynika z sezonowości niektórych branż, np. turystyki, rolnictwa, budownictwa. Występuje w określonych porach roku.

CO WPŁYWA NA SZANSE NA PRACĘ?

- wykształcenie (np. poziom i kierunek)
- doświadczenie zawodowe
- lokalizacja (miejsce zamieszkania)
- transport (mobilność)
- kontakty (sieć społeczna)
- gospodarka (koniunktura, wzrost)
- technologia (automatyzacja, nowe zawody)
- polityka i prawo (np. podatki, regulacje)

> *Te same kwalifikacje mogą dawać różne szanse w zależności od miejsca, czasu i sytuacji w gospodarce.*

WAŻNE: Brak pracy nie zawsze wynika wyłącznie z cech jednostki.

WARTO PAMIĘTAĆ

- Rynek pracy stale się zmienia.
- Nie każdy ma takie same szanse na zatrudnienie.
- Na zatrudnienie wpływają czynniki społeczne, ekonomiczne i technologiczne.
- Polityka państwa może wspierać tworzenie miejsc pracy.
- Warto rozwijać kompetencje i być otwartym na zmiany.

TECHNOLOGIA, AUTOMATYZACJA I PRZYSZŁOŚĆ PRACY

Jak zmieniają się zadania, zawody i kwalifikacje?

Technologia, w tym automatyzacja i sztuczna inteligencja, wpływa na to, jak pracujemy, jakie zadania wykonujemy i jakie kompetencje są potrzebne. Nie chodzi tylko o zastępowanie ludzi, ale też o zmianę sposobu pracy i tworzenie nowych możliwości.

AUTOMATYZACJA

Przejmowanie przez maszyny lub systemy części zadań.

WAŻNE: ZADANIE ≠ CAŁY ZAWÓD

Technologia może zastąpić niektóre zadania, ale rzadko zastępuje cały zawód. Często zmienia się zakres pracy, a nie jej całkowite istnienie.

TECHNOLOGIA MOŻE:

zastępować zadania
np. powtarzalne, rutynowe, oparte na danych.

wspierać pracownika
np. poprzez narzędzia zwiększające efektywność i jakość pracy.

tworzyć nowe zadania
np. związane z obsługą, kontrolą, rozwojem i utrzymaniem technologii.

zmieniać wymagane kwalifikacje
np. większy nacisk na kompetencje cyfrowe, analizę danych, kreatywność.

organizować pracę przez algorytmy
np. planowanie zadań, ocena wyników, zarządzanie procesami w czasie rzeczywistym.

PRZYKŁAD: księgowy przed i po oprogramowaniu

PRZED

- ręczne wprowadzanie danych
- dużo powtarzalnych czynności
- czasochłonna kontrola błędów
- praca głównie z dokumentami papierowymi

PO

- automatyczne wczytywanie danych z faktur
- więcej czasu na analizę i interpretację
- mniejsza liczba błędów dzięki systemom
- praca z danymi w chmurze i raportami

AI

Sztuczna inteligencja (AI) może wspierać pracę z tekstem, klasyfikację danych, analizę informacji i automatyzację różnych procesów.

Jej wpływ na rynek pracy zależy od sposobu wdrożenia, celów organizacji, jakości danych oraz kontekstu społecznego, prawnego i ekonomicznego.

PRZYSZŁOŚĆ PRACY zależy od:

technologii
tempa rozwoju i dostępności nowych rozwiązań.

prawa
regulacji dotyczących pracy, danych i odpowiedzialności.

edukacji
dostępu do uczenia się przez całe życie i rozwijania nowych kompetencji.

decyzji organizacji
strategii firm, sposobu wdrażania technologii, kultury pracy.

pracowników
otwartości na zmiany, rozwoju kompetencji i aktywnego udziału w kształtowaniu pracy.

polityki publicznej
działań państwa na rzecz sprawiedliwej transformacji, ochrony pracowników i tworzenia szans rozwoju.

CO WŁAŚCIWIE JEST PRACĄ?

Rozpoznaj różne formy pracy i aktywności.

ĆWICZENIE 29/40

Dla każdej sytuacji odpowiedz:
Czy to praca? Czy płatna? Czy formalne zatrudnienie?
Zaznacz odpowiedzi i krótko uzasadniij swój wybór.

1 BANK

- ☐ To praca
- ☐ Płatna
- ☐ Formalne zatrudnienie

Uzasadnienie: .....

2 OPIEKA NAD OJCEM

- ☐ To praca
- ☐ Płatna
- ☐ Formalne zatrudnienie

Uzasadnienie: .....

3 WOLONTARIAT

- ☐ To praca
- ☐ Płatna
- ☐ Formalne zatrudnienie

Uzasadnienie: .....

4 PRACA DOMOWA

- ☐ To praca
- ☐ Płatna
- ☐ Formalne zatrudnienie

Uzasadnienie: .....

5 SPRZEDAŻ WŁASNYCH PRODUKTÓW

- ☐ To praca
- ☐ Płatna
- ☐ Formalne zatrudnienie

Uzasadnienie: .....

6 NAUKA DO EGZAMINU

- ☐ To praca
- ☐ Płatna
- ☐ Formalne zatrudnienie

Uzasadnienie: .....

KATEGORIE AKTYWNOŚCI – JAK TO ROZUMIEĆ?

Zapoznaj się z opisami. Mogą Ci pomóc w klasyfikacji powyższych sytuacji.

PŁATNA
Przynosi dochód (finansowe wynagrodzenie).

NIEPŁATNA
Nie wiąże się z wynagrodzeniem pieniężnym.

FORMALNA
Wykonywana na podstawie umowy i zgodnie z przepisami prawa.

NIEFORMALNA
Wykonywana bez umowy, często w ramach rodziny, znajomości lub własnej inicjatywy.

OPIEKUŃCZA
Polega na trosce o innych (np. dzieci, rodzinę, osoby zależne).

PAMIĘTAJ!

Granice między pracą, obowiązkami, pasją i nauką nie zawsze są wyraźne. Ta sama aktywność może być postrzegana różnie – w zależności od kontekstu, motywacji i skutków społecznych.

REFLEKSJA

Czy każda wymagająca aktywność jest pracą?

Zastanów się nad tym pytaniem.
Napisz, co o tym myślisz.
Możesz odnieść się do przykładów z tej strony lub własnych doświadczeń.

.....
.....
.....

ILE PRACY KRYJE SIĘ W JEDNYM PRODUKCIE?

ĆWICZENIE 30/40

Przeanalizuj drogę smartfona od surowców do użytkownika.

Smartfon to nie tylko nowoczesna technologia, ale efekt pracy milionów ludzi na całym świecie. Łączy wiedzę, zasoby naturalne, kapitał, transport, marketing i usługi. Zobacz, jak wiele zawodów, instytucji i krajów jest zaangażowanych w jego powstanie.

ŁAŃCUCH POWSTAWANIA SMARTFONA

Poniżej znajdują się etapy powstawania smartfona. Przyjrzyj się im, a następnie wykonaj zadania.

wydobycie surowców → projektowanie → produkcja części → programowanie → montaż → transport → magazynowanie → sprzedaż → obsługa klienta

1 UPORZĄDKUJ ŁAŃCUCH

Czy etapy są we właściwej kolejności? Jeśli nie, zapisz poprawną kolejność (1–9).

☐ → ☐ → ☐ → ☐ → ☐

☐ → ☐ → ☐ → ☐ → ☐

2 PRZYPISZ ZAWODY

Podaj przykłady zawodów, które mogą pracować w każdym z etapów. Wpisz po jednym przykładzie.

1. ..... 5. .....
2. ..... 6. .....
3. ..... 7. .....
4. ..... 8. .....
5. ..... 9. .....

3 POKAŻ SPECJALIZACJĘ

Wybierz **jeden etap** i opisz, na czym polega w nim specjalizacja pracy. Wyjaśnij, dlaczego jest ona ważna.

.....

.....

.....

.....

4 PRZEANALIZUJ PRZERWANIE JEDNEGO OGNIWA

Wybierz jeden etap i siłą wyobraźni załóż, że nie dziala (np. brak surowców, strajk w fabryce, awaria transportu). Jakie będą skutki dla całego procesu?

.....

.....

.....

5 ROZPOZNAJ GLOBALNY PODZIAŁ PRACY

Wybierz trzy różne etapy i podaj przykładowe kraje lub regiony świata, w których najczęściej się one odbywają. Wyjaśnij, dlaczego te etapy są zlokalizowane właśnie tam.

1. .....
2. .....
3. .....

6 ZADAJ PYTANIE MARKSA O PODZIAŁ WARTOŚCI

Kto według Marksa może przejmować największą część wartości w łańcuchu produkcji smartfona? Uzasadnij swoją odpowiedź.

.....

.....

.....

7 WYJAŚNIJ SOLIDARNOŚĆ ORGANICZNĄ DURKHEIMA

W jaki sposób produkcja smartfona pokazuje solidarność organiczną? Odnieś się do współzależności i specjalizacji różnych zawodów.

.....

.....

.....

DO PRZEMYŚLENIA

Czy posiadanie smartfona zmienia nasz stosunek do pracy innych ludzi? Co możemy zrobić, aby korzystać z technologii bardziej odpowiedzialnie?

ZAWÓD PRZED I PO ZMIANIE TECHNOLOGICZNEJ

ĆWICZENIE 31/40

Analizuj zadania, nie tylko nazwę zawodu.

Ten sam zawód może wyglądać zupełnie inaczej w zależności od dostępnych technologii. Porównaj zadania kasjera / pracownika sklepu przed i po zmianie technologicznej.

PRZED
(tradycyjna praca kasjera)

- ręczne wpisywanie cen
- płatności
- reszta
- kontrola produktów
- kontakt z klientem

PO
(z wykorzystaniem nowych technologii)

- scanner
- płatności cyfrowe
- samoobsługa
- system magazynowy

ZADANIA DO ANALIZY

Przeczytaj pytania i zapisz swoje odpowiedzi. Możesz odwołać się do własnych doświadczeń, obserwacji lub poszukać dodatkowych informacji.

1 Które zadania zautomatyzowano?

.....
.....
.....
.....

2 Które pozostały?

.....
.....
.....
.....

3 Jakie nowe zadania powstały?

.....
.....
.....
.....

4 Czy wszyscy pracownicy mają taki sam dostęp do szkolenia?

.....
.....
.....

5 Jak decyzje firmy wpływają na skutki technologii?

.....
.....
.....

ANALIZUJ ZADANIA, NIE TYLKO NAZWĘ ZAWODU.

DO DALSZEJ REFLEKSJI

- Jakie umiejętności będą coraz ważniejsze w tym zawodzie?
- Czy technologia w sklepie bardziej pomaga, czy utrudnia pracę? Uzasadnij swoją odpowiedź.

PRACA PRZYSZŁOŚCI – ANALIZA SOCJOLOGICZNA

ĆWICZENIE 32/40

„Technologia daje nam tempo, ale to ludzie dostarczają znaczenie."

Przeanalizuj firmę dostawczą FASTBOX.

FastBox to nowoczesna firma dostawcza, która wykorzystuje technologie i algorytmy, aby szybko dostarczać przesyłki do klientów. Przeanalizuj, jak wygląda praca w tej firmie z perspektywy socjologicznej i odpowiedz na pytania.

1 FASTBOX – FIRMA DOSTAWCZA

Na podstawie opisu i schematu przeanalizuj, jak działa firma FastBox. Zastanów się, jakie role pełnią poszczególne elementy i jakie mają znaczenie społeczne.

O FIRMIE:
FastBox działa w wielu miastach, korzysta z algorytmów planowania tras, zautomatyzowanych magazynów oraz aplikacji dla kurierów. Obsługuje zarówno klientów indywidualnych, jak i firmy (sklepy internetowe).

JAK DZIAŁA FASTBOX?

KLIENT	ALGORYTM	MAGAZYN	KURIER	TRASA	OCENA
składa zamówienie	analizuje dane i przydziela zadania	kompletuje i sortuje przesyłki	odbiera paczki i realizuje dostawę	optymalizowana przez algorytm	klient ocenia dostawę i kuriera

2 ANALIZA SOCJOLOGICZNA

Na podstawie opisu firmy FastBox oraz własnej wiedzy, odpowiedz na pytania. Wpisz krótkie, konkretne odpowiedzi.

PODZIAŁ PRACY
Jak wygląda podział zadań w firmie FastBox? Jakie role pełnią poszczególne osoby i działy?

.....
.....

WSPÓŁZALEŻNOŚĆ
W jaki sposób poszczególne elementy (klient, algorytm, magazyn, kurier itd.) są od siebie zależne?

.....
.....

TECHNOLOGIA JAKO NARZĘDZIE I ZARZĄDZANIE
Jak technologia wpływa na organizację pracy? Czy kontroluje, wspiera, czy zastępuje ludzi?

.....
.....

RACJONALIZACJA WEBERA
W jaki sposób w FastBox widać elementy racjonalizacji (np. procedury, obliczalność, efektywność)?

.....
.....

WŁASNOŚĆ I INTERESY U MARKSA
Kto jest właścicielem firmy i jakie ma interesy? Jakie mogą występować napięcia między pracownikami a właścicielami?

.....
.....

SOLIDARNOŚĆ ORGANICZNA DURKHEIMA
Czy w FastBox występuje solidarność organiczna? Na czym ona polega w tej organizacji?

.....
.....

ELASTYCZNOŚĆ VS NIEPEWNOŚĆ
Jakie są zalety i wady elastycznych form zatrudnienia w FastBox (np. umowy cywilnoprawne, praca na żądanie)?

.....
.....

AUTOMATYZACJĘ
Jakie zadania zostały zautomatyzowane? Jakie mogą być skutki automatyzacji dla pracowników?

.....
.....

PROPOZYCJE POPRAWY SYSTEMU
Co można zrobić, aby praca w FastBox była bardziej sprawiedliwa, bezpieczna i przyjazna dla pracowników?

.....
.....

3 MAPA POJĘĆ – OD PRACY DO ŻYCIA SPOŁECZNEGO

Uzupełnij schemat. Wpisz w każdej ramce krótkie hasła lub przykłady, które pokazują, jak kolejne elementy są ze sobą powiązane w przypadku firmy FastBox.

PRACA	PODZIAŁ ZADAŃ	RYNEK PRACY	TECHNOLOGIA	WARUNKI	NIERÓWNOŚCI	ŻYCIE SPOŁECZNE
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....

MODUŁ 09

WŁADZA, POLITYKA I PAŃSTWO

Kto podejmuje decyzje — i dlaczego inni je uznają?

Władza, polityka i państwo to fundamenty życia społecznego. Decydują o tym, jak organizujemy wspólne sprawy, rozwiązujemy konflikty i tworzymy zasady, które obowiązują wszystkich.

CZYM JEST WŁADZA?

Władza to zdolność wpływania na ludzi, ich zachowania i decyzje. Może opierać się na przymusie, autorytecie, tradycji, wiedzy lub zgodzie społecznej.

> „Władza nie polega na tym, by mieć rację, lecz na tym, by inni uznali, że ją masz."
> — Michel Foucault

JAK DZIAŁA WŁADZA?

WŁADZA — zdolność wpływania → **DECYZJE** — podejmowanie decyzji → **ZACHOWANIA** — wpływ na zachowania ludzi → **PODZIAŁ ZASOBÓW** — rozkład dóbr, praw i szans

POLITYKA

Proces podejmowania zbiorowych decyzji, rozwiązywania konfliktów interesów i organizowania władzy.

PAŃSTWO

Instytucja organizująca władzę na określonym terytorium.

PYTANIA TEGO MODUŁU

- Czym jest władza?
- Czym różni się państwo od rządu?
- Czym jest naród?
- Dlaczego terytorium ma znaczenie?
- Skąd władza czerpie legitymizację?
- Jak obywatele uczestniczą?

W tym module przyglądamy się temu, jak społeczeństwo organizuje władzę, decyzje i życie publiczne.

WŁADZA, WPŁYW I AUTORYTET

„Prawdziwą miarą władzy jest to, jak bardzo potrafimy wzmacniać innych."
— Nelson Mandela

Jak ludzie wpływają na decyzje i zachowania innych?

Władza, wpływ i autorytet przenikają nasze codzienne życie – od relacji w szkole, przez miejsce pracy, aż po politykę i media. Mogą prowadzić do pozytywnych zmian, ale też być wykorzystywane w sposób nieetyczny.

WPŁYW

Oddziaływanie na opinie lub zachowania.

WŁADZA

Zdolność wpływania na decyzje, zachowania lub podział zasobów.

AUTORYTET / PRAWOMOCNA WŁADZA

Władza uznawana za uprawnioną.

ŹRÓDŁA WŁADZY

- **prawo** (np. stanowisko, przepisy)
- **pieniądze** (zasoby ekonomiczne)
- **wiedza** (ekspertyza, kompetencje)
- **informacja** (dostęp do danych, kontrola przekazu)
- **sieci społeczne** (relacje, kontakty)
- **popularność / prestiż** (uznanie, reputacja)

WAŻNE: WŁADZA MA ZAKRES.

Władza działa tylko w określonym kontekście, np. w szkole, w pracy, w państwie. Nie zawsze jedna osoba ma władzę we wszystkich obszarach.

PYTANIE DO REFLEKSJI

Dlaczego trwała władza często potrzebuje więcej niż przymusu?

„Ludzie chętniej podążają za tymi, których szanują, niż za tymi, którzy się boją."
— Stephen R. Covey

Posiadanie władzy ≠ automatyczna legitymizacja.

Można mieć władzę, ale nie być uznawanym za osobę godną zaufania.

PAŃSTWO, RZĄD, NARÓD I TERYTORIUM

Cztery pojęcia, które często mylimy.

Państwo, rząd, naród i terytorium to podstawowe elementy życia politycznego. Każde z nich oznacza coś innego, ale razem tworzą fundament funkcjonowania społeczeństwa i organizacji władzy.

> „Państwo to nie tylko ziemia i ludzie, ale także instytucje, które pozwalają wspólnie działać."
> — Max Weber

PAŃSTWO

Trwała organizacja polityczna z instytucjami władzy.

RZĄD

Aktualny zespół kierujący polityką państwa.

NARÓD

Wspólnota ludzi połączonych tożsamością, historią, kulturą lub przynależnością.

TERYTORIUM

Przestrzeń geograficzna, na której państwo sprawuje władzę.

JAK TO SIĘ ŁĄCZY?

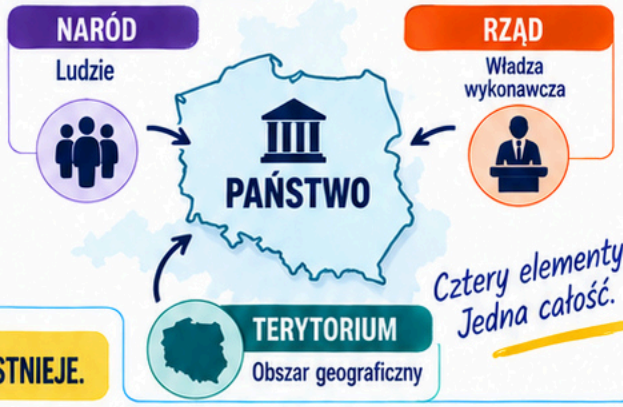

WAŻNE: RZĄD MOŻE SIĘ ZMIENIĆ, A PAŃSTWO NADAL ISTNIEJE.

W wyniku wyborów może powstać nowy rząd, ale państwo, jego terytorium, instytucje i naród pozostają.

SUWERENNOŚĆ

Najwyższa władza polityczna państwa na jego terytorium.

> *Suwerenność oznacza, że państwo samo decyduje o swoich sprawach, bez zewnętrznego przymusu, zgodnie z wolą swoich obywateli.*

FUNKCJE PAŃSTWA

Państwo realizuje wiele zadań, które służą obywatelom i zapewniają sprawne funkcjonowanie społeczeństwa.

prawo	administracja	bezpieczeństwo	usługi publiczne	podatki	polityka publiczna
tworzenie i egzekwowanie norm prawnych	zarządzanie sprawami publicznymi	ochrona obywateli i terytorium	np. edukacja, ochrona zdrowia, transport	pozyskiwanie środków na realizację zadań	rozwiązywanie ważnych problemów społecznych

DEMOKRACJA, REPREZENTACJA I LEGITYMIZACJA

Jak obywatele wpływają na władzę?

Demokracja to nie tylko instytucje, ale przede wszystkim ludzie – ich zaangażowanie, dialog i wspólne decydowanie o sprawach publicznych. Dzięki różnym formom uczestnictwa obywatele mogą wpływać na kierunek polityki i kontrolować podejmowane decyzje.

DEMOKRACJA

System, w którym obywatele mogą wpływać na władzę przez instytucje, procedury i uczestnictwo.

DEMOKRACJA ≠ TYLKO WYBORY

To także codzienne zaangażowanie, debata, kontrola władzy i możliwość wpływu na decyzje publiczne.

> „Demokracja to najgorszy z ustrojów, z wyjątkiem wszystkich pozostałych."
>
> — Winston Churchill

ELEMENTY DEMOKRACJI

- **prawa** – ochrona wolności i równości
- **reguły** – jasne procedury i uczciwe zasady
- **uczestnictwo** – aktywność obywateli
- **pluralizm** – różnorodność poglądów i interesów
- **odpowiedzialność władzy** – kontrola i rozliczanie działań
- **możliwość krytyki** – prawo do wyrażania sprzeciwu

DEMOKRACJA BEZPOŚREDNIA

Obywatele podejmują decyzje bezpośrednio, np. w referendum.

DEMOKRACJA PRZEDSTAWICIELSKA

Obywatele wybierają przedstawicieli, którzy podejmują decyzje w ich imieniu.

obywatele (społeczeństwo wyraża swoje oczekiwania) → **wybory** (wybór przedstawicieli w sposób wolny i uczciwy) → **przedstawiciele** (posłowie, radni, rząd podejmują decyzje) → **decyzje** (tworzenie prawa i polityk publicznych) → **odpowiedzialność** (kontrola społeczna, kolejne wybory, rozliczanie)

WAŻNE: RZĄDY WIĘKSZOŚCI + OCHRONA PRAW.

W demokracji decyzje zapadają większością głosów, ale jednocześnie chroni się prawa mniejszości. Większość nie może naruszać podstawowych wolności jednostek i grup.

WAŻNE: DEMOKRACJA ORGANIZUJE KONFLIKT, NIE USUWA GO.

W społeczeństwie istnieją różne interesy i poglądy. Demokracja nie eliminuje konfliktów, lecz tworzy instytucje i zasady, które pozwalają je rozwiązywać w sposób pokojowy i zgodny z prawem.

POLITYKA PUBLICZNA – OD PROBLEMU DO DZIAŁANIA

„Od diagnozy do realnej zmiany – tak działa polityka publiczna."

Jak instytucje publiczne reagują na problemy zbiorowe?

Polityka publiczna to decyzje, programy, reguły i działania instytucji publicznych wobec problemów zbiorowych.

CYKL POLITYKI PUBLICZNEJ

Od problemu do lepszych rozwiązań – proces, który angażuje społeczeństwo, instytucje i wiedzę.

1 ROZPOZNANIE PROBLEMU

- Identyfikacja problemu społecznego.
- Analiza danych i opinii ekspertów.
- Określenie skali i przyczyn problemu.

„Co jest problemem? Kogo dotyczy?"

2 DEBATA PUBLICZNA

- Dyskusja z udziałem obywateli, ekspertów i interesariuszy.
- Ścieranie się różnych opinii i interesów.
- Budowanie społecznego poparcia.

„Jakie są możliwe rozwiązania?"

3 PROPOZYCJE

- Przygotowanie wariantów rozwiązań (np. ustaw, programów).
- Ocena skutków i kosztów.
- Konsultacje z ekspertami i interesariuszami.

„Co możemy zrobić?"

4 DECYZJA

- Wybór konkretnego rozwiązania.
- Przyjęcie ustaw, uchwał lub programów.
- Rozdział odpowiedzialności i zasobów.

„Kto decyduje i na jakiej podstawie?"

5 WDROŻENIE

- Realizacja działań przez instytucje publiczne.
- Wykorzystanie zasobów (ludzkich, finansowych, organizacyjnych).
- Współpraca z partnerami społecznymi i lokalnymi.

„Jak wprowadzamy rozwiązania w życie?"

6 OCENA

- SKUTECZNOŚĆ
- EFEKTY
- KOSZTY
- OPINIE SPOŁECZNE

- Sprawdzenie, czy cele zostały osiągnięte.
- Analiza efektów, kosztów i skutków ubocznych.
- Zbieranie opinii i danych (badania, ewaluacja).

„Czy to działa? Jakie są efekty?"

7 KOREKTA

- ULEPSZ
- ZMIEŃ
- KONTYNUUJ
- ZREZYGNUJ

- Wprowadzenie modyfikacji na podstawie wyników oceny.
- Dostosowanie działań do nowych warunków.
- Uczenie się na doświadczeniach (polityka jako proces).

„Co możemy poprawić następnym razem?"

PYTANIA ANALITYCZNE

- Kto korzysta?
- Kto ponosi koszty?
- Kto decyduje?
- Kto wpływa?
- Jak mierzymy efekt?

WAŻNE

- Dane nie podejmują decyzji same.
- Polityka może mieć skutki niezamierzone.
- Ta sama polityka może różnie wpływać na grupy.

KTO MA WŁADZĘ?

ĆWICZENIE 33/40

Rozpoznaj źródła wpływu i porównaj władzę formalną z nieformalnym wpływem.

Władza w społeczeństwie może mieć różne źródła. Nie zawsze wynika z zajmowanego stanowiska – często opiera się na prestiżu, wiedzy, zasobach, informacji lub sieci kontaktów. Przeanalizuj przedstawione postacie i wykonaj zadania poniżej.

DYREKTOR SZKOŁY

POPULARNY UCZEŃ

EKSPERT

WŁAŚCICIEL

DZIENNIKARZ

OSOBA Z KONTAKTAMI

SKĄD BIERZE SIĘ WŁADZA?

Władza to zdolność do wpływania na zachowania innych ludzi. Może mieć różne źródła i przybierać różne formy – od formalnych stanowisk po nieformalne autorytety.

GŁÓWNE ŹRÓDŁA WPŁYWU:

URZĄD
Wynika z formalnego stanowiska, przepisów i instytucji.

PRESTIŻ
Opiera się na szacunku, popularności i uznaniu w grupie społecznej.

WIEDZA
Płynie z posiadanych kompetencji, doświadczenia i autorytetu eksperckiego.

ZASOBY
Wynika z dostępu do pieniędzy, środków materialnych i możliwości ich wykorzystania.

INFORMACJA
Daje możliwość kontrolowania i przekazywania ważnych informacji.

SIEĆ SPOŁECZNA
Wynika z relacji, kontaktów i powiązań z wpływowymi osobami.

ZADANIA

Wykonaj zadania na podstawie powyższych informacji i własnych przemyśleń.

1 ŹRÓDŁO WPŁYWU

Wybierz jedną z przedstawionych postaci i wyjaśnij, na czym polega jej główne źródło wpływu. Podaj przykład z życia szkoły lub społeczeństwa.

.....

.....

.....

2 FORMALNA WŁADZA CZY NIEFORMALNY WPŁYW

Które z przedstawionych postaci ma władzę formalną, a które nieformalny wpływ? Uzasadnij swój wybór.

.....

.....

.....

3 ANALIZA RADY SZKOŁY

Wyobraź sobie, że w twojej szkole działa rada szkoły. Jakie źródła władzy będą w niej najważniejsze? Kto może mieć największy wpływ i dlaczego?

.....

.....

.....

4 AGENDA JAKO FORMA WŁADZY

Wybierz jedną z postaci i zaproponuj, jak może wpływać na to, o czym się mówi w szkole lub w mediach (czyli jak ustalać „agendę"). Podaj przykład.

.....

.....

.....

5 LEGITYMIZACJA CZY NARZUCENIE

Czy władza przedstawionych postaci jest raczej legitymizowana (akceptowana) czy narzucana? Uzasadnij swoją odpowiedź dla dwóch różnych postaci.

.....

.....

.....

6 PORÓWNANIE RÓŻNYCH ŹRÓDEŁ WŁADZY

Które źródło władzy uważasz za najbardziej skuteczne w dzisiejszym świecie? Porównaj co najmniej dwa różne źródła i wyjaśnij, które daje większe możliwości wpływu i dlaczego.

.....

.....

.....

PAŃSTWO, RZĄD, NARÓD CZY TERYTORIUM?

ĆWICZENIE 34/40

„Państwo to ludzie, instytucje, terytorium i wspólna przyszłość."

Klasyfikuj pojęcia i popraw błędne zdania.

Cztery pojęcia często się ze sobą mylimy, choć oznaczają coś innego. Państwo to szersza całość, rząd to aktualna władza wykonawcza, naród to wspólnota ludzi, a terytorium to określony obszar. Wykonaj zadania, aby uporządkować wiedzę.

1 KLASYFIKUJ

Przeczytaj zdania i wpisz odpowiedni kod (P, R, N lub T) w puste pola.

Lp.	OPIS	KOD (P / R / N / T)
1	zmienia się po wyborach	
2	trwałe instytucje	
3	granice geograficzne	
4	wspólna tożsamość	
5	trwa mimo zmiany przywódców	
6	kieruje bieżącą polityką	

KODY

P = państwo
R = rząd
N = naród
T = terytorium

PAMIĘTAJ!

Te pojęcia są ze sobą powiązane, ale nie są tożsame. Każde z nich pełni inną funkcję w życiu społecznym.

2 POPRAW ZDANIA

Poniżej znajdują się błędne zdania. Popraw je, tak aby były zgodne z wiedzą socjologiczną.

1. Rząd = państwo.
   .....
   .....
2. Naród = obszar geograficzny.
   .....
   .....
3. Zmiana rządu = nowe państwo.
   .....
   .....

WYZWANIE!

Spróbuj podać własny przykład z historii lub współczesności, który pokazuje różnicę między tymi pojęciami.

.....
.....

PAŃSTWO ARION

- **terytorium** – 150 000 km²
- **ludność** – 12 mln mieszkańców
- **rząd** – gabinet premiera Leny Moris
- **instytucje** – parlament, sądy, administracja publiczna
- **wspólnoty narodowe** – większość stanowi naród arioński, istnieją mniejszości narodowe

PRZEANALIZUJ

Na podstawie powyższych informacji odpowiedz:
Co sprawia, że Arion można uznać za państwo?
Który element jest podstawą jego istnienia, a które uzupełniają?

.....
.....
.....

ĆWICZENIE 35/40

JAK DZIAŁA DECYZJA DEMOKRATYCZNA?

„Demokracja nie polega na tym, że wszyscy myślą tak samo, ale na tym, że wszyscy mają prawo się wypowiedzieć."

Przeanalizuj wybór i pojęcia związane z demokracją.

Demokracja to sposób podejmowania decyzji, w którym liczy się **opinia** wielu osób, a nie tylko jednej. **Wspólne** decyzje wymagają nie tylko głosowania, ale też zasad, dialogu i szacunku dla różnych poglądów.

1 1000 UCZNIÓW WYBIERA WYKORZYSTANIE TERENU

W szkole przeprowadzono **głosowanie**. Uczniowie mieli wybrać, jak najlepiej wykorzystać wolny teren za budynkiem szkoły.

- **A** boisko
- **B** biblioteka
- **C** ogród
- **D** strefa odpoczynku

WYNIKI GŁOSOWANIA (LICZBA GŁOSÓW)

Różne pomysły. Wspólny cel – lepsza szkoła!

POJĘCIA

Zapoznaj się z pojęciami. Wykorzystaj je w odpowiedziach.

- **większość względna** – najwięcej głosów spośród kilku opcji, nie musi być ponad 50%
- **większość bezwzględna** – ponad 50% wszystkich głosów
- **reprezentacja** – działanie w imieniu innych, np. przez wybranych przedstawicieli
- **prawa mniejszości** – ochrona interesów osób, które nie są w większości
- **informacja** – dostęp do rzetelnych danych niezbędnych do podjęcia decyzji
- **reguły debaty** – zasady kulturalnej dyskusji, szacunek dla różnych opinii
- **frekwencja** – odsetek osób, które wzięły udział w głosowaniu
- **transparentność** – jawność zasad i przebiegu decyzji
- **odpowiedzialność przedstawicieli** – konieczność uzasadniania decyzji i działania w interesie społecznym

DEMOKRACJA = WIĘKSZOŚĆ + PRAWA + REGUŁY + UDZIAŁ

Skuteczna demokracja łączy wynik głosowania z poszanowaniem praw, przejrzystością zasad i aktywnym udziałem obywateli.

2 PRZEANALIZUJ WYNIKI

Odpowiedz na pytania. Uzasadnij swoje odpowiedzi.

1. Dlaczego opcja A (boisko) wygrała?

2. Czy opcja A uzyskała większość bezwzględną, czy tylko względną? Uzasadnij odpowiedź.

3. Dlaczego prawa mniejszości są ważne, nawet jeśli opcja A wygrała?

3 TWOJE REFLEKSJE

Wybierz jedno pytanie lub odpowiedz na oba.

1. Co można zrobić, aby kolejne głosowanie było bardziej sprawiedliwe i uwzględniało potrzeby wszystkich uczniów?

2. Jakie zasady powinny obowiązywać, aby decyzje w szkole były naprawdę demokratyczne?

MIASTO MUSI PODJĄĆ DECYZJĘ

ĆWICZENIE 36/40

„Dobre miasto to nie to, które ma wszystko, ale to, które słucha swoich mieszkańców."

Przeanalizuj politykę publiczną, interesy grup i skutki decyzji.

Władze miasta Vera muszą zdecydować, na co przeznaczyć **20 mln zł** w przyszłorocznym budżecie. Każda propozycja ma zwolenników i przeciwników. Przeanalizuj dane, interesy grup społecznych i pomóż przygotować rekomendację.

MIASTO VERA

Budżet: 20 mln zł

- Liczba mieszkańców: 120 000
- Dynamiczny rozwój, ale rosnące problemy społeczne i infrastrukturalne.
- Nierówności między dzielnicami.
- Ograniczony budżet – 20 mln zł do rozdysponowania.
- Celem jest poprawa jakości życia mieszkańców i zrównoważony rozwój miasta.

PROPOZYCJE DO WYBORU

Każda propozycja ma określony koszt, opis i główne korzyści. Można wybrać jedną lub połączyć projekty.

A NOWA LINIA AUTOBUSOWA

Koszt: 8 mln zł

- Połączenie północnych dzielnic z centrum miasta.
- Większa dostępność transportu publicznego.
- Mniejsze korki i emisja spalin.

B CENTRUM SPORTOWE

Koszt: 6 mln zł

- Budowa nowoczesnego obiektu sportowego z basenem i halą.
- Promocja zdrowego stylu życia.
- Integracja mieszkańców.
- Możliwość organizacji wydarzeń sportowych.

C MODERNIZACJA SZKÓŁ

Koszt: 7 mln zł

- Remont i doposażenie szkół podstawowych i liceów.
- Lepsze warunki nauki.
- Nowe technologie i pracownie.
- Inwestycja w przyszłość młodych mieszkańców.

D PROGRAM MIESZKANIOWY

Koszt: 9 mln zł

- Budowa mieszkań na wynajem dla młodych rodzin.
- Przeciwdziałanie wykluczeniu mieszkaniowemu.
- Stabilizacja demograficzna.
- Większa dostępność cenowa mieszkań.

GRUPY

Różne grupy społeczne mają różne potrzeby i interesy. Przeanalizuj, na czym im zależy.

MIESZKAŃCY PÓŁNOCY

- Lepszy transport
- Szybszy dojazd do pracy
- Równe szanse rozwoju dzielnic

UCZNIOWIE

- Nowoczesne szkoły
- Lepsze warunki nauki
- Więcej zajęć pozalekcyjnych

GRUPA SPORTOWA

- Dostęp do obiektów
- Rozwój sportu amatorskiego
- Zdrowy styl życia

ORGANIZACJA SPOŁECZNA

- Walkla z wykluczeniem
- Zrównoważony rozwój
- Ochrona środowiska
- Partycypacja społeczna

PRZEDSIĘBIORCY

- Dobra infrastruktura
- Lepsza komunikacja
- Więcej klientów
- Rozwój gospodarczy miasta

ANALIZUJ

Na podstawie informacji o mieście Vera, propozycjach i interesach grup, odpowiedz na pytania. Wpisz krótkie, konkretne odpowiedzi.

1 INTERESY
Jakie interesy mają główne grupy w tej sytuacji?

2 ŹRÓDŁA WŁADZY
Kto ma największy wpływ na decyzję? Jakie ma zasoby?

3 INFORMACJĘ
Jakie informacje są kluczowe do podjęcia decyzji? Czego brakuje?

4 NEGOCJACJĘ
Jakie argumenty mogłyby przekonać różne grupy?

5 GŁOSOWANIE
Jak można przeprowadzić głosowanie? Kto powinien w nim uczestniczyć?

6 LEGITYMIZACJĘ
Jak decyzja może zyskać legitymizację w oczach mieszkańców?

7 POLITYKĘ PUBLICZNĄ
Jaki typ polityki publicznej dotyczy tej sytuacji? Jakie są jej cele?

8 SKUTKI NIEZAMIERZONE
Jakie mogą być niezamierzone skutki wybranej decyzji?

9 EWALUACJĘ
Jak można ocenić, czy decyzja była trafna? Jakie wskaźniki zastosujesz?

10 PERSPEKTYWY
Jak tę sytuację interpretowaliby Durkheim, Marks i Weber?

MODUŁ 10

OBYWATELSTWO, PRAWA I UCZESTNICTWO SPOŁECZNE

„Demokracja nie jest stanem, lecz działaniem."
— John Dewey

Aktywni ludzie silniejsze społeczeństwo.

Co oznacza być częścią wspólnoty politycznej i społecznej?

Obywatelstwo to nie tylko prawa zapisane w ustawach, ale także odpowiedzialność, zaangażowanie i troska o dobro wspólne. Łączy nas we wspólnocie – od lokalnej społeczności po państwo i świat.

SILNA WSPÓLNOTA

Obywatelstwo to więź między ludźmi, wspólne wartości, instytucje i cel – budowanie sprawiedliwego, otwartego i demokratycznego społeczeństwa.

> „Prawa dają nam możliwości, obowiązki nadają naszym działaniom sens."
> — Michael Sandel

DLACZEGO TO WAŻNE?

- Chroni godność i wolność człowieka.
- Umożliwia wpływ na otoczenie.
- Wzmacnia zaufanie i solidarność społeczną.
- Pomaga rozwiązywać wspólne problemy.
- Buduje lepszą przyszłość dla kolejnych pokoleń.

ŚCIEŻKA AKTYWNEGO OBYWATELA

OBYWATELSTWO → Przynależność do wspólnoty politycznej i społecznej.

STATUS → Nasza pozycja prawna i społeczna w państwie.

PRAWA → Gwarancje wolności, równości i ochrony jednostki.

OBOWIĄZKI → Odpowiedzialność za siebie, innych i dobro wspólne.

UCZESTNICTWO → Działanie na rzecz społeczności – na różne sposoby.

PYTANIA

- Czym jest obywatelstwo?
- Jakie rodzaje praw wyróżniamy?
- Jakie są obowiązki?
- Czym jest dobro wspólne?
- Czym jest społeczeństwo obywatelskie?
- Jak można uczestniczyć poza wyborami?

SPOŁECZEŃSTWO TWORZYMY RAZEM.

CZYM JEST OBYWATELSTWO?

Status, prawa, obowiązki i realne uczestnictwo.

„Obywatelstwo to nie tylko dokument, lecz także realny wpływ na wspólne sprawy.”

OBYWATELSTWO:

Relacja formalnego przynależenia do wspólnoty politycznej wraz z prawami, obowiązkami i możliwościami uczestnictwa.

WYMIAR PRAWNY

Dotyczy formalnego statusu obywatela, który określa jego prawa, obowiązki oraz relację z państwem.

- status obywatela
- prawa
- obowiązki
- relacja z państwem

WYMIAR SPOŁECZNY

Dotyczy realnych możliwości uczestnictwa w życiu publicznym, dostępu do instytucji oraz poczucia przynależności do wspólnoty.

- realna możliwość uczestnictwa
- dostęp do instytucji
- poczucie przynależności

OBYWATELSTWO = STATUS + PRAWA + OBOWIĄZKI + UCZESTNICTWO

WAŻNE: PRAWO FORMALNE ≠ DOSTĘP W PRAKTYCE

Posiadanie obywatelstwa nie zawsze oznacza równe możliwości korzystania z praw i realny wpływ na decyzje publiczne.

OBYWATELSTWO JAKO STATUS

Oznacza formalne uznanie jednostki za członka wspólnoty politycznej, najczęściej potwierdzone dokumentami i zapisami prawa.

- Dokument potwierdzający obywatelstwo (np. dowód osobisty, paszport).
- Określone prawa (np. prawo wyborcze, korzystanie z usług publicznych).
- Obowiązki (np. przestrzeganie prawa, płacenie podatków, obrona kraju).
- Formalna relacja z państwem.

VS

Ten sam status – różne możliwości. Obywatelstwo to także działanie, nie tylko dokument.

OBYWATELSTWO JAKO PRAKTYKA

Oznacza aktywne korzystanie z praw, angażowanie się w życie społeczne i polityczne oraz współtworzenie wspólnoty.

- Udział w wyborach, debatach, konsultacjach społecznych.
- Działalność w organizacjach społecznych, ruchach obywatelskich, wolontariacie.
- Wyrażanie opinii i wpływ na decyzje publiczne.
- Współodpowiedzialność za dobro wspólne i troska o lokalną społeczność.
- Poczucie przynależności i identyfikacja ze wspólnotą.

PYTANIA DO REFLEKSJI

- Co daje mi obywatelstwo w codziennym życiu?
- Z jakich praw korzystam najczęściej?
- Jak mogę bardziej angażować się w sprawy publiczne?
- Co utrudnia ludziom realne uczestnictwo w życiu społecznym i politycznym?

PRAWA OBYWATELSKIE, POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Różne typy praw tworzą razem warunki uczestnictwa.

Prawa człowieka i obywatela dają jednostkom możliwość godnego życia, wyrażania swoich poglądów, wpływania na decyzje publiczne oraz korzystania z dóbr i usług niezbędnych do pełnego uczestnictwa w społeczeństwie.

„Prawa nie są przywilejami, lecz warunkiem wolnych, równych i aktywnych obywateli."

PRAWA CYWILNE

wolność, ochrona, równe traktowanie

Prawa cywilne chronią podstawowe wolności jednostki, jej godność, bezpieczeństwo i równe traktowanie wobec prawa. Pozwalają żyć bez nieuzasadnionej ingerencji innych osób i instytucji.

PRZYKŁADY:

- prawo do życia i bezpieczeństwa
- wolność słowa i wyznania
- równe traktowanie (i zakaz dyskryminacji)
- ochrona prywatności
- prawo do sądu

PRAWA POLITYCZNE

udział w sprawowaniu i kontroli władzy

Prawa polityczne umożliwiają obywatelom wpływanie na życie publiczne, udział w wyborach, tworzenie organizacji politycznych i kontrolowanie działań władzy. Są podstawą demokracji i współodpowiedzialności za państwo.

PRZYKŁADY:

- prawo do głosowania i kandydowania
- prawo do tworzenia partii i stowarzyszeń
- wolność zgromadzeń i udziału w debacie publicznej
- prawo do informacji o działalności władzy
- prawo do kontroli i krytyki rządzących

PRAWA SPOŁECZNE

warunki instytucjonalne pozwalające uczestniczyć w życiu społecznym

Prawa społeczne zapewniają dostęp do dóbr i usług, które umożliwiają godne życie, rozwój i realne korzystanie z innych praw. Obejmują m.in. prawo do edukacji, ochrony zdrowia, pracy, zabezpieczenia społecznego i odpowiednich warunków życia.

PRZYKŁADY:

- prawo do edukacji
- prawo do ochrony zdrowia
- prawo do pracy i godziwego wynagrodzenia
- prawo do mieszkania
- prawo do zabezpieczenia społecznego
- prawo do odpowiednich warunków życia i środowiska

JAK TE PRAWA SIĘ UZUPEŁNIAJĄ?

WZAJEMNIE SIĘ WSPERAJĄ

PRAWA CYWILNE — dają wolność i ochronę jednostce.

↔

PRAWA POLITYCZNE — umożliwiają wpływ na decyzje i kontrolę władzy.

↔

PRAWA SPOŁECZNE — tworzą warunki do realnego korzystania z wolności i udziału.

„Pełne obywatelstwo wymaga wszystkich trzech typów praw."

WAŻNE

Same prawa zapisane na papierze mogą nie wystarczyć. Potrzebne są instytucje, procedury, wiedza i realny dostęp.

OBOWIĄZKI, ODPOWIEDZIALNOŚĆ I DOBRO WSPÓLNE

Jak prawa i obowiązki łączą się z życiem wspólnoty?

Społeczeństwo działa dobrze, gdy prawa idą w parze z obowiązkami i odpowiedzialnością. Wspólnie tworzymy dobro wspólne, z którego korzystamy na co dzień.

OBOWIĄZEK PRAWNY

Formalny wymóg określony w przepisach prawa, którego należy przestrzegać.
Np. płacenie podatków, przestrzeganie prawa, obowiązek szkolny.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ OBYWATELSKA

Społecznie ważne działanie, nie zawsze wymagane prawem.
Np. segregowanie odpadów, udział w wyborach, pomoc innym, dbałość o otoczenie.

DOBRO WSPÓLNE

Warunki, zasoby i instytucje **umożliwiające** funkcjonowanie **wspólnoty**.
Np. czyste środowisko, transport publiczny, bezpieczeństwo, park i przestrzeń publiczna.

DYLEMAT
interes jednostki vs skutek zbiorowy

Czasem to, co korzystne dla jednej osoby, może szkodzić całej wspólnocie. Trzeba ważyć własne interesy i dobro innych.

vs

JAK TO SIĘ ŁĄCZY?

PRAWA → Dają nam możliwość korzystania z dóbr i instytucji.

↔

OBOWIĄZKI → Są warunkiem sprawnego funkcjonowania wspólnoty.

↔

ODPOWIEDZIALNOŚĆ → To aktywne dbanie o innych i o otoczenie.

→

DOBRO WSPÓLNE → Lepsza jakość życia dla nas wszystkich.

PROBLEM „JAZDY NA GAPĘ"

Korzystanie ze wspólnego dobra bez udziału w kosztach / odpowiedzialności.
Inni ponoszą koszty, a dana osoba korzysta z efektów, nie dokładając swojej części.

JAZDA NA GAPĘ

- ✗ Nie kupuje biletu.
- ✗ Korzysta z transportu.
- ✗ Nie ponosi kosztów.
- ✗ Obciąża innych.

„Korzystam, ale nie dokładam swojej części."

ODPOWIEDZIALNA POSTAWA

- ✓ Kupuje bilet.
- ✓ Wspiera funkcjonowanie transportu publicznego.
- ✓ Działa uczciwie i odpowiedzialnie.
- ✓ Współtworzy lepsze miasto.

„Dokładam swoją część dla wspólnego dobra."

PRZYKŁADY DOBRA WSPÓLNEGO

TRANSPORT PUBLICZNY

- łatwiejsze przemieszczanie się
- mniej korków
- czystsze powietrze

CZYSTE MIASTA I ŚRODOWISKO

- parki i zieleń
- segregacja odpadów
- lepsze zdrowie
- wyższa jakość życia

BEZPIECZEŃSTWO

- oświetlone ulice
- służby publiczne
- poczucie spokoju
- możliwość rozwoju

EDUKACJA I KULTURA

- szkoły i biblioteki
- dostęp do wiedzy
- rozwój talentów
- silniejsze społeczeństwo

WAŻNE

- Dobro wspólne powstaje dzięki zaangażowaniu wielu osób.
- Brak odpowiedzialności osłabia wspólnotę i zaufanie.
- Nawet małe działania mają znaczenie.
- Wspólnie możemy tworzyć lepsze i bardziej sprawiedliwe społeczeństwo.

PYTANIA DO REFLEKSJI

- Z jakich dóbr wspólnych korzystasz na co dzień?
- Jakie masz obowiązki wobec swojej wspólnoty?
- Co możesz zrobić, aby działać bardziej odpowiedzialnie?
- Jakie mogą być skutki „jazdy na gapę"?

SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE I UCZESTNICTWO

Jak ludzie organizują się i wpływają na wspólne sprawy?

Społeczeństwo obywatelskie to ludzie, którzy nie czekają na zmiany, lecz sami podejmują działania – współpracują, rozwiązują problemy i dbają o dobro wspólne.

„Silne społeczeństwo to nie tylko instytucje, ale przede wszystkim aktywni obywatele."

SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

Dobrowolne organizowanie się ludzi wokół wspólnych spraw poza bezpośrednią administracją państwową.

PRZYKŁADY

- stowarzyszenia
- fundacje
- organizacje społeczne
- grupy lokalne
- kluby
- ruchy społeczne
- inicjatywy sąsiedzkie

„Małe działania wielu ludzi mogą zmieniać wielkie rzeczy."

FORMY UCZESTNICTWA

- głosowanie
- petycja
- konsultacje
- wolontariat
- stowarzyszenia
- debata publiczna
- pokojowa demonstracja
- inicjatywa lokalna
- kontakt z przedstawicielem

„Uczestnictwo to nie tylko prawo, ale też odpowiedzialność za wspólne dobro."

KAPITAŁ SPOŁECZNY

KAPITAŁ SPOŁECZNY =

SIECI + **ZAUFANIE** + **WSPÓŁPRACA**

Im więcej zaufania, relacji i współpracy między ludźmi, tym silniejsze społeczeństwo i większe możliwości działania na rzecz wspólnego dobra.

DLACZEGO TO WAŻNE?

- Wzmacnia demokrację i kontrolę społeczną.
- Pozwala rozwiązywać realne problemy lokalne i społeczne.
- Daje możliwość wpływu na decyzje publiczne.
- Buduje więzi, zaufanie i solidarność.
- Rozwija kompetencje obywatelskie.
- Tworzy lepsze warunki życia dla wszystkich.

„Aktywni obywatele tworzą silniejsze, bardziej sprawiedliwe społeczeństwo."

MAPA 10 MODUŁÓW

1. Socjologia
2. Durkheim
3. Marx
4. Weber
5. Kultura
6. Socjalizacja
7. Nierówności
8. Praca
9. Władza
10. Obywatelstwo

Wszystkie moduły są ze sobą powiązane – razem tworzą pełniejszy obraz społeczeństwa.

WARTO SIĘ ZASTANOWIĆ

Skoro społeczeństwo wpływa na nas — w jaki sposób my możemy wpływać na społeczeństwo?

MASZ PRAWA – CO TO OZNACZA W PRAKTYCE?

„Prawa są realne tylko wtedy, gdy może z nich korzystać każdy, a nie tylko nieliczni."

ĆWICZENIE 37/40

Rozpoznaj prawa i sprawdź, czy można z nich rzeczywiście korzystać.

Prawa zapisane na papierze to dopiero początek. W praktyce możliwość korzystania z praw zależy od wielu czynników – od informacji, instytucji, zasobów, ale też od sytuacji życiowej i miejsca zamieszkania.

1 CZĘŚĆ 1 – ROZPOZNAJ TYP PRAWA

C = cywilne **P** = polityczne **S** = społeczne

Publiczna krytyka decyzji władz	Udział w wyborze przedstawicieli	Korzystanie z edukacji	Równe traktowanie przed prawem	Petycja mieszkańców	Korzystanie z ochrony społecznej
					
☐	☐	☐	☐	☐	☐

2 PAMIĘTAJ!

Jedna sytuacja może obejmować więcej niż jeden rodzaj prawa.

Zastanów się, czy dany przykład nie łączy równocześnie praw cywilnych, politycznych i społecznych.

3 PRAWO FORMALNE VS DOSTĘP REALNY

ANNA

- ✓ Mieszka blisko urzędu.
- ✓ Ma dostęp do internetu.
- ✓ Łatwo znajduje informacje.
- ✓ Ma elastyczny czas (uczy się zdalnie).

„Mogę łatwo załatwić swoje sprawy i korzystać z przysługujących mi praw."

PIOTR

- ✗ Mieszka daleko od urzędu.
- ✗ Ma słaby transport publiczny.
- ✗ Niestabilny internet.
- ✗ Pracuje w nieregularnych godzinach.

„W teorii mam te same prawa, ale w praktyce trudno mi z nich korzystać."

PRAWO FORMALNE TO ZA MAŁO!

PRAWO FORMALNE + INFORMACJA + INSTYTUCJE + CZAS + TRANSPORT + ZASOBY = **REALNA MOŻLIWOŚĆ KORZYSTANIA Z PRAWA**

4 BARIERY – CO UTRUDNIA KORZYSTANIE Z PRAW?

INFORMACJA	CZAS	TRANSPORT	KOSZT	DOSTĘP CYFROWY	BARIERA INSTYTUCJONALNA
(brak wiedzy, trudny język)	(niedogodne godziny, brak czasu)	(daleko, słaba komunikacja)	(opłaty, ukryte koszty)	(brak sprzętu, słaby internet)	(skomplikowane procedury)

5 ZAPROPONUJ ROZWIĄZANIE DLA KAŻDEJ BARIERY.

- Informacja: .....
- Czas: .....
- Transport: .....
- Koszt: .....
- Dostęp cyfrowy: .....
- Bariera instytucjonalna: .....

6 PRAWDA CZY FAŁSZ?

Jeśli wszyscy mają takie samo prawo, wszyscy muszą osiągnąć taki sam rezultat.

✓ PRAWDA ✗ FAŁSZ

7 Wskaż instytucje związane z ochroną lub realizacją praw.

☐ RZĄD	☐ PARLAMENT	☐ SĄD	☐ RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH
☐ SAMORZĄD LOKALNY	☐ POLICJA	☐ ORGANIZACJE SPOŁECZNE	☐ MEDIA

8 BIBLIOTEKA

Formalnie bezpłatna, ale ma krótki czas otwarcia, jest daleko, ma bariery dostępności i słabą informację.

9 Wybierz jedną politykę poprawiającą dostęp.

.....

.....

.....

.....

10 PRAWA SĄ WAŻNE, ALE ŻEBY DZIAŁAŁY W PRAKTYCE, POTRZEBUJEMY...

.....

.....

.....

.....

11 Dlaczego nierówności mogą wpływać na sposób korzystania z praw?

.....

.....

.....

.....

PODSUMOWANIE

PRAWO → INSTYTUCJA → DOSTĘP → MOŻLIWOŚĆ KORZYSTANIA → REALNE DOŚWIADCZENIE OBYWATELA

PRAWO, OBOWIĄZEK CZY ODPOWIEDZIALNOŚĆ?

Nie wszystko, co warto zrobić, jest obowiązkiem prawnym.

W życiu społecznym mamy prawa, obowiązki i – co równie ważne – odpowiedzialność. Pomagają one budować wspólnotę, w której każdy może dobrze żyć.

„Wspólne życie działa, gdy nie tylko wymagamy, ale też sami bierzemy odpowiedzialność."

ĆWICZENIE 38/40

1 PRAWO

Prawo = możliwość / ochrona.

Prawo daje nam możliwość działania, chroni nasze wolności i wyznacza granice.

OBOWIĄZEK

Obowiązek = formalny wymóg.

Obowiązki wynikają z prawa i są formalnie określone, np. w przepisach.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ

Odpowiedzialność = świadome działanie we wspólnocie.

To gotowość do troski o innych, podejmowania właściwych decyzji i przewidywania skutków swoich działań.

3 WAŻNE!

Nie każda odpowiedzialność jest obowiązkiem.
Możemy działać odpowiedzialnie, nawet jeśli nie wynika to z prawa.

2 KLASYFIKACJA

Do każdej sytuacji przypisz, czy dotyczy głównie prawa, obowiązku, odpowiedzialności czy kilku z nich. Zaznacz odpowiednie pola.

SYTUACJA	Prawo	Obowiązek	Odpowiedzialność
1. Wyrażenie opinii	☐	☐	☐
2. Przestrzeganie przepisów	☐	☐	☐
3. Udział w spotkaniu dzielnicy	☐	☐	☐
4. Szacunek wobec praw innych	☐	☐	☐
5. Formalny obowiązek prawny	☐	☐	☐
6. Sprzątanie wspólnego terenu	☐	☐	☐

4 INTERES JEDNOSTKI VS DOBRO WSPÓLNE

Oceń sytuacje. Które wartości i zasady są tu ważne?

PARKOWANIE BLOKUJĄCE AUTOBUS

- Czy to zgodne z prawem?
- Czy to tylko mój interes?
- Jaki ma wpływ na innych?

ŚMIECI W PARKU

- Czy to narusza prawo?
- Kto ponosi odpowiedzialność?
- Jakie są skutki dla wspólnoty?

5 OGRÓD WSPÓLNY

Wspólne zasoby wymagają zaangażowania wszystkich. W takich sytuacjach pojawia się problem „jazdy na gapę".
Co można zrobić, aby temu zapobiec?

6 SORTOWANIE

Przyporządkuj działania do kategorii.

GŁÓWNIE PRYWATNE

- ☐ Dbam o swoje zdrowie
- ☐ Wybieram sposób spędzania wolnego czasu
- ☐ Zarządzam swoimi finansami
- ☐ Rozwijam swoje pasje
- ☐ Decyduję, co kupuję

WSPÓLNE / PUBLICZNE

- ☐ Płacę podatki
- ☐ Używam transportu publicznego
- ☐ Dbam o czystość w mieście
- ☐ Szanuję prawa innych
- ☐ Uczestniczę w życiu społecznym

7 DYLEMAT MIASTA

Miasto wybiera między parkiem, parkingiem, transportem i ścieżkami rowerowymi.
Czy istnieje jedno oczywiste dobro wspólne? **NIE.**

8 ZAPROPONUJ KOMPROMIS

Jak połączyć różne potrzeby? Zaproponuj rozwiązanie.

.....

.....

.....

9 MOJE PRAWO vs PRAWA INNYCH

Zastanów się nad sytuacją, w której Twoje prawo może wpływać na prawa innych. Opisz ją i napisz, jak można znaleźć równowagę.

.....

.....

.....

.....

10 CO TO JEST?

Przyporządkuj przykłady.

OBOWIĄZKOWE	DOBROWOLNE	ZALEŻY OD PRAWA
☐ Obrona ojczyzny	☐ Wolontariat	☐ Noszenie maseczek
☐ Nauka w szkole	☐ Udział w wyborach	☐ Segregacja śmieci
☐ Płacenie podatków	☐ Pomoc sąsiedzka	☐ Używanie kasku na rowerze

11 ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYFROWA — sprawdzanie informacji.

- ☐ Sprawdzam źródła informacji.
- ☐ Nie udostępniam niesprawdzonych treści.
- ☐ Zwracam uwagę na manipulacje i fake newsy.
- ☐ Dbam o kulturę dyskusji w internecie.

12 MAM PRAWO...

Dokończ zdanie i zastanów się, jaka odpowiedzialność może się z tym wiązać.

Mam prawo do .....

.....

Z tym wiąże się odpowiedzialność za .....

.....

13 PLAC MIEJSKI

Różne strony mają różne rodzaje odpowiedzialności. Przeanalizuj sytuację.

- Mieszkańcy
- Władze miasta
- Przedsiębiorcy
- Organizacje społeczne
- Turyści

Jakie mają obowiązki, prawa i odpowiedzialność?

.....

.....

SYNTEZA

Jak prawo, obowiązki i odpowiedzialność wpływają na wspólnotę? Uzupełnij schemat.

PRAWA (możliwości / ochrona) ↔ **OBOWIĄZKI i ODPOWIEDZIALNOŚĆ** (formalne wymogi + świadome działanie) ↔ **WSPÓLNOTA** (lepsza jakość życia)

„Nasze decyzje tworzą wspólną przyszłość."

JAK OBYWATELE MOGĄ DZIAŁAĆ?

Od indywidualnej opinii do działania zbiorowego.

Każdy z nas może mieć wpływ na otaczającą rzeczywistość. Działania obywatelskie mogą przybierać różne formy – od prostych gestów, jak wyrażenie opinii, po złożone inicjatywy społeczne. Ważne jest, aby dostrzegać problemy, łączyć siły z innymi i szukać skutecznych sposobów działania.

FORMY UCZESTNICTWA

Poznaj różne sposoby działania obywatelskiego. Każdy z nich może prowadzić do realnych zmian.

GŁOSOWANIE	PETYCJA	KONSULTACJA PUBLICZNA	WOLONTARIAT	STOWARZYSZENIE	POKOJOWA DEMONSTRACJA	INICJATYWA LOKALNA	KONTAKT Z PRZEDSTAWICIELEM
Udział w wyborach i referendach.	Zbieranie podpisów w sprawie ważnej dla społeczności.	Wyrażanie opinii o planowanych decyzjach.	Dobrowolna pomoc na rzecz innych.	Wspólne działanie w zorganizowanej grupie.	Publiczne wyrażanie poglądów i postulatów.	Wspólne projekty na rzecz najbliższego otoczenia.	Rozmowa z radnym, posłem lub urzędnikiem.

ZADANIE 1 KLASYFIKACJA

Przyporządkuj każdą formę uczestnictwa do odpowiedniej kategorii. Wpisz literę w wybranej kolumnie.

POLITYCZNE	SPOŁECZNE	OBA
Dotyczy instytucji państwa i procesu decyzyjnego.	Dotyczy działań w społeczeństwie poza instytucjami państwowymi.	Ma zarówno charakter polityczny, jak i społeczny.

ZADANIE 2 OD OPINII DO ZMIANY

Ułóż w odpowiedniej kolejności etapy, które prowadzą od problemu do realnej zmiany. Wpisz numery 1–6.

opinia → grupa → petycja → dane → spotkanie → zmiana

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

PRZYKŁAD Z ŻYCIA – ULICA JASNA

Na ulicy Jasnej, przy której znajduje się szkoła, kierowcy często jeżdżą zbyt szybko. Brakuje przejścia dla pieszych, a wieczorem jest słabe oświetlenie. Mieszkańcy boją się o bezpieczeństwo dzieci. Chcą to zmienić.

Czy można to rozwiązać? Tak – jeśli mieszkańcy podejmą działanie!

ZADANIE 3 ANALIZA PRZYPADKU

Na podstawie sytuacji z ulicy Jasnej wykonaj zadania.

1. Wybierz formy działania, które mogą pomóc w rozwiązaniu problemu.
2. Ułóż kolejność działań – od pierwszego kroku do oczekiwanej zmiany.
3. Dopasuj metodę działania do tego konkretnego problemu.
4. Porównaj działania indywidualne i zbiorowe – co może być skuteczniejsze?
5. Rozpoznaj możliwe bariery uczestnictwa w tej sytuacji.
6. Zaproponuj rozwiązania, które mogą pomóc pokonać te bariery.

BARIERY UCZESTNICTWA

Co może utrudniać zaangażowanie obywateli? Zastanów się, jak można je pokonać.

CZAS	INFORMACJA	TRANSPORT / DOSTĘPNOŚĆ	ZAUFANIE	ZASOBY
Brak czasu na działanie.	Brak wiedzy o możliwościach działania.	Trudny dojazd, problemy dla osób z niepełnosprawnościami.	Brak zaufania do innych ludzi i instytucji.	Brak pieniędzy, sprzętu i wsparcia organizacyjnego.

SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

Tworzą je aktywni ludzie i niezależne organizacje.

STOWARZYSZENIE ROWEROWE	FUNDACJA EDUKACYJNA	GRUPA SĄSIEDZKA	KLUB SENIORA
Działa na rzecz bezpiecznych ścieżek rowerowych.	Wspiera rozwój dzieci i młodzieży.	Wspólnie dba o okolicę i rozwiązuje lokalne problemy.	Organizuje spotkania, warsztaty i pomoc dla osób starszych.

Społeczeństwo obywatelskie jest pluralistyczne.

KAPITAŁ SPOŁECZNY

KAPITAŁ SPOŁECZNY =

SIECI + ZAUFANIE + WSPÓŁPRACA

Im silniejsze relacje między ludźmi, tym łatwiej rozwiązywać wspólne problemy i osiągać cele.

„Współpraca czyni nas silniejszymi."

OD PROBLEMU DO ZMIANY – KROK PO KROKU

PROBLEM	LUDZIE GO DOSTRZEGAJĄ	ORGANIZUJĄ SIĘ	ZBIERAJĄ INFORMACJE	WYBIERAJĄ DZIAŁANIE	KONTAKTUJĄ SIĘ Z INSTYTUCJAMI	ZMIANA	OCENA SKUTKÓW
Pojawia się na działanie.	Mieszkańcy zauważają problem i rozmawiają.	Tworzą grupę i planują działania.	Sprawdzają fakty, analizują dane.	Decydują o najlepszej metodzie.	Kierują swoje postulaty do odpowiednich władz.	Następuje poprawa sytuacji.	Sprawdzają, czy cel został osiągnięty.

WIELKIE WYZWANIE SOCJOLOGICZNE

ZAPROJEKTUJ ZMIANĘ SPOŁECZNĄ

Wykorzystaj wszystko, czego nauczyłeś się w 10 modułach.

MIASTO NOVA

SYTUACJA:

- słabe oświetlenie
- mało ławek
- ograniczony transport nocny
- mało aktywności kulturalnych
- starsi mieszkańcy skarżą się na hałas
- młodzi mówią, że „nie ma co robić"
- przedsiębiorcy chcą więcej ruchu
- samorząd ma ograniczony budżet

CEL:
Znajdź rozwiązania, które ożywią przestrzeń publiczną i będą dobre dla różnych grup mieszkańców.

1 Oddziel fakty od opinii.

Które z powyższych informacji to fakty, a które to opinie? Uzasadnij.

2 Wyobraźnia socjologiczna:

- czynniki indywidualne
- czynniki społeczne
- czynniki instytucjonalne
- czynniki przestrzenne

3 Kultura i normy:

- jakie wartości?
- jakie normy?
- jakie znaczenia?

4 Ta sama przestrzeń ma różne znaczenia:

- młodzież
- seniorzy
- biznes
- samorząd

5 Socjalizacja:

Skąd uczymy się zachowania w przestrzeni publicznej?

6 Instytucje zaangażowane:

- samorząd
- szkoła
- transport
- służby
- organizacje społeczne
- biznes

7 Nierówność dostępu między dzielnicami.

Przeanalizuj, czy wszystkie dzielnice mają równy dostęp do przestrzeni publicznej. Co to oznacza dla spójności społecznej?

8 Mapa zasobów grup.

Jakie zasoby mają różne grupy (ludzie, instytucje, organizacje)? Co mogą wnieść do zmiany?

9 Praca i gospodarka:

Jakie są możliwe korzyści i koszty ożywienia przestrzeni publicznej? Wpływ na lokalną gospodarkę i rynek pracy.

10 Władza formalna vs wpływ nieformalny.

Kto ma formalną władzę?
Kto ma realny wpływ?
Jakie są przykłady wpływu nieformalnego?

11 Interesy:

- młodzież
- mieszkańcy
- biznes
- samorząd

Jakie mają cele?
Co ich łączy, a co dzieli?

12 Zaprojektuj kompromis.

Wskaż propozycje, które mogą pogodzić różne interesy. Jakie ustępstwa będą potrzebne?

13 Porównaj procedury demokratyczne.

Jakie są różne sposoby podejmowania decyzji? Wybierz najbardziej przejrzystą i uzasadnij.

14 Polityka publiczna:

Jak problem może stać się realną zmianą? Uzupełnij proces.

PROBLEM → DEBATA KONSULTACJE → PROPOZYCJE → DECYZJA → WDROŻENIE → OCENA

15 Zaprojektuj swoją politykę:

1. Problem – jaki problem chcesz rozwiązać?
2. Cel – co chcesz osiągnąć?
3. Kto ma skorzystać?
4. Jakie instytucje trzeba zaangażować?
5. Jakie zasoby są potrzebne?
6. Jak obywatele mogą uczestniczyć?
7. Jak zmierzymy efekt?

16 Możliwe działania:

- lepsze oświetlenie
- transport nocny
- więcej ławek i miejsc odpoczynku
- kalendarz wydarzeń kulturalnych
- strefa sportowa i rekreacyjna
- reguły godzinowe (cisza nocna)
- większe bezpieczeństwo
- projekt partycypacyjny z mieszkańcami
- partnerstwo z biznesem

17 Skutki niezamierzone.

Jakie mogą być nieoczekiwane konsekwencje proponowanych działań? Kogo mogą dotknąć? Jak im zapobiec?

18 Ewaluacja po 6 miesiącach:

- liczba użytkowników
- poczucie bezpieczeństwa
- liczba skarg
- rozwój lokalnego handlu
- koszt realizacji
- zadowolenie młodzieży
- zadowolenie mieszkańców

19 Trzy socjologiczne soczewki:

DURKHEIM
Jakie normy i instytucje pomagają utrzymać porządek?

MARX
Które grupy mają więcej zasobów i wpływu?

WEBER
Jakie znaczenie grupy nadają placowi i na czym opiera się władza decydentów?

20 Checklista 10 modułów:

01	Socjologia – szersze spojrzenie	06	Socjalizacja – uczenie się zachowań
02	Durkheim – normy i integracja	07	Nierówności – dostęp do zasobów
03	Marx – zasoby i interesy	08	Praca – skutki gospodarcze
04	Weber – znaczenia i władza	09	Polityka – decyzja publiczna
05	Kultura – wartości i symbole	10	Obywatelstwo – udział obywateli

21 Pytanie do refleksji:

Czy dobre rozwiązanie społeczne można zaprojektować bez zrozumienia ludzi, instytucji, nierówności i władzy? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Metoda socjologiczna:

01	ZOBACZ PROBLEM	6	ZOBACZ NIERÓWNOŚCI
02	NIE OCENIAJ ZBYT SZYBKO	7	ZAPYTAJ O WŁADZĘ
03	ZBIERZ INFORMACJE	8	PORÓWNAJ INTERESY
04	ZIDENTYFIKUJ GRUPY	9	ZAPROJEKTUJ DZIAŁANIE
05	Kultura – wartości i symbole	10	SPRAWDŹ SKUTKI

SOCJOLOGIA ZACZYNA SIĘ OD PYTANIA:
DLACZEGO SPOŁECZEŃSTWO DZIAŁA WŁAŚNIE TAK? → A kończy się kolejnym pytaniem:
CO MOŻEMY ZROZUMIEĆ – I CO MOŻEMY ZMIENIĆ?

Teraz potrafisz patrzeć na codzienne sytuacje nie tylko jak uczestnik społeczeństwa, ale również jak początkujący socjolog.

Wiedza to początek zmiany.